

Markedsstyring versus menneskerettigheten til vann

En komparativ studie av interesser og ideologi i
vannpolitikken i Chile og Bolivia

Tobias Ellertsen

Masteroppgave

Høsten 2021

Institutt for sammenliknende politikk
Universitetet i Bergen

Abstract

The management of increasingly scarce water resources is a fundamental political question. It revolves around needs, interests, and power, and it's inherently ideological. The aim of this thesis is to better understand why Chile and Bolivia have chosen distinctively different paths when it comes to organizing their water sectors. First, the perspectives of social network analysis are used to identify and organize the actors that have influenced the countries' water sector development. Then, elements from discourse analysis are applied to uncover the interests and ideological positions of the most influential actors in both countries.

These analyses find that domestic actors in Chile, equipped with the economic dogma of Milton Freidman, had a lasting effect on Chilean water politics. The same economic models also led to extensive privatization and neoliberal reforms in Bolivia, with heavy influence from international financial institutions. Local community groups then took the country in a completely different direction, not by demanding a human right to water, but by rejecting the neoliberal world views and replacing it with collectivism and indigenous beliefs.

Forord

Hadde jeg ikke hatt så fantastiske folk rundt meg, så hadde dette prosjektet aldri landet på beina. Jeg er ekstremt takknemlig for all den støtten jeg har fått, både fra familie, venner og kollegaer. Det har betydd mye. Jeg vil også rette en spesiell takk til

Siri Gloppen, min veileder, som aldri ga meg opp. Som fortsatte å sette opp nye møter, selv når det eneste jeg stilte med var dårlig samvittighet. Takk for alle samtalene og for all den energien og visdommen du har tilført prosjektet, det har vært uunnværlig.

Trygve, min gode venn og onkel, som har tauet meg gjennom det siste året med morgenkaffe og byggemøter.

Familien, som har gitt meg ubetinget støtte gjennom hele perioden og som har hatt troen på meg, selv når jeg ikke har hatt det selv.

Og sist, men ikke minst, Ingrid. Ingen har vært viktigere enn deg.

Forkortelser

AHC	Academia de Humanismo Cristiano
AISA	Aguas del Illimani
ASICA-Sur	Asociación de los Sistemas Comunitarios de Agua en el Sur
CAF	Corporación Andina de Fomento
CDayV	Coordinadora de Defensa del Agua y la Vida
CED	Centro de Estudios del Desarrollo
CIEPLAN	Corporación de Investigaciones Económicas para América Latina
CLEPI	Centro Latinoamericano de Economía y Política Internacional
CNR	Comisión Nacional de Riego
CPC	Confederación de la Producción y del Comercio
DGA	Dirección General de Aguas
DOH	Dirección de Obras Hidráulicas
EMOS	Empresa Metropolitana de Obras Sanitarias
EPSAS	Empresa Pública Social del Agua Potable y Saneamiento
FDTFC	Federación Departamental de Trabajadores Fabriles de Cochabamba
FEDECOR	Feracion Departamental Cochabamba de Regantes
FEJUVE	Federación de Juntas Vecinales
FENAPRU	Federación Nacional de Agua Potable Rural
FENASTRAOS	Federación Nacional de Trabajadores de Obras Sanitarias
IAM	Inversiones Aguas Metropolitanas
IFC	International Finance Corporation
ILADES	Instituto Superior Tecnológica Los Andes de Estudios Sociales
IMF	International Monetary Fund
MAS	Movimiento al Socialismo
MMAyA	Ministro de Medio Ambiente y Agua
MOP	Ministerio de Obras Públicas
ODEPLAN	Oficina de Planificación Nacional
OLCA	Observatorio Lationamericano de Conflictos Ambientales
SAMAPA	Servicio Autónomo Municipal de Agua Potable y Alcantarillo
SEMAPA	Servicio Municipal de Agua Potable y Alcantarillado
SENASBA	Servicio Nacional Para la Sostenibilidad de Servicio en Saneamiento Básico
SIB	Sociedad de Ingenieros Bolivianos
SIRESE	Sistema Regulatorio Sectoral
SISAB	Superintendencia de Saneamiento Básico
SISS	Superintendencia de Servicios Sanitarios
SOFOFA	Sociedad de Fomento Fabril

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Introduksjon	1
1.1 Forskningsspørsmålet.....	2
1.2 Strukturen på oppgaven.....	5
Kapittel 2: Teori	7
2.1 Viktige analytiske byggesteiner fra litteraturen.....	7
2.2 Det metodologiske rammeverket.....	10
2.3 Hypoteser.....	11
Kapittel 3: Metode	13
3.1 Hva er nettverksanalyse?.....	13
3.1.1 Underliggende antagelser for nettverksanalyser.....	14
3.1.2 Nettverksanalyser i denne oppgaven.....	15
3.2 Hva er diskursanalyse?.....	16
3.2.1 Underliggende antagelser for diskursanalyser.....	18
3.2.2 Diskursanalyse i denne oppgaven.....	18
3.3 Det nettverksanalyser kan og ikke kan gjøre i denne oppgaven.....	19
3.4 Det diskursanalyser kan og ikke kan gjøre i denne oppgaven.....	20
3.5 Kombinere metoder.....	21
3.6 Data.....	22
3.6.1 Valget av dokumentdata.....	22
3.6.2 Tidsaspektet i datamaterialet.....	23
3.6.3 Casevalg.....	24
3.6.4 Omfang og begrensninger.....	26
Kapittel 4: Historisk kontekst	27
4.1 Det internasjonale nivået.....	27
4.2 Chile.....	31
4.3 Bolivia.....	34
Kapittel 5: Nettverksanalyse – Aktører og relasjoner	39
5.1 Klassifisering av aktører.....	39
5.2 Klassifisering av relasjonsformer.....	40
5.3 Vannsektoren i Chile.....	42
5.3.1 Gremialistas og Chicago Boys – Få mennesker med stor betydning.....	45
5.3.2 AHC – Den første opposisjonen.....	48
5.3.3 Verdensbanken – Den internasjonale dimensjonen.....	50
5.3.4 EMOS/Aguas Andinas – Privatisering av offentlige vannselskaper.....	53
5.3.5 Chile Sustentable – Den andre opposisjonen.....	55
5.3.6 DGA – Den rettslige statusen til vann.....	57

5.3.7	Hva nettverket sier om vannsektoren i Chile.....	58
5.4	Vannsektoren i Bolivia.....	60
5.4.1	Verdensbanken og IMF.....	63
5.4.2	De private vannselskapene.....	64
5.4.3	Motstandsbevegelsen.....	65
5.4.4	Hva nettverket sier om vannsektoren i Bolivia.....	68
5.5	Som to dråper vann?.....	70
5.5.1	Betydningen av eksterne aktører.....	70
5.5.2	Mobilisering av grasroten.....	71
Kapittel 6: Diskursanalyse – Interesser og ideologiske posisjoner.....		73
6.1	Gremialistas og Chicago Boys – Produkter av sine forelesere.....	73
6.1.1	Friedman og Hayeks ideologiske grunnpilarer.....	75
6.1.2	Friedman og Hayeks ideologiske arv i den chilenske vannsektoren.....	77
6.2	Den ideologiske slagsiden til internasjonale finansinstitusjoner – Verdensbanken og IMF.....	80
6.3	Rettighetstilnærmingens mange ansikter.....	83
6.3.1	Urettferdighet, tristhet og sinne.....	83
6.3.2	Mer enn menneskerettigheten til vann?.....	85
6.4	Diskusjon.....	87
6.4.1	Markedsstyring – Drevet av økonomisk profitt eller ideologisk overbevisning?.....	87
6.4.2	Perspektiver fra rettighetsbasert side.....	89
Kapittel 7: Konklusjon.....		91
7.1.1	Videre utforskning.....	92
Referanser.....		94
Tabeller og figurer		
Tabell 1: Klassifisering av aktører med tilknytning til vannsektoren i et land.....		40
Tabell 2: Nøkkelaktører i den chilenske vannsektoren.....		43
Tabell 3: Gruppering av aktører i Bolivia etter relasjonsform med myndighetene.....		61
Figur 1: Et aktørsentrert rammeverk for formulering og implementering av vannpolitikk.....		10
Figur 2: Nettverket av aktører i vannsektoren i Chile.....		44
Figur 3: Nettverket av aktører i vannsektoren i Bolivia.....		62

Kapittel 1: Introduksjon

Målet med denne oppgaven er å forstå hvorfor nabolandene Chile og Bolivia har endt opp med å styre vannsektorene sine på vidt forskjellige måter. Gjennom å studere utviklingen av vannpolitikken i disse landene skal oppgaven gi en oversikt over de viktigste aktørene og interessene, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Nettverksanalyser av aktørene i de chilenske og bolivianske vannsektorene gir et oversiktlig bilde over hvem som har medvirket i store omveltninger innenfor sektoren, og avslører hvilke aktører som har spilt en spesielt sentral rolle. Den påfølgende diskursanalysen går dypere inn i aktørenes argumenter og standpunkter, for å avdekke interesser og ideologiske posisjoner som reflekteres i den politiske debatten. Denne oppgaven vil ikke argumentere for en normativ posisjon, men analysere hvordan aktørenes normative ståsteder har påvirket den chilenske og bolivianske vannpolitikken.

Et viktig normativt omdreiningspunkt i global vannpolitikk er debatten om vann som menneskerettighet. I 2010 ble en ny rettighet lagt til FNs liste over menneskerettigheter, nemlig retten til vann og sanitet. FNs Generalforsamling slo da fast at alle mennesker har rett på tilgang til rent drikkevann og tilfredsstillende sanitærforhold, og at denne rettigheten er essensiell for et godt liv, og for alle andre menneskerettigheter. Resolusjonen er spesifikt rettet mot statene som gis ansvaret for at befolkningen har tilgang til vann og sanitærfasiliteter som er trygge, rene, tilgjengelige og rimelige (FNs Generalforsamling 2010, 3).

Anerkjennelsen av menneskerettigheten til vann og sanitærforhold, heretter omtalt som menneskerettigheten til vann, var en lang og innviklet prosess med mange aktører som kan knyttes til utviklingen, fra stater og interesseorganisasjoner til internasjonale selskaper og nabolagsorganisasjoner i Bolivia. Litteraturen skildrer to motpoler i debatten, en neoliberal markedsorientert side og en side som har en rettighetsbasert tilnærming til vannstyring. Dette er en polariserende forenkling av debatten, ettersom hver av de to sidene består av et komplekst sett av aktører på ulike nivåer, med egne interesser og overbevisninger. For å forstå utviklingen av de internasjonale normene – og av nasjonal vannpolitikk – må man se nærmere på den komplekse sammensetningen av ideer og motivasjoner. Oppgavens

forskningsspørsmål er derfor: Hvilke interesser og ideologiske posisjoner har påvirket utviklingen av vannpolitikk i Chile og Bolivia?

1.1 Forskningsspørsmålet

Oppgavens problemstilling er bygget på en nysgjerrighet rundt vannpolitikk og hva som har ledet til det spekteret av ulike tilnærminger som finnes i verden i dag. At tilgangen på rent vann er et knapphetsgode mange steder i verden gjør at det blir mange hensyn å ta når vann skal fordeles. Når denne oppgaven stiller spørsmålet *hvilke interesser og ideologiske posisjoner har påvirket utviklingen av vannpolitikk i Chile og Bolivia*, så er det for bedre å forstå hvilke hensyn som vektlegges når vanntilgangen skal reguleres. Dette handler både om å få klarhet i hvilke aktører som prøver å påvirke reguleringsplanene, og hvilke interesser og ideologiske overbevisninger som driver dem.

For å finne svar på forskningsspørsmålet tar oppgaven utgangspunkt i casene Chile og Bolivia, to land som har hatt en aktiv rolle i det internasjonale ordskiftet og som av mange blir sett på som kroneksempel på hvert sitt ytterpunkt av det vannpolitiske spekteret. Chile blir løftet frem som et bevis på at en markedsorientert tilnærming til vannrettigheter er den beste måten å møte den voksende knappheten av rent ferskvann i verden på (Baer 2017, 12; Gilbert 2002, 308; Carruthers 2001, 343; Borgias 2018, 88). Tilhengere av en mer rettighetsbasert regulering ser i større grad til Bolivia (Baer 2017, 108; Sacher og Windfuhr 2008, 156; Spronk 2007, 8). Landet gjorde først store privatiseringsreformer i vannsektoren, før massive protester førte til at reformene ble skrotet til fordel for større lokalt selvstyre over vannressursene (Baer 2017, 14).

Både Chile og Bolivia gjennomgikk store politiske omveltninger fra 80-tallet og frem mot 2010, da FNs resolusjon om menneskerettigheten til vann ble til. Dette er med på å gjøre landene ekstra interessante å se nærmere på. Vannsektoren i Chile var hovedsakelig styrt av staten, men en rekke privatiseringsreformer fra midten av 70-tallet og utover førte til et skifte i vannpolitikken (Budds 2013, 301). Private aktører overtok etter hvert ansvaret for å tilby rent vann til befolkningen, og staten fikk en mer tilbaketrukket rolle. Det samme skjedde i Bolivia rundt tusenårsskiftet. Staten solgte seg ut av vannsektoren og overlot driften, vedlikeholdet og utbyggingen av nettet til private aktører. Til motsetning fra Chile ble reformene senere reversert (Baer 2017, 111). Når denne oppgaven ønsker å dykke ned i interessene og de ideologiske posisjonene som danner grunnlaget for ulik vannpolitikk, er det

nettopp i overgangen fra et politisk paradigme til et annet at disse interessene kommer mest til syne. Analysene i denne oppgaven vil derfor se spesifikt på landene i de tidsperiodene hvor det skjer endringer i vannsektoren.

Et sentralt skille når man snakker om vannstyring går mellom politikk som regulerer vannforsyningssystemene, og politikk som regulerer rettighetene og tilgangen til fysiske molekyler med H₂O (Bakker 2007, 441; Bauer 2004, 10; Briscoe 2011, 155). Det er med andre ord mulig å gjøre vann til en handelsvare (kommersialisering) uten å privatisere leverandørene og infrastrukturen i vannsektoren, slik de har gjort i Australia. På samme måte er det mulig å privatisere forsyningssystemene, men likevel beholde selve vannet som en offentlig ressurs, som i Frankrike (Briscoe 2011, 155). Forskjellen mellom privatisering og kommersialisering forsvinner ofte i debatten fordi begge typer av reformer ofte betegnes som markedsorientert eller neoliberal vannpolitikk (Castree 2005, 543). Når denne oppgaven likevel bruker disse begrepene er det fordi både Chile og Bolivia gjennomførte begge typene av reform, og samlebegrepene dermed er tilstrekkelige for å beskrive de generelle retningsvalgene landene har tatt. Begge landene har valgt en modell der de anvender markedsorienterte prinsipper både på forsyningssystemene, men også på selve ressursen vann. Når denne oppgaven ser på hvilke interesser og ideologiske posisjoner som har påvirket disse valgene, er det naturlig å anta at både kommersialiseringen og privatiseringen i stor grad er drevet av den samme motivasjonen. Dersom dette ikke er tilfellet, kommer det frem i diskursanalysen i kapittel 6.

Oppgavens avhengige variabel er «vannregulering i Chile og Bolivia». Det har de siste tiårene vært store endringer når det gjelder regulering av vannsektoren i begge landene. Det er disse endringene oppgaven ønsker å finne forklaringer på.

De uavhengige variablene i denne oppgaven er «interesser» og «ideologiske posisjoner». Begrepet «interesse» skal her forstås som et motiv aktørene har, som gjør at de ønsker å påvirke utfallet i en sak på bakgrunn av at aktøren selv vil tjene på det. Dette skiller seg fra den andre uavhengige variabelen, «ideologisk posisjon», som her benyttes om motiver som ikke stammer fra et ønske om egen vinning, men som styres av politisk overbevisning. Innenfor området vannpolitikk vil begrepet «ideologisk posisjon» først og fremst omfatte politiske overbevisninger knyttet til hva en rettferdig fordeling av vann er, og hvilke virkemidler som bør tas i bruk for å utnytte ressursene på en mest mulig effektiv måte.

Fordi det er viktig å se helheten i påvirkningen som interesser og ideologiske posisjoner har hatt, samt at forskjellige aktører med forskjellige motiver har påvirket utviklingen over en lengre periode, krever oppgavens problemstilling at analysene baserer seg på en bred tidsperiode. I Chile er det naturlig å ta utgangspunkt i militærkuppet i 1973 som et startår, ettersom landet gjennomgikk store reformer i tiden etterpå. I Bolivia skjedde den første overgangen til private aktører i vannsektoren i 1999, men tidsperioden rett før dette vil også være av interesse.

Den viktigste grunnen til å se nærmere på debatten rundt de ulike systemene for vannstyring, er den voksende vannkrisen i verden. Verden har i lang tid stått overfor en formidabel oppgave i arbeidet med å gi alle mennesker tilgang til rent drikkevann og forsvarlige sanitærforhold, men det er fortsatt knyttet stor uenighet til virkemidlene som tas i bruk for å løse utfordringene. Da FN oppsummerte resultatene av tusenårsmålene i 2015 levde fortsatt mer enn 40% av verdens befolkning med knapphet på rent vann, og prognosene peker mot en økning i årene som kommer (FN 2015, 55). Estimer fra UNESCOs World Water Assessment Programme predikerer at opp mot 50% av verdens befolkning kommer til å leve i områder med vedvarende press på vannressursene i 2050 (WWAP 2019, 14), en utvikling som kommer til å ramme de fattigste områdene av verden hardest. Klimaendringer, befolkningsvekst, overforbruk, forurensing og tap av biomangfold vil kunne gjøre knappe vannressurser enda knappere, og bidra til å skape uro rundt det som kanskje er verdens viktigste ressurs (Feldman 2017, 20).

Knapphet på vann kan skyldes både fysiske, økonomiske og institusjonelle faktorer. Fysiske faktorer handler om at det ikke er nok vann av tilstrekkelig kvalitet å oppdrive i et område, kanskje på grunn av tørke, flomødeleggelser eller overforbruk av grunnvannsreserver. Mangel på infrastruktur, enten det er på grunn av finansielle eller tekniske begrensninger, er et eksempel på økonomiske faktorer som kan lede til vannmangel. Institusjonelle faktorer handler ofte om at det mangler institusjoner som sikrer tilgjengelig og trygg vanntilførsel til befolkningen (FN 2015, 55). I de fleste områdene i verden der det er press på vannressursene, er det en kombinasjon av disse faktorene som spiller inn. Hvordan man skal sikre vann til alle mennesker er derfor en komplisert oppgave hvor det er mange variabler å ta hensyn til. Den unike posisjonen vann har for vår overlevelse, for matproduksjon, strømproduksjon og industri, gjør det naturlig at forvaltning av vannressurser blir et politisert

tema, både nasjonalt og internasjonalt. Aktører fra grasrot til globale selskaper har alle interesser i hvordan vannpolitikk utformes, og det er et område hvor maktforhold etableres og verdensbilder kolliderer.

Å studere vannpolitikk med søkelys på interesser, politiske motiver og ideologiske overbevisninger er nyttig på flere nivåer. Det er en innfallsvinkel som kan si mye om maktkampen knyttet til vannressursene i landene som har blitt valgt ut, men disse casene har ikke eksistert i et vakuum. Vannressursene er under press i mange av verdens land, og samspillet mellom multinasjonale selskaper, organisasjoner, stater, lokale aktører og befolkningene kan ikke bli studert for mye. Selv om hver case selvfølgelig har unike elementer knyttet til seg, vil forhåpentligvis en analyse av endringene i vannsektorene til Chile og Bolivia kunne bidra med kunnskap som kan anvendes utover disse landegrensene. At debatten om vannstyring også har ledet frem til FNs resolusjon om menneskerettigheten til vann, er i seg selv en grunn til å se nærmere på vannsektorene fra denne innfallsvinkelen.

1.2 Strukturen på oppgaven

Opgavens andre kapittel utvikler det analytiske rammeverket og plasserer studien i litteraturen på feltet. Denne delen beskriver hvordan tankegodset fra forskjellige retninger innenfor samfunnsvitenskapen kombineres for best mulig å svare på oppgavens problemstilling. Kapittel 2 legger også frem et rammeverk for aktørsentrerte analyser av vannpolitikk, før oppgavens forskningsdesign presenteres.

I kapittel 3, «Metode», redegjøres det for metodene nettverksanalyse og diskursanalyse, samt valget av disse. Hver av metodene vil bli forklart for seg, før styrker og svakheter – og samspillet mellom de to metodene - diskuteres opp mot deres formål i oppgaven. Deretter vil valg av caser og datamateriale bli gjennomgått. Avslutningsvis diskuteres oppgavens omfang og begrensninger.

I kapittel 4, kommer en kronologisk gjennomgang av viktige hendelser og begivenheter i utviklingen av vannsektorene i Chile og Bolivia. En slik historisk gjennomgang er nødvendig for å få en oversikt over hendelsesforløpene i de to landene. Uten det historiske bakteppet vil det være vanskelig å få fullt utbytte av analysene, ettersom kronologien står sentralt for tolkningen av aktørenes interesser og posisjoner. Denne delen av oppgaven vil hovedsakelig

være en deskriptiv historisk beretning, først av utviklingen i internasjonal vannpolitikk, deretter av Chile og Bolivias vannpolitiske historie hver for seg.

I kapittel 5 blir det utført nettverksanalyser fra reformperiodene i Chile og Bolivia. Analysene vil gi en gjennomgang av aktørene som kan knyttes til vannsektorene i landene og deres relasjoner til hverandre. Aktørene vil grupperes etter bindingsstrukturene mellom dem. Etter å ha studert gruppene hver for seg, identifiseres aktørene som har hatt størst innflytelse over vannsektorene i landene, og som av den grunn blir ekstra viktig å fokusere videre på i diskursanalysen i kapittel 6.

Nettverksanalysene i kapittel 5 er en nødvendig forutsetning for diskursanalysen i kapittel 6. Etter kartleggingen av aktørene vil denne delen av oppgaven gå inn i oppgavens kjerne, nærmere bestemt aktørenes interesser og ideologiske posisjoner. Aktørene som har blitt identifisert som de mest innflytelsesrike i utviklingen av vannpolitikk i Chile og Bolivia blir her satt under lupen. Målet er å få en innsikt i mangfoldet av meninger og motiver, og nyansene i aktørenes argumentasjon, noe som er en nødvendighet for å forstå hvilke hensyn som har fått styre chilensk og boliviansk vannpolitikk.

Kapittel 7 konkluderer med at den ideologiske innflytelsen fra økonomene Milton Friedman og Friedrich Hayek har hatt stor betydning for privatiseringsreformene i både Chile og Bolivia. I Chile har lokale grupper, som går under navnene Gremialistas og Chicago Boys, vært store pådrivere for å sette disse økonomiske teoriene ut i live. Internasjonale finansinstitusjoner med det samme tankegodset har også medvirket i utviklingen av den chilenske vannsektoren, men aktører som Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet var enda viktigere for utviklingen i Bolivia. Privatiseringsreformene i vannsektoren i Bolivia vekket en sosial bevegelse. Bevegelsen ble ledet av noen enkeltaktører, som mobiliserte store deler av befolkningen med rop om lokalt eierskap og vektleggingen av urfolksperspektiver.

Kapittel 2: Teori

Målet med dette kapittelet er todelt. I den første delen er målet å legge frem viktige analytiske byggesteiner fra litteraturen. Oppgaven baserer seg på tankegods fra tre forskjellige analytiske retninger innenfor samfunnsvitenskapen, som alle bidrar med teoretiske komponenter som legger føringer for oppgavens forskningsdesign. De tre retningene er flernivåanalyse, nettverksanalyse og diskursanalyse. Det er viktig å tydeliggjøre at denne oppgaven ikke anvender flernivåanalyse aktivt, men at perspektivene som denne metoden bygger på er relevante å ta med inn i studiet av vannpolitikk. I den andre delen av oppgaven beskrives det metodologiske rammeverket oppgaven befinner seg innenfor. Denne delen munner ut i en presentasjon av oppgavens forskningsdesign.

2.1 Viktige analytiske byggesteiner fra litteraturen:

Flernivåanalyse

Studier av vannpolitikk var lenge knyttet til enkeltnivåer. Enten fokuset var på det lokale- eller nasjonale nivået, eller på spesifikke vannkilder, har det vært vanlig å holde nivåene adskilt i analysene (Pahl-Wostl, Joyeeta og Petry 2008, 420). Dette har gjort at man har hatt vanskeligheter med å få grep om de utfordringene som ikke forholder seg til inndelingen mellom lokalt-, nasjonalt- og internasjonalt nivå. Dermed underspilles også betydningen av internasjonale effekter for hvordan politikken utvikles nasjonalt (Mainwaring og Pérez-Liñán 2013, 204). Utfordringene som finnes globalt har ofte en tendens til å manifestere seg på nasjonale- og lokale nivåer, men det er vanskelig å studere disse utfordringene uten å se alle nivåene i sammenheng (Pahl-Wostl, Joyeeta og Petry 2008, 422). Dersom man bare ser på interne forhold når man studerer disse problemområdene er det vanskelig å få grep om det viktige samspillet mellom lokale, nasjonale og internasjonale aktører, og hvordan myndighetene påvirkes fra alle kanter når de forsøker å forbedre vannsituasjonen for sine innbyggere.

Selv om denne oppgaven har fokus på utformingen av nasjonal vannpolitikk, som tar sikte på å møte nasjonale utfordringer, ønsker og behov, gjøres dette innenfor en ramme som tar høyde for en flernivåtilnærming til studier av vannpolitikk. I tillegg til å se på aktører fra de lokale- og nasjonale nivåene, inkluderes derfor også aktører fra det globale nivået.

Nettverksanalyse

Måten vannpolitikk utformes på, har i mange land endret seg i takt med den voksende økonomiske globaliseringen i verden. Privat sektor har styrket seg på områder som tidligere var forbeholdt statlig kontroll, og i samspill med økt etterspørsel etter knappe vannressurser og økonomiske utfordringer i offentlig sektor, har spillebrettet endret seg. Dette gjelder spesielt i det globale sør (Houdret og Shabafrouz 2006, 12). Denne utviklingen har vært med på å gjøre nettverksperspektiver mer relevante for å nøste opp i hvordan politiske avgjørelser blir tatt. Den økende globaliseringen, og de store økonomiske og sosiale endringene de siste 40 årene har gjort at styresmakter i større grad enn tidligere må forholde seg til innflytelsesrike aktører i møte med stadig mer komplekse offentlige utfordringer (Kapucu og Hu 2020, 9).

I spissen for disse økonomiske og sosiale endringene var Thatcher- og Reagan-administrasjonenes politiske bevegelse for slankere byråkrati, privatisering av statlige oppgaver og lavere skatter og avgifter. New public management og ideen om markedsorientering av statlige tjenester, har siden 80-tallet endret staters rolle som leverandør for offentlige goder (Isett et al. 2011, i158). Tilnærmingene til studier av komplekse politiske utfordringer, som vannpolitikk er et eksempel på, må med andre ord også endre seg. Å ta i bruk nettverksperspektiver i analysene er en måte å møte disse endringen på som er inkluderende og tar hensyn til at avgjørelser i dag blir påvirket av en rekke aktører (2011, i159).

Litteraturen har en tendens til å legge mer vekt på resultatene av politikken som føres og på statlige institusjoners rolle i politikktutviklingen, enn på rollen til interesseorganisasjoner og utenom-statlige aktører (Budds 2013, 302). For å forstå hvordan politikktutforming har foregått er det helt essensielt å kartlegge hvilke aktører som har forsøkt å påvirke utfallet og hvilke motivasjoner som driver dem.

Nettverksanalytiske tilnærminger har vært brukt for å forstå betydningen av politiske nettverk i vestlige, demokratiske samfunn (Knoke 2016, 8). Baulenas, Kruse og Sotirov (2021) anvendte for eksempel nettverksanalyse for å utforske effektene av politiske nettverk på skog- og vannpolitikk i Spania og Tyskland. Denne analyseformen har også blitt brukt for å identifisere de viktigste aktørene som jobber for å forhindre tap av biomangfold i deler av Finland (Borg, Toikka og Primmer 2015), samt undersøke tilpasningsdyktigheten til den

fragmenterte vannsektoren i Oklahoma, USA, med tanke på økende klimaendringer (Caniglia et al. 2016).

Nettverksanalyse er i liten grad brukt i analyser av politiske prosesser i ikke-vestlige land, og de få studiene som finnes som inkluderer slike tilnærminger, er ofte rent deskriptive og føyer seg inn i forskningen av ikke-vestlig vannpolitikk som i hovedsak har en deskriptiv og historisk tilnærming. Mer teoretisk styrte undersøkelser av politiske nettverk i ikke-vestlige land er dermed sårt tiltrengt (Knoke 2016, 8). I denne oppgaven kombineres nettverksanalyse med en studie av aktørenes interesser og ideologiske forskjeller som dermed bringer inn en sterkere analytisk dimensjon.

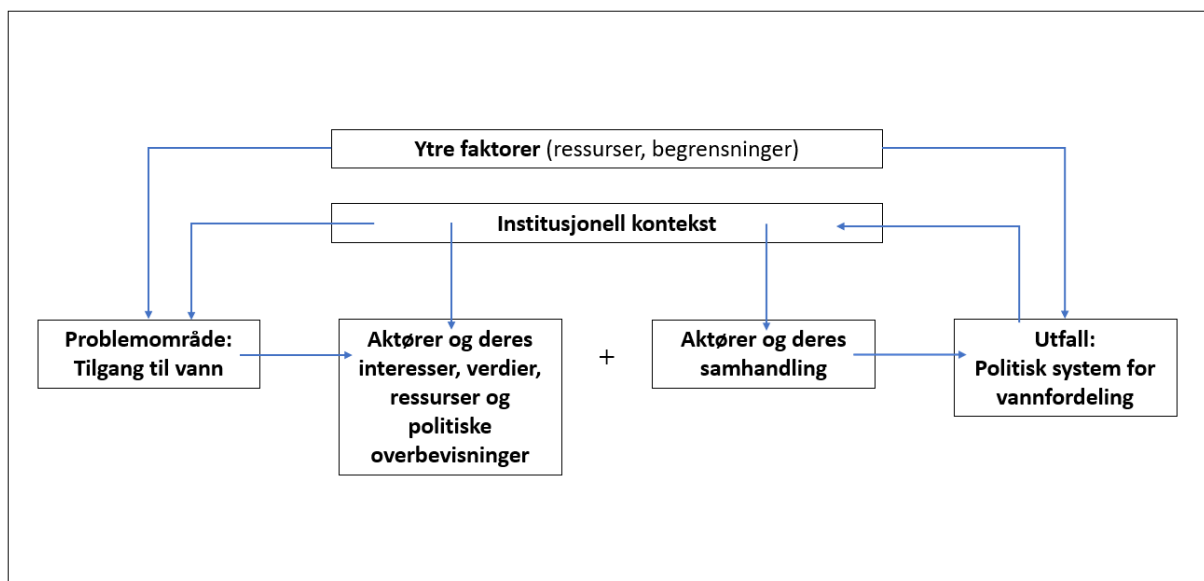
Diskursanalyse

Diskursanalyse er ofte forbundet med studier av individuelle tekster, enkeltpersoner eller andre enheter på mikronivå, mens diskurser knyttet til globale temaer har fått liten plass i litteraturen som anvender lingvistiske tilnærminger. Dette til tross for at diskursanalyser på makronivå har et stort potensial til å identifisere trekk ved globale utfordringer (van Dijk 2012, 600). Stadig knappere vannressurser over hele verden gjør fordelingsspørsmål på dette området til et globalt problem. For å finne ut hvilke perspektiver som står mot hverandre og hvilke perspektiver verden skal bygge fremtidens fordelingssystemer på, er man nødt til å se nærmere på interessene og de ideologiske posisjonene til aktørene som påvirker vannpolitikken. Derfor er det viktig å inkludere diskursanalytiske dimensjoner i studier av verdens vannpolitikk.

Når målet er å finne ut hva som har gjort at Chile og Bolivia har valgt å gå i to vidt forskjellige retninger med tanke på styring av vannressurser, krever det en forståelse av aktørenes identitet. Språk og argumentasjon er blant de sterkeste uttrykkene for personlig og kulturell identitet (Gee 2012, 374). Språk og argumentasjon er likevel ikke nok i seg selv for å avdekke de underliggende antagelsene aktørene innehar. Meningene som kommer til uttrykk gjennom tekster og tale, er bare toppen av isfjellet. For å kunne hente ut mest mulig informasjon fra uttalelser, må man også kjenne til konteksten de er en del av (van Dijk 2012, 596). Den historiske konteksten og innsikten i aktørenes relasjoner, som nettverksanalysen bidrar med, er med andre ord nødvendige forutsetninger for å løfte frem disse sidene av diskursen.

2.2 Det metodologiske rammeverket

Vannpolitikk er et politisk område hvor mange interesser skal vurderes og hvor det må gjøres tøffe prioriteringer. Figuren under er en enkel modell som viser hvordan viktige elementer i dette politiske landskapet relaterer til hverandre. Figuren er en modifisert versjon av Scharpf (2018), og Houdret og Shabafrouz (2006, 12) sine rammeverk for aktørsentrerte analyser av vannpolitikk, og den illustrerer hvordan prosessen med formulering og implementering av politikk foregår innenfor vannsektoren på et institusjonelt nivå. Figuren er også nyttig for å få en oversikt over hva som er fokusområdene i denne oppgaven.

Figur 1: Et aktørsentrert rammeverk for formulering og implementering av vannpolitikk (Houdret og Shabafrouz 2006, 12; Scharpf 2018)

Aktører som har et ønske om hvordan det politiske systemet for vannfordeling skal se ut, engasjerer seg i den institusjonelle konteksten. Den institusjonelle konteksten er i denne sammenhengen en beskrivelse av området hvor politikk utformes, diskuteres og implementeres (Houdret og Shabafrouz 2006, 11). Samhandlingen og styrkeforholdet mellom aktørene, avgjør hvilke interesser og politiske overbevisninger som blir styrende for det nye politiske systemet. I tillegg får ytre faktorer, som for eksempel tilgangen på ressurser til å gjennomføre politikken, også betydning for hvordan systemet blir til slutt.

Sammenhengen mellom aktørenes interesser og ideologiske posisjoner, og samhandlingen mellom aktørene, er med andre ord avgjørende for hvilket politisk system for vannfordeling

som etableres. Den historiske gjennomgangen i kapittel 4 vil først beskrive de ytre faktorene og den institusjonelle konteksten som aktørene har vært nødt til å forholde seg til. Analysene i kapittel 5 kartlegger aktørene og deres relasjoner til hverandre, mens analysene i kapittel 6 går nærmere inn på aktørenes politiske overbevisninger.

For å kunne se på hvordan interesser og ideologiske posisjoner har påvirket utviklingen av vannpolitikk i Chile og Bolivia, er det først nødvendig å få en oversikt over hvem som har vært aktørene i disse politiske landskapene. Dette gjøres gjennom to nettverksanalyser som tar utgangspunkt i overgangsperiodene fra et politisk paradigme til ett annet. Begrepet nettverksanalyse forklares nærmere i kapittel 3. Det vil altså gjøres en nettverksanalyse av det politiske nettverket som har hatt innflytelse i vannsektoren i Chile, og en tilsvarende analyse av vannsektoren i Bolivia. Ved å bruke informasjonen fra nettverksanalysene vil det bli mulig å se nærmere på sentrale aktører, og grupper av aktører, samt styrkeforholdet innad i nettverkene. Det er også interessant å se på strukturelle forskjeller og likheter mellom vannsektorene i de to landene.

Når aktørene og relasjonene dem imellom er skildret og skissert, gir det et godt utgangspunkt for den videre diskursanalysen. Med oversikten over hvem som har hatt viktige roller i nettverkene på plass, går oppgaven videre til å se på dokumenter og tekster hvor aktørenes holdninger og meninger kommer til uttrykk. En slik analyse av aktørenes uttalte ønsker, vil bidra til å belyse hvilke interesser og ideologiske posisjoner som har vært sentrale i utviklingen av vannpolitikk i landene.

2.3 Hypoteser

To sett med hypoteser vil danne grunnlaget for de videre analysene. Det første settet med hypoteser handler om aktørene, og vil bli belyst av nettverksanalysene i kapittel 5. Flere forfattere har sett på påvirkningen internasjonale organisasjoner har hatt på privatiseringsreformene i Chile og Bolivia (Goldman 2007; Kedar 2017; Paloni og Zanardi 2012; Assies 2003; Morales og Sachs 2007; Shultz 2009), og det er derfor grunn til å tro at vannpolitikken i nabolandene har blitt påvirket i markedsorientert retning av eksterne aktører. Aktørene på rettighetsbasert side er i større grad portrettert som lokale opprørsgrupper med utgangspunkt i grasroten av befolkningen (Bakker 2013; Spronk 2007; Assies 2003). Første sett med hypoteser blir derfor som følger:

H1: Eksterne aktører har drevet frem privatiseringen i Chile og Bolivia.

H2: Lokale grasrotopprør presset tilbake privatiseringen i Bolivia.

I eksisterende analyser er aktørenes ideologiske posisjoner og interesser ofte forutsatt, men i liten grad faktisk undersøkt. Opprøret i Bolivia, og den påfølgende kampen for en rettighetsbasert tilnærming til vannressursene, framstilles ofte som en motreaksjon på privatiseringsreformene i landet (Razavi 2019, 1). Kritikerne til det neoliberale skiftet i vannsektorene i Chile og Bolivia fryktet blant annet at prioriteringene til private vannselskaper vil være å tilby vann til de som kan betale mest, ikke de som trenger det mest (Barlow 2001, 83). På bakgrunn av disse antagelsene og behovet for en nærmere avklaring av interesser og ideologi er andre sett med hypoteser utledet. Disse hypotesene vil bli nærmere undersøkt i diskursanalysen i kapittel 6.

H3: Aktørene som presset på for en markedsstyring av vannsektorene i Chile og Bolivia var motivert av økonomisk profitt.

H4: Aktørene som presset på for en markedsstyring av vannsektorene i Chile og Bolivia hadde en ideologisk overbevisning om at et system basert på markeds mekanismer ville være bedre i stand til å løse utfordringene i vannsektorene enn statene.

H5: Aktørene som presset på for rettighetsbaserte reformer i vannsektorene i Bolivia var motivert av de negative sosiale konsekvensene privatiseringsreformene førte med seg.

H6: Aktørene som presset på for rettighetsbaserte reformer i vannsektoren i Bolivia var overbevist om at markedsliberalistiske mekanismer ikke er forenelig med menneskerettigheten til vann.

Kapittel 3: Metode

Dette kapittelet åpner med en gjennomgang av begrepene nettverksanalyse og diskursanalyse. For å være tydelig på hvilke forutsetninger som må ligge til grunn for at metodene skal kunne anvendes, etterfølges den generelle beskrivelsen av hver metode av en diskusjon rundt de underliggende antagelsene metodene bygger på. Både nettverksanalyse og diskursanalyse er vide begreper som favner over mange forskjellige praktiske tilnærminger. Etter at antagelsene er beskrevet, tydeliggjøres det derfor hvordan denne oppgaven velger å anvende de to metodene. Deretter diskuteres styrker og svakheter, både ved hver metode og kombinasjonen av disse. Begrunnelsen av datavalg og casevalg tar kapittelet inn i siste del, før oppgavens omfang og begrensninger diskuteres til slutt.

3.1 Hva er nettverksanalyse?

Nettverksanalyse er egentlig ikke en metode i seg selv, men en samling av ulike teknikker, målemåter, konsepter og analysemetoder som anvender de samme perspektivene og antagelsene om verden. Samlet tilbyr de et verktøy for å gjøre empiriske undersøkelser av sosiale strukturer (Hatala 2016, 46; Marin og Wellman 2016, 19). Mye av den tradisjonelle samfunnsforskningen ser etter karakteristikker og egenskaper innad i enhetene selv for å forklare spesifikke utfall, mens forskere som anvender nettverksperspektiver i større grad ser til enhetenes omgivelser for å finne forklaringer. Sosiale enheter tar sjeldent valg i et vakuum, noe som gjør det viktig å se på samhandlingen mellom enhetene, hvordan enheter påvirker hverandre og hvordan enheter kan utsette andre for press (Borgatti et al. 2009, 894).

Det er vanlig å skille mellom to former for nettverksanalyse: Egosentriske nettverksanalyser og helhetlige nettverksanalyser (Vera og Schupp 2006, 409; Marin og Wellman 2016, 14). I egosentriske analyser velges det ut noen enkeltaktører på bakgrunn av teoretisk viktige egenskaper som disse aktørene innehar. Deretter ser man på deres rolle i nettverket, og båndene de har til andre noder. Helhetlige nettverksanalyser har i stedet et overblikk over alle nodene og båndene i nettverket, og bruker strukturen i nettverket til å beskrive sosiale fenomener (Vera og Schupp 2006, 409).

Nettverksanalyser er i stor grad teoridrevet. Det vil si at utvalget av enheter, samt hvilke relasjoner mellom enhetene som er interessante, styres av omfanget og det teoretiske

grunnlaget til problemstillingen (Hatala 2016, 50). Når utvalget er gjort og de teoretisk relevante relasjonene er identifisert, starter innsamlingen av data. En viktig presisering er at utvalget ikke alltid er gitt på forhånd. Spesielt i helhetlige nettverksanalyser er det nødvendig å gjøre grundig forarbeid for å avklare grensene for nettverket. Man starter da med en utforskningsfase hvor man utforsker tidligere litteratur og tilgjengelig datamateriale for å finne aktørene, relasjonene og relasjonsformene i nettverket (Hollstein 2016, 10).

Etter datainnsamlingen starter arbeidet med å analysere datamaterialet. Det har blitt utviklet mange strategier for å finne de sentrale aspektene med nettverk, og som regel må et utvalg av disse teknikkene kombineres for å beskrive dataene best mulig. En av fordelene med å gjennomføre nettverksanalyser er at de kvalitative dataene man samler inn kan analyseres med mer formelle kvantitative analysetilnæringer. Disse formene for analyse er som regel standardiserte og reduserer med det behovet for forskerens tolkning. Fordelene med dette er at det blir enklere å håndtere omfattende nettverk, samtidig som resultatene blir enklere å etterprøve (Hollstein 2016, 14).

Formalisering av analysene handler om å tallfeste egenskaper i nettverkene som for eksempel tetthet, sentralisering, homogenitet og komposisjon. Tetthet er et uttrykk for hvor stor andel av nodene som er knyttet til hverandre. Begrepet sentralisering kan beregnes på flere måter, men det beskriver i hvilken grad nettverket domineres av noen få aktører. Dersom det stort sett er like aktører i nettverket betyr det at graden av homogenitet i gruppen er høy, og komposisjonen beskriver andelen av aktørene som deler viktige egenskaper (Marin og Wellman 2016, 18).

Resultatene av analysene blir som regel presentert i tabeller, matriser eller sosiogrammer. Et sosiogram er en todimensjonal modell av nettverket der alle aktørene er representert med punkter og alle båndene mellom dem er representert med linjer (Wasserman og Faust 1994, 12).

3.1.1 Underliggende antagelser for nettverksanalyser

Felles for nettverksperspektivene er at de deler noen grunnleggende antagelser om verden. Kanskje den viktigste av disse antagelsene baserer seg på at aktørene, og deres handlinger, er knyttet sammen. I stedet for at enhetene blir sett på som autonome og selvstendige, går man ut

ifra at avgjørelser og handlinger i sosiale nettverk er gjensidig avhengig av hverandre. Altså at en handling kan påvirke en annen (Wasserman og Faust 1994, 4). Noe annet som også er en helt sentral antagelse innenfor denne retningen av analyser, er at båndene mellom enhetene er kanaler hvor materielle eller immaterielle ressurser overføres (1994, 4). Disse ressursene kan være alt fra direkte pengeoverføringer, til ideer, trusler eller andre former for press og påvirkning fra en aktør til en annen (Borgatti et al 2009, 894).

Det er ikke bare aktørene som påvirker hverandres avgjørelser. Nettverket som helhet kan også tilføre muligheter og skape begrensninger på individuelle aktørers handlingsrom (Wasserman og Faust 1994, 4). Dette er en viktig hjørnestein innenfor alle retninger av nettverksanalyse, ettersom denne antagelsen åpner døren for å se på styrkeforholdene i nettverkene som analyseres. Samtidig krever en slik antagelse at analysene ikke bare ser på koblingen mellom enheter, men også tar med i betraktningen det strukturelle miljøet enhetene befinner seg i.

Tidsaspektet er også sentralt i forståelsen av nettverkens helhet og aktørenes koblinger til hverandre. Innenfor nettverksperspektivene er det en avgjørende forutsetning for å kunne gjennomføre en analyse, at samhandlingen mellom de sosiale enhetene skaper vedvarende og sporbare relasjoner (1994, 4).

3.1.2 Nettverksanalyse i denne oppgaven

Fordi begrepet nettverksanalyse rommer et vidt spekter av analytiske tilnærminger, er det nødvendig å spesifisere hvordan metoden anvendes i denne oppgaven. Først og fremst har denne oppgaven en pragmatisk holdning til nettverksanalyse, i den forstand at det først og fremst er teorien og de overordnede prinsippene metoden bygger på som har vært ledende for implementeringen i dette prosjektet.

Nettverksanalyse blir behandlet som et tankegods, og denne oppgaven bruker dette tankegodset til å disiplinere den kvalitative analysen av interesser og ideologiske posisjoner. De nettverksanalytiske prinsippene var overordnet i datainnsamlingen da aktørene skulle identifiseres, de brukes til å systematisere og forklare vannsektorene i Chile og Bolivia, og de gir struktur til den videre diskursanalysen.

Som sagt går det et skille mellom egosentriske og helhetlige analyser av nettverksdata. I denne oppgaven anvendes nettverksanalyse for å gi en oversikt over aktørene som har vært involvert i vannpolitikken i Chile og Bolivia. Det er derfor naturlig å ha en helhetlig tilnærming til analysen. Egosentriske perspektiver vil likevel ikke være helt utelukket ettersom det også kan bli relevant å se på det strukturelle styrkeforholdet mellom enkeltaktører.

Selv om noen former for nettverksanalyse kan utføres med formelle kvantitative tilnærminger, har denne oppgaven ikke data som legger grunnlaget for det. Datagrunnlaget til nettverksanalysen baserer seg på en omfattende litteraturgjennomgang av fagfelleverderte artikler og fagbøker. Aktørene som har hatt identifiserbare relasjoner til vannsektoren i Chile og Bolivia, og som har blitt nevnt i litteraturen, har blitt samlet inn og systematisert. I kartleggingsarbeidet av aktørene, og for å fremstille relasjonsnettverkene som sosiogrammer, har denne oppgaven anvendt UCINET (Borgatti, Everett og Freeman 2002). Dette er et verktøy for utforming og presentasjon av nettverksanalyser.

3.2 Hva er diskursanalyse?

Så langt i dette kapittelet har begrepet «nettverk» fått tildelt en stor plass, selv om forskningsspørsmålet egentlig ikke kan besvares uten diskursanalysen. Grunnen til denne skjevfordelingen er at nettverksperspektivene er en måte å se på verden på som også er grunnsteinen til resten av oppgaven. Der nettverksanalysen i denne oppgaven er opptatt av å studere nettverk av aktører, brukes diskursanalysen i denne oppgaven som et verktøy for å studere et nettverk av meninger, standpunkter, holdninger og ideer.

En diskurs er «et system av ideer, oppfatninger og begreper om forhold i samfunnet» (Grønmo 2016, 282). Det handler med andre ord om verdensbilder og sannhetsforståelse hos aktørene i en debatt, og hos alle som hører på den. På mange måter kan man beskrive diskursen som sannheten som ligger bak argumentene. Altså strukturen av sannheter som man tar for gitt, og som skiller en gruppe fra en annen på bakgrunn av etablerte oppfatninger om verden. Diskursen trekker derfor opp linjene for hva som er greit å si, og hva som ikke er greit å si, innad i et sannhetsfelleskap (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 286).

I likhet med nettverksanalyse, er diskursanalyse et vidt begrep som omfatter mange former for tilnærminger til både datainnsamling og bearbeiding av data (Korobov 2020, 326).

Verktøyene som diskursanalysen tilbyr brukes svært forskjellig i samfunnsforskningen. Der noen bruker dem til å gjøre systematiske undersøkelser, er det andre igjen som bare knytter seg til begrepet for å billedliggjøre sine tilnærminger til tekstanalyse. Dette viser at det ikke er konsensus om hva som er den beste måten å studere diskurser på (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 285; Milliken 1999, 226).

Mangelen på en felles overbevisning om hvordan diskurser bør analyseres er ikke nødvendigvis et problem. Anna Holzscheiter argumenterer faktisk for at en slik konsensus ikke bare er uønsket, men at en innsnevring til en form for «beste praksis» også vil være vanskelig å forsvare. Bakgrunnen for dette synspunktet er at en slik enighet ville krevd strenge avgrensninger og dermed gjort tilnærmingen til diskurser mer statisk. Dette ville vært et brudd med den sosialkonstruktivistiske tradisjonen diskursanalysen bygger på, som ser på sosialt konstruerte konsepter i stadig endring, og som derfor trenger fleksibiliteten denne metoden tilbyr. Dessuten vil det være vanskelig å sette konseptuelle begrensninger for analysen når begrepet diskurs i seg selv er et omdiskutert og uklart konsept (Holzscheiter 2014, 143).

Det betyr ikke at det er umulig å finne fellestrekk som knytter forskjellige tilnærminger til metoden sammen. I sentrum av metoden ligger en felles målsetning om å avdekke strukturer av tankemønstre gjennom å få innblikk i argumenter, verdier og standpunkter. Dette gjøres som regel gjennom kvalitative innholdsanalyser av tekster, videoer eller andre innholdselementer som uttrykker meninger (Grønmo 2016, 142).

Ved å definere en diskurs som en struktur av konkurrerende ideer bestående av bakenforliggende sannheter, slik det gjøres i denne oppgaven, legger det føringer for hvordan undersøkelsene må gjennomføres for å sortere og hente ut informasjon fra disse sannhetsregimene. Det må gjøres empiriske undersøkelser av språket som brukes innad i diskursen for å finne fellestrekk som kan knytte grupper sammen og skille grupper fra hverandre (Milliken 1999, 231). Språket blir i denne sammenhengen sett på som et instrument som brukes til å skape og opprettholde de ulike sannhetsfelleskapene, ikke bare et instrument for å beskrive virkeligheten (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 291).

3.2.1 Underliggende antagelser for diskursanalyse

En av de mest grunnleggende antagelsene metoden diskursanalyse bygger på, knytter seg til en konstruktivistisk forståelse av begrepet mening. Frasen «konstruktivistisk forståelse» beskriver en overbevisning om at det materialistiske i verden ikke har mening i seg selv. Det er i stedet mennesker som tilskriver mening til tingene rundt oss, meninger som ofte blir uttrykt gjennom språket vi bruker (Alvesson og Kärreman 2011, 1122; Milliken 1999, 227). Denne antagelsen er viktig fordi diskursanalysens utgangspunkt er at det er mulig å spore meninger gjennom språk, og at meningene er ulike nettopp fordi det er mennesker med ulike verdensbilder som skaper dem.

Når diskursanalysen gjennomføres i en internasjonal kontekst, blir en annen antagelse også helt sentral. Dette er en antagelse om at diskursen eller strukturen av sannhetsfelleskap, på dette nivået, er et galleri hvor utvalgte aktører kan stille ut sine verdensbilder til et bredt publikum (Milliken 1999, 229). Denne oppgaven tar utgangspunkt i sentrale aktører i den vannpolitiske debatten og ser på dem som frontfigurer i de forskjellige sannhetsfelleskapene. Antagelsen om at utvalgte aktører har spesielt sentrale roller i diskursen er derfor en viktig forutsetning for denne oppgaven.

3.2.2 Diskursanalyse i denne oppgaven

Diskursanalysen i denne oppgaven har, på samme måte som begrepet nettverksanalyse, størst innvirkning som en del av det større tankegodset oppgaven bygger på. For å identifiser hvilke interesser og ideologiske posisjoner som har gjort at Chile og Bolivia har endt opp med vidt forskjellige systemer i vannsektorene, er prinsippene denne analyseformen bygger på helt avgjørende. Fordi aktørene er så forskjellige, både når det kommer til størrelse, nivå og tidsepoke, låser ikke denne oppgaven seg til en snever retning innenfor diskursanalysen. I stedet anvendes en mer pragmatisk forståelse av begrepet for å hente ut informasjon som kan belyse oppgavens problemstilling.

Diskursanalysen er i stor grad en forlengelse av nettverksanalysen, i den forstand at den baserer seg på nettverksanalysens funn og struktur. Nettverksanalysen identifiserer noen aktører som mer sentrale enn andre, og diskursanalysen blir dermed brukt til å se nærmere på disse aktørenes holdninger og motivasjoner. For å identifisere de utvalgte aktørenes meninger legges fagfelleverderte artikler, fagbøker, rapporter og medieintervjuer til grunn.

Diskursanalysen henter også elementer fra nettverksanalysen. Der det er naturlig brukes for eksempel aktørens dokumenterte handlinger til å bygge opp en bredere forståelse av deres ideologiske posisjon.

3.3 Det nettverksanalyser kan og ikke kan gjøre i denne oppgaven

En åpenbar fordel med å anvende nettverksanalyse som metode i denne oppgaven er at det gir en god oversikt over aktørene som har hatt en deltagende rolle i påvirkningen av vannpolitikken i Chile og Bolivia. Nettverkstilnærmingen gir både et verktøy for å sette sammen denne oversikten, samtidig som det blir enklere å systematisere og analysere nettverket. Evnen til å komprimere store mengder informasjon og evnen til å kombinere ulike nivåer, gir denne formen for analyse en fordel i møtet med problemstillinger og fenomener av internasjonal karakter (Vera og Schupp 2006, 423). Skulle oppgavens problemstilling blitt belyst uten å anvende nettverksperspektiver, hadde det blitt mer krevende å fremstille objektive vurderinger av datamaterialet.

En annen fordel er at nettverksanalyser tillater bruk av alternative enheter. Mange av de klassiske enhetene i forskning på internasjonale forhold, som nasjonalstaten, vil ikke klare å favne bredt nok til å kunne beskrive alle de aktuelle aktørene innenfor vannsektoren i Chile og Bolivia. Nettverksperspektivene gir muligheten til å se på alternative geopolitiske og sosiale enheter, som gjerne opererer på forskjellige nivåer i nettverket av aktører (Vera og Schupp 2006, 407).

For å utnytte potensialet i en metode er det viktig å forstå hva som er styrkene til metoden, men det er minst like viktig å forstå hva som er begrensningene og hva metoden ikke kan gjøre. Nettverksanalysens begrensninger er nært knyttet opp til metodens kartleggende natur. Denne oppgaven har et klart mål om å se på interesser og ideologiske posisjoner hos aktørene i vannsektorene i Chile og Bolivia, men nettverksanalysen alene kan ikke innfri dette målet. Denne metoden kan bare vise til at relasjonene er der og hvilken type relasjon det er snakk om, men ikke si noe om motiver og bakgrunnen for relasjonene (Borgatti et al. 2009, 893).

Her streifes også en annen utfordring som metoder innenfor nettverksperspektivene står overfor. Dersom det skal være mulig å beskrive sosiale nettverk, og dette er kanskje en særlig utfordring når enhetene er alt fra internasjonale organisasjoner til grasrotbevegelser, må

relasjonsmønstrene være sporbare og tilgjengelige. Stephen Borgatti har, sammen med tre andre forsker, laget en oversikt hvor de grupperer former for tilknytning i fire kategorier: Likheter, sosiale relasjoner, samhandlinger og flyt (2009, 893). Datagrunnlaget til nettverksanalysene i denne oppgaven gjør at det stort sett bare blir aktuelt å se på likheter i egenskapene til enhetene, samt samhandlingene mellom dem. Sosiale relasjoner, altså bånd som baserer seg på familie, vennskap og lignende, vil både være vanskelig å finne og lite aktuelt på det nivået nettverksanalysene ser på. Det samme gjelder for kategorien flyt, som beskriver spredningen av informasjon, tro og ideer i nettverket.

3.4 Det diskursanalyser kan og ikke kan gjøre i denne oppgaven

Det som gjør diskursanalyse spesielt egnet for denne oppgaven er muligheten for å «avsløre» meninger og ideologiske posisjoner hos aktørene som har påvirket vannpolitikken i Chile og Bolivia. Når de viktigste aktørene har blitt identifisert kan denne formen for analyse se nærmere på dem for å finne de argumentene og posisjonene som har hatt innflytelse i vannsektorene.

Diskursanalysen har også begrensninger. Spesielt er dette knyttet til forskerens rolle som fortolker av tekstmaterialet. Det vil alltid være et menneskelig aspekt i forbindelse med teksttolkning og fordi denne menneskelige faktoren er der, vil det være umulig å gjøre diskursanalysen 100% objektiv. I møte med slike metoder er det viktig at forskeren er bevisst sin egen rolle og forutinntatte oppfatninger. Dette er selvfølgelig noe samfunnsforskere er opptatt av og de som bruker denne metoden hevder ikke selv at den er helt objektiv. I stedet setter man sin lit til dem som benytter metoden, og betror dem med den oppgaven det er å gjøre grundige og kritiske vurderinger av datamaterialet for å avsløre meningsstrukturer (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 301).

At diskursanalysene aldri blir fullstendig objektive, åpner for en kritikk om at man bedriver politisk argumentasjon fremfor å gjøre ryddig akademisk arbeid (2019, 301). Ved å la seg styre av metodens retningslinjer og være oppmerksom på sin egen rolle er det mulig å minimere subjektiviteten, men diskursanalysen vil aldri ha to streker under svaret.

Diskursanalyse gir ikke et fasitsvar på hvordan diskursene, meningene og de ideologiske posisjonene er delt inn. I stedet kan analysene vise en mulig inndeling, en slags modell over posisjonene som har påvirket vannpolitikken i casene, og være hypotesedrivende for fremtidig forskning.

3.5 Kombinere metoder

Nettverksanalyser er som sagt ikke en klart definert metode. Det er mer et perspektiv som kan bidra til å utvide måten vi ser sammenhenger i verden på (Marin og Wellman 2016, 19). Fordi denne formen for analyse nærmest er som å fotografere verden fra en litt annen vinkel enn det som er vanlig, har nettverksanalyser størst nytte i kombinasjon med andre komplimenterende metoder. Metoder som kan bruke bildet som nettverksanalysene produserer til å stille nye spørsmål og utvikle alternative forklaringsmodeller (Vera og Schupp 2006, 423).

Nettverksanalysens begrensninger utfylles av diskursanalysens fordeler og diskursanalysens begrensninger utfylles av nettverksanalysens fordeler. Samlet tilbyr metodene innsikt i både det fysiske nettverket av aktører i vannsektoren i casene, men også nettverket av ideer som befinner seg mellom dem. Dette er med på å gi en unik innsikt i vannsektorene som er under lupen. Ved å kunne se sammenhengene mellom det fysiske nettverket og idénettverket er det med på å oppheve de vanlige begrensningene til disse metodene og skape en bredere, flernivåforståelse av hvordan vannpolitikk utøves.

Utfordringen i den utforskende fasen før datainnsamlingen er å vite når man skal stoppe letingen. Det vil alltid være mulig å utvide nettverket ved å finne flere aktører, og det vil alltid være mulig å finne flere dokumenter i diskursanalysen. En av de vanligste kritikkene mot nettverksanalyser og diskursanalyser er derfor at utvalget av aktører eller tekstmateriale er mangelfullt (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 300). Dette kan være spesielt utfordrende i nettverk som omhandler sosiale bevegelser og transnasjonale nettverk (Hollstein 2016, 10). Det er heldigvis flere måter å minimere denne svakheten på. Ved å gjennomgå litteratur til referansene og nettverket går i ring og gjennom bruk av trianguleringsprinsippet, er det mulig å redusere faren for å utelate viktige aktører eller relevant meningsinnhold. Det vil selvfølgelig ikke være mulig i praksis å lese enhver relevant tekst, men da er det spesielt viktig at man sikrer at de utvalgene som gjøres er representert i et bredt utvalg av litteraturen (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 301).

Denne oppgaven ønsker å se på meningsnettverk; interesser og ideologiske posisjoner i vannsektorene i Chile og Bolivia. Ved å gjennomføre en nettverksanalyse i forkant av diskursanalysen åpner det en mulighet for å se på aktørene og koalisjonene i diskursen empirisk i stedet for å bare anta at de finnes.

3.6 Data

3.6.1 Valget av dokumentdata

Over hele verden har styresmaktene kjempet mot den globale koronapandemien det siste halvannet året. Konsekvensene både av sykdommen i seg selv, men også restriksjonene som ble innført for å hindre smittespredning, har vært enorme. Alle deler av samfunnet har blitt berørt, og denne oppgaven er intet unntak.

På grunn av reiserestriksjoner og smittefare under reise, har feltarbeid og intervjuer blitt ansett som uaktuelt det siste halvannet året. Det er vanskelig å si om denne oppgaven hadde sett annerledes ut dersom koronapandemien aldri hadde skjedd, men pandemien har absolutt lagt begrensninger på valgmulighetene. Diskursanalyser baserer seg fortolkninger av tekster, bilder, eller tilsvarende innhold som uttrykker meninger, og er i så måte fri til å bruke et større spekter av datatyper i analysen. Det viktige er at utvalget av tekster og lignende kan rettferdiggjøres ut ifra oppgavens målsetning (Aydin-Düzgit og Rumelili 2019, 300). Når det gjelder nettverksanalyser er det spesielt to hovedretninger knyttet til datainnsamling: Både feltarbeid og innsamling av dokument- og arkivdata kan gi solide grunnlag for denne typen analyse (Hollstein 2016, 13). Helt fra planleggingsfasen av oppgaven har det vært kjent at feltarbeid kan bli utfordrende, noe som har gjort at valget om å gjøre feltarbeid aldri var reelt. I stedet har datagrunnlaget i denne oppgaven vært bygget på dokumentdata.

At spekteret når det gjelder datagrunnlag var begrenset for denne oppgaven, betyr imidlertid ikke at valget av data ikke må forsvares. Kvaliteten på datagrunnlaget er helt avgjørende for oppgaven, og er ikke noe man kan ta lett på. Derfor er det også viktig å presisere at avgjørelsen om å se på dokumentdata ble tatt på bakgrunn av både faglige og praktiske årsaker. Dersom dokumentdata ikke hadde vært tilstrekkelige til å gi svar på oppgavens problemstilling, ville dette datamaterialet ikke blitt lagt til grunn.

Det er flere fordeler med å ta utgangspunkt i dokument-data. Som sagt er de praktiske fordelene åpenbare. For det første er dataene lett tilgjengelig på internett og innsamlingen er svært rimelig i forhold til andre innsamlingsmetoder (Hollstein 2016, 13). Her må det selvfølgelig tas med i beregningen at det vil være en del dokumenter som vil være utilgjengelige for bruk i denne oppgaven fordi de ikke har blitt digitalisert. Fordi det er snakk om internasjonale relasjoner og offentlige organisasjoner er stort sett datamaterialet både

åpent og tilgjengelig. Rapporter og andre dokumenter som er viktige i denne oppgaven er allerede av allmenn interesse og har av den grunn blitt digitalisert, også dokumenter som kom før internettalderen. Vurderingen er med andre ord at det er tilstrekkelig med materiale tilgjengelig for å gjennomføre både nettverksanalysene og diskursanalysen.

De faglige fordelene av å velge denne formen for datamateriale er også mange. Til forskjell fra intervjuer og feltobservasjoner, er dokumentene tilgjengelig for alle. Noe som gjør det enklere å etterprøve resultatene av analysene. De som etterprøver forskningen, får ordrett tilgang til det samme som forskeren har sett på.

Denne oppgaven ser på utviklingen av det politiske samspillet i vannsektorene i Chile og Bolivia. Fordi det er snakk om en historisk kontekst er dokument og arkiv-data spesielt egnet til bruk her (Hollstein 2016, 13). Det man får av denne formen for datamaterialet er en nøyaktig fremstilling av de argumentene og ideene som var i omløp i reformperiodene. Til diskursanalysen er det nødvendig å dykke inn i meningsinnhold som faktisk representerer den politiske virkeligheten som var til stede. Tiden som har gått kunne gjort det vanskelig å få tak i intervjuobjekter med inngående kjennskap til vannsektorene i casene, og kanskje enda vanskeligere å få tak i muntlige gjengivelser av historien som ikke har blitt forringet av tidens tann.

3.6.2 Tidsaspektet i datamaterialet

En av de store avveiningene knyttet til datamaterialet i denne oppgaven er bruken av data som strekker seg over tid, fremfor tverrsnittsdata. Nettverksanalyser tar som regel utgangspunkt i tverrsnittsdata som ser på nettverket i ett spesifikt øyeblikk. Hadde denne oppgaven skulle sett på påvirkningen av vannpolitikken i Chile og Bolivia ved en spesifikk lovendring i landene, eller et spesifikt internasjonalt toppmøte, så ville tverrsnittsdata vært det naturlige valget. Når denne oppgaven i stedet ønsker å se på vannsektorene i de to sør-amerikanske landene over tid, dukker det opp noen metodologiske utfordringer.

For å få med helheten er det ene alternativet å sette opp en rekke med nettverk som baserer seg på tverrsnittsdata, men det ville gitt både praktiske og analytiske utfordringer. På grunn av tidsspennet i utviklingen av vannsektorene ville nettverkene blitt mange og mange av dem ville blitt tilnærmet like. I tillegg ville hvert nettverk også hatt færre noder og bånd mellom

nodene, ettersom aktørene på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå ikke er i kontakt med hverandre til enhver tid, og fordi noen aktører kommer til, mens andre faller fra. Ved å sette opp en rekke med nettverk basert på tverrsnittsdata ville det kanskje vært enklere å argumentere for at hvert enkelt nettverk er sammenknyttet, men man ville samtidig mistet oversikten og helheten i bildet som denne oppgaven er ute etter.

Alternativet til å sette opp flere nettverk basert på tverrsnittsdata, er å sette opp ett nettverk basert på data fra en lengre tidsperiode. Her oppstår det også utfordringer. Dersom man studerer nettverk over tid, vil det ofte være aktører som blir med i nettverket underveis, samtidig som andre forlater nettverket. Valget står da mellom å inkludere alle aktørene, eller bare regne med dem som går igjen på alle målepunkter (Huisman og Snijders 2003, 255). Risikoen ved å ta med alle aktører uavhengig av deltagelsesperiode, i samme nettverk, er at det blir vanskeligere å vurdere nettverkets effekt på enhetene. En viktig antagelse i nettverksteori er at handlingene til aktørene er gjensidig avhengig av hverandre (Wasserman og Faust 1994, 4), men dersom ikke alle aktørene er til stede til enhver tid vil denne gjensidigheten falle bort. Ved å ekskludere aktørene som ikke er med i hele perioden kan man på den andre siden miste verdifull informasjon, noe som vil gjøre nettverket mindre pålitelig (Huisman og Snijders 2003, 255).

Formålet med nettverksanalysene i denne oppgaven er å kartlegge aktørene som har hatt tilknytning til vannsektorene i Chile og Bolivia. Dette gjøres for å legge til rette for en diskursanalyse som kan avdekke interesser og ideologiske overbevisninger som har spilt en rolle i utviklingen av vannsektorene i de to landene. Ut ifra dette formålet har det blitt prioritert å se på data over tid, samt inkludere alle aktørene som har tilknytning til vannsektorene i de to landene uavhengig av hvor lenge tilknytningen til nettverkene varte. Disse prioriteringene er det to hovedgrunner til. Den første er at det viktigste bidraget nettverksanalysene kommer med i denne oppgaven er kartleggingsfunksjonen. Derfor har ønske om en helhetlig oversikt trumfet motargumentene som nevnes over. Den andre grunnen er at ulempene ved valget av tidsaspekt dempes av at nettverksanalysene kombineres med den historiske konteksten og diskursanalysen, som uansett håndterer variasjon i nettverkskomposisjonene bedre enn nettverksanalyser gjør. Denne oppgaven har med andre ord det Gerring (2012b, 151) kaller en mer funksjonell tilnærming til nettverksanalyse.

3.6.3 Casevalg

Den politiske utviklingen i Chile og Bolivia har vært svært forskjellig de siste 50 årene. Dette gjelder også innenfor vannsektoren. I Chile har staten i stor grad solgt seg ut og har en tilbaketrukket rolle innenfor sektoren, mens det i Bolivia skapte store reaksjoner da myndighetene forsøkte å gjøre det samme. Så store reaksjoner at reformene ble reversert umiddelbart.

Chile og Bolivia blir fremhevet som kroneksempler på at henholdsvis markedsorientert (Gilbert 2002, 308; Carruthers 2001, 343; Borgias 2018, 88) og rettighetsbasert tilnærming (Baer 2017, 108; Sacher og Windfuhr 2008, 156; Spronk 2007, 8) er veien å gå når det kommer til forvaltning av naturressurser. Andre kritiserer denne fremstillingen som en overdrevet glorifisering av de to politiske systemene. Forskere som ser på effekten av reformene som er gjort i de to nabolandene er kritiske til om Chile og Bolivia kan brukes som idealtyper for å bevise at den ene forvaltningsstrategien er bedre enn den andre. Grunnlaget for kritikken er at Chile i stor grad hadde bygget ut vanntilbudet til befolkningen før privatiseringen. Chiles offentlige vannselskap, EMOS (Empresa Metropolitana de Obras Sanitarias), ble ansett som en av de beste offentlige tjenestene i Latin-Amerika (Baer 2017, 90). I tillegg gjennomførte den chilenske regjeringen gradvise, interndrevne reformer på 1970-tallet som forberedte vannsektoren på den kommende overgangen (2017, 83). Bolivia på sin side hadde et dårlig utbygget nettverk med vann og kloakk, og geografiske forhold med store høydeforskjeller gjorde at kostnadene for utbedring ble for store for staten. De høye kostnadene gjorde også at det var ulønnsomt for private aktører å bygge ut tilbudet (2017, 108). I Bolivia var det ved starten av privatiseringen i 1997 fortsatt store deler av befolkningen som bodde i områder uten innlagt vann og kloakk. I byen Cochabamba var dekningsgraden 60% på vann og 58% på kloakk, mens det i fjellbyen El Alto bare var 31% som hadde fått koblet seg på kloakksystemet (2017, 110).

Dersom formålet med analysene i denne oppgaven var å vurdere effektene på vanntilgang og vannkvalitet, av henholdsvis privatiserte markedsløsninger og rettighetsorientering med statlig kontroll over vannressursene, kunne valgene av caser vært problematiske. Når denne oppgaven likevel argumenterer for at Chile og Bolivia er gode caser å studere, er det hovedsakelig av to grunner. For det første er fokuset her hva som har vært driverne for reformene, og ikke effektene. For det andre har begge landene gått fra statlig styring til privat overtakelse i vannsektoren, mens Bolivia igjen har gått tilbake til statlig styring. Det gjør at

det blir mulig å analysere kreftene som ønsker en neoliberal markedsorientert tilnærming, samt de som presser på for en rettighetsbasert tilnærming, ved å se på casene Chile og Bolivia i reformperiodene.

3.6.4 Omfang og begrensninger

Denne oppgaven baserer seg på casestudier av vannpolitikkutviklingen i Chile og Bolivia. Casestudier blir vanligvis tilskrevet to forskjellige roller i en studie. Den ene er å studere enhetene i seg selv, mens den andre er å studere casene som en del av en større populasjon (George og Bennett 2005, 5; Gerring 2006, 20). Når man skal identifisere hvilken populasjon casene i denne oppgaven hører hjemme i, er det igjen to måter å tenke på. Den ene er å se på vannpolitikkutviklingen i Chile og Bolivia som enheter i den samme populasjonen, som dreier seg om en bredere internasjonal diskurs rundt vannpolitikk. Den andre måten er å se på casene som representanter for hver sin gruppe med enheter. Chile blir da gruppert med andre land som har markedsliberale tilnærminger til vann og vannstyring, mens Bolivia grupperes med statssentrerte og rettighetsbaserte enheter.

Denne oppgaven oppfatter det som mest hensiktsmessig å se på casene som enheter i den samme populasjonen. Selv om de ofte blir portrettert som representanter for hvert sitt ytterpunkt i vannpolitikken, er de en del av en større internasjonale kontekst og blir med det påvirket i større eller mindre grad av de samme interessene og ideologiske posisjonene.

En av styrkene til casestudier er at de tillater dybdeanalyser som er egnet til å svare på hva- og hvordan-spørsmål. Baksiden med å gå i dybden på få enheter er at det blir vanskeligere å generalisere mulige funn til en bredere populasjon (George og Bennett 2005, 5). Målet med denne oppgaven er først og fremst å forstå hvilke interesser og ideologiske posisjoner som har gjort at Chile og Bolivia har endt opp med totalt forskjellige vannsystemer. For det første har hver case unike historiske hendelsesforløp som problematiserer generalisering. For det andre er det i seg selv interessant å se på hvordan interesser og ideologi har medvirket til endringer i landenes vannpolitikk. Ifølge Gerring (2012a, 733) er noen politikkområder, som for eksempel menneskerettigheter og levestandardutfordringer, så fundamentalt viktige at man trenger forskning som bare har som mål å forstå enkeltcaser best mulig. Når det er sagt kan denne oppgaven, i samspill med en større litteratur på temaet «ideologi og vannstyring», gi en bredere innsikt i hvilke type aktører, interesser, motivasjoner og politiske overbevisninger som kjemper om å styre verdens knappe vannressurser.

Kapittel 4: Historisk kontekst

Hvordan verdenssamfunnet har sett på vannressurser, med tanke på regulering av bruk, og eierskap til disse ressursene, har endret seg over tid. Internasjonale konvensjoner, avtaler, traktater, erklæringer og oppfordringer har kommet med jevne mellomrom og kan sees på som tidsstempler som indikerer styrkeforholdet i verdens vannpolitikk. I korte trekk fikk neolibérale krefter større innflytelse i debatten fra slutten av 70-tallet og frem mot årtusenskiftet (Borgias 2018, 88). Utover 2000-tallet ble rettighetsbaserte argumenter mer fremtredende i det internasjonale ordskiftet, uten at markedsorienterte argumenter forsvant av den grunn (Bakker 2007, 436).

Dette kapitlet er tredelt. Den første delen er en historisk beskrivelse av utviklingen av vannpolitikk internasjonalt. Denne gjennomgangen er viktig for å gi en oversikt over de politiske strømningene som landene har vært en del av. Deretter blir den historiske konteksten rundt Chiles vannpolitikk lagt frem, før den nasjonale utviklingen i Bolivias vannsektor presenteres til slutt.

4.1 Det internasjonale nivået

Internasjonalt samarbeid er nært knyttet til politikktutvikling på nasjonalt nivå. Ved å etablere prinsipper og standarder, samt sette opp konkrete mål og tidsplaner, er internasjonale avtaler med på å sette dagsorden for problemer som strekker seg over landegrensene. I tillegg til å sette opp målsetninger er det også vanlig at statene og andre aktører diskuterer hvilke strategier og verktøy som kan brukes for å nå målene som settes, noe som kan legge føringer for nasjonal implementering (Dellapenna og Gupta 2008, 442). Det er med andre ord viktig å se utviklingen av vannpolitikk i Chile og Bolivia i sammenheng med utviklingen i resten av verden.

Når man skal beskrive utviklingen av moderne internasjonal vannpolitikk er det vanskelig å finne et naturlig startpunkt. Vann har vært sentralt for alle sivilisasjoner, og den tilknyttede kulturelle og religiøse viktigheten har naturligvis gjort vann til et politisk tema gjennom alle tider (Dellapenna og Gupta 2008, 438). I Europa har det blitt inngått avtaler på tvers av landegrensene siden 1600-tallet, men stort sett har disse avtalene vært knyttet til konkrete elver, innsjøer og havområder (Trigueros 2012, 605).

Når denne oppgaven setter startmarkøren på Helsinki-reglene fra 1966 er det fordi disse internasjonale reglene ikke bare var resultatet av bilaterale avtaler om tilgangen til konkrete enheter med vann, men de inneholdt overordnede prinsipper for hvordan stater skulle forholde seg til vannressurser som krysser landegrensene (Dellapenna og Gupta 2008, 444). Disse prinsippene var stykkevis formulert i tidligere dokumenter fra Instituttet for internasjonal lovgivning (IIL), som i Madrid-erklæringen fra 1911 eller Salzburg-resolusjonen fra 1961 (Salman 2007, 628), men Helsinki-reglene blir sett på som et mer omfattende dokument som sammenfattet tidligere forsøk på å skape en felles internasjonal lovgivning (2007, 629).

Helsinki-reglene fra 1966 går under kategorien myke lover. Det vil si at reglene ikke er juridisk bindende, ettersom ingen stater har ratifisert dem. Likevel markerte de et viktig skille i internasjonal vannpolitikk (Dellapenna og Gupta 2008, 446). Det var den anerkjente vitenskapelige, ikke-statlige organisasjonen International Law Association som arbeidet frem Helsinki-reglene på bakgrunn av tidligere avtaler som er inngått mellom forskjellige stater. Ved å studere avtaler, sedvane og tradisjoner i forbindelse med deling av vannressurser på tvers av landegrensene formulerte de overordnede prinsipper for transnasjonal vannstyring (2008, 446). Det ble etablert et hovedprinsipp som vektla rimelig og rettferdig utnyttelse av vannressurser som krysser landegrensene, og denne rimelige og rettferdige utnyttelsen skulle vurderes på bakgrunn av en rekke tilknyttede faktorer. Blant disse faktorene finner man geografiske og klimatiske forhold, samt å tilfredsstille de økonomiske og sosiale behovene til statene som var berørt (Salman 2007, 629).

Det største skiftet som fulgte i kjølvannet av Helsinki-reglene var at man i større grad utfordret prinsippet om staters totale suverenitet over egne naturressurser (Trigueros 2012, 609). Statssuverenitet er fortsatt en viktig brikke i internasjonal vannlovgivning, men disse reglene understreket at retten til suverenitet begrenses av retten som andre stater har til felles vannressurser (Dellapenna og Gupta 2008, 445).

Fra å se på vann som et utelukkende nasjonalt anliggende, til å skape internasjonale kjøreregler for felles vannressurser. I 1972 satt Stockholmerklæringen enda et perspektiv på dagsorden, nemlig miljøperspektivet. Stockholmerklæringen, fra FN-konferansen i Stockholm om mennesker og miljø, blir ofte sett på som fundamentet for moderne internasjonal miljølovgivning (Trigueros 2012, 614). Bakgrunnen for konferansen var at en av FNs

hovedprioriteter i en årrekke hadde vært å fremme økonomisk utvikling i det globale sør, uten at det hadde blitt tatt hensyn til konsekvensene ukontrollert industrialisering har på mennesker og miljø. Problemene som en del nordlige, industrialiserte stater møtte i startfasen av sine industrieventyr, som forurensning, avskoging og vannforringelse, begynte å manifestere seg i landene som jobbet for økonomisk utvikling (Birnie 1995, 66). Medisinen som ble foreskrevet for å løfte menneskene i det globale sør ut av fattigdom viste seg å ha bivirkninger som skapte nye store humanitære og miljømessige utfordringer.

Det Stockholmerklæringen brakte til torgs var formuleringer som anerkjente at mennesker er en del av et større økosystem, og at menneskelig aktivitet må ta hensyn til økologiske begrensninger (Trigueros 2012, 614). Men selv om det i etterkant av konferansen ble startet opp diverse programmer som skulle jobbe for miljøvern, ble disse aldri koblet opp mot programmene som jobbet for økonomisk utvikling (Birnie 1995, 67). Med andre ord var Stockholmerklæringen med på å formulere viktige miljøvernprinsipper, men uten at disse prinsippene fikk direkte konsekvenser for FN-programmenes utviklingsarbeid.

20 år senere ble en ny FN-konferanse holdt i Rio de Janeiro, i Brasil. Erklæringen som kom ut av møte skulle videreføre og utfylle dokumentet fra 1972, men i stedet ble det gjort betydelige endringer. Rio-erklæringen la større vekt på statsuverenitet og økonomisk motivert utvikling, og har på grunn av det også fått kritikk for å være svært antroposentrisk (Trigueros 2012, 614).

Forskjellen mellom erklæringene er slående. Der prinsipp 2 i Stockholmerklæringen handler om miljøvern, handler prinsipp 2 i Rio-erklæringen om at stater har rett til å utnytte sine egne naturressurser i tråd med sin egen miljøvern- og utviklingspolitikk. I 1972 var prinsippet om retten til å utnytte egne naturressurser satt til prinsipp 21. I tillegg til å gi suverenitet en mye viktigere rolle i erklæringen ble også ordlyden endret. Der det tidligere hadde vært snakk om å utnytte naturressursene i henhold til egen miljøpolitikk, la Rio-erklæringen til «miljøvern- og utviklingspolitikk» (Fidler 2001, 10052).

Stockholm- og Rio-erklæringen er viktige dokumenter som har ført miljøutfordringene, der utfordringene rundt vannforurensning, knapphet på vann og sanitetsutfordringer har en sentral plass, høyere på den politiske dagsorden. Samtidig har disse erklæringene understreket den vanskelige balansegangen mellom utvikling, på den ene siden, og retten til vann og et levelig

miljø på den andre. Utviklingen som man kan se fra møte i Stockholm i 1972 til møte i Rio i 1992, altså at statssuverenitet og økonomisk utvikling vektlegges i større grad, kan man også se igjen i andre internasjonale forumer. Kanskje det mest sentrale eksempelet på det er Dublinprinsippene fra januar 1992, som også fikk betydning for Rio-konferansen samme år.

Dublinprinsippene kom til etter at 500 organisasjoner, både statlige og ikke-statlige, fra hele verden samlet seg i Dublin for å delta på «International conference on water and the environment». Resultatet ble fire prinsipper som skulle være veiledende for å motarbeide knappheten til vann (Doorn 2019, 87). De første tre prinsippene var lite kontroversielle. Disse handler om at vann er viktig for mennesker og natur, at vannressurser bør styres demokratisk og at bedring av kvinners rettigheter er nødvendig for å oppnå en bærekraftig bruk av vann (ICWE 1992, 4). Det fjerde prinsippet derimot, har fått mye oppmerksomhet og stor betydning i tiden etter konferansen (Doorn 2019, 87).

Punkt nummer 4 i Dublin-prinsippene handler om at vann, ved alle sine bruksområder, har en økonomisk verdi og at denne verdien gjør at vann bør regnes som et økonomisk gode (ICWE 1992, 4). Dette bygger på en antagelse om at vannmangelen og ødeleggelsene av vannressurser i større grad kunne vært unngått dersom økonomiske perspektiver hadde hatt en viktigere plass i reguleringen av vann (Doorn 2019, 87). Selv om prinsippet går ut på at vann bør håndteres som et økonomisk gode, er det likevel ulike tolkninger av hva det betyr i praksis. Et hovedskille mellom de som mener at vannet i seg selv skal prises etter tilbud og etterspørsel, og dem som mener at sosioøkonomiske kost/nytte-forhold skal legges til grunn for reguleringen av vannressurser (van der Zaag og Savenjie 2000, 51). Den siste tolkningen kan for eksempel åpne opp for blant annet subsidiering av drikkevann og sanitærforhold (Doorn 2019, 95).

Fra slutten av 1990-tallet og starten av 2000-tallet ble det tatt store skritt i retning å anerkjenne retten til vann som en menneskerettighet. FNs komite for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (CESCR) vedtok i år 2000 «General comment No.14», som utbroderte retten til helse. Komiteen så på retten til helse som en rettighet som ikke bare involverte direkte helsehjelp, men også retten til de grunnleggende nødvendighetene for god helse, slik som tilgang på trygt og rent vann (FN 2000, 3). To år senere ble «General comment No.15» skrevet. Dette dokumentet handler om retten til vann, og kobler denne rettigheten til artikkel 25 i menneskerettighetserklæringen, altså retten til tilstrekkelig levestandard (FN 2002, 1).

Viktigheten vann har for overlevelse, helse og et godt liv har gitt opphav til en rekke diskusjoner om hvilke instrumenter som skal brukes for å utlede en menneskerettighet til vann (Trigueros 2012, 618).

Den globale rettighetsbevegelsen kunne strekke armene i været da FNs Generalforsamling 28. juli 2010 formelt anerkjente menneskerettigheten til vann og tilfredsstillende sanitærforhold. At retten til vann ble en egen menneskerettighet ble et bevis på en vellykket utvikling av et konkurrerende perspektiv til de mer økonomiske tilnærmingene til vannstyring som skjøt fart på 1980-tallet (Baer 2017, 50). Ser man på hvilke perspektiver som har fått spillerom i de internasjonale avtalene, traktatene, lovene og erklæringene de siste 50-60 årene blir det tydelig at diskusjonene rundt vann gradvis har blitt mer politisert etter hvert som problemene i vannsektoren har blitt større. Dette kapitlet vil nå gi en gjennomgang av den historiske utviklingen i Chile og Bolivia som reflekterer denne polariseringen.

4.2 Chile

Frem til 1973 var Chiles vannsektor utelukkende et statlig anliggende. Drikkevann ble sett på som et sosialt gode og som en følge av det, finansiert av offentlige midler (Morandé og Doña 1999, 168). Vannlovgivningen fra 1951 hadde stadfestet at vannet på chilensk territorium var nasjonal eiendom til offentlig bruk (Bauer 1997, 641), men dette endret seg gradvis etter militærkuppet hvor Pinochet kom til makten.

De første årene etter militærkuppet gjennomgikk Chile store endringer innenfor offentlig sektor, og selv om vannsektoren ikke ble totalt transformert over natten ble den en del av et større ideologisk skifte. Pinochet-regimet ønsket en mer strømlinjeformet stat med lavere offentlige utgifter, mindre byråkrati og høyere effektivitet (Morandé og Doña 1999, 166). Som et ledd i dette ble også vannsektoren mer orientert mot selvfinansiering, altså mer opptatt av å dekke sine egne utgifter med inntekten fra kundene sine (1999, 168).

Etter hvert ble det også gjennomført større institusjonelle endringer. I 1977 ble SENDOS opprettet. SENDOS var et statlig institutt som hadde ansvar for alle vann- og avløpstjenester i Chile, og selv om de opererte autonomt var de en forgreining av departementet for offentlig arbeid (MOP). Ansvarsområdene til instituttet var omfattende: Både utarbeiding av standarder og utviklingsplaner for sektoren, men også kontroll og testing av vannkvalitet var instituttets ansvar. I tillegg var det SENDOS som passet på at prisnivået på tjenestene i vannsektoren

fulgte takstene som departementet for økonomi og utvikling hadde satt (Morandé og Doña 1999, 168).

Det var ikke bare institusjonelle endringer som ble gjort under Pinochet-regimet, også endringer i lovverket ble vedtatt. Vannlovgivningen fra 1981 markerte et skille i synet på eierskap av vann. Selv om loven opprettholdt lovteksten fra 1951 om at vann er offentlig eiendom, gikk den langt i å utvide privat kontroll over bruksretten. Blant annet ble rettighetene til vann adskilt fra retten til landeiendommer, slik at vann på lik linje med andre former for eiendom kunne kjøpes, selges og pantsettes (Bauer 1997, 641). Regimet møtte lite motstand for denne politikken. Mangelen på et ansvarliggjørende parlament og en reel opposisjon gjorde at reformene på 1970-tallet og vannlovgivningen fra 1981 ble unntatt den offentlige debatten (Bauer 2004, 37).

I 1988 ble det holdt folkeavstemning i Chile om Augusto Pinochet fremtid som president. Pinochet tapte denne avstemningen og valgte å tre til side for Patricio Aylwin i 1990. I løpet av denne toårsperioden, før landet returnerte til et demokratisk styresett, ble det gjennomført nye store reformer, som skulle vise seg å legge grunnlaget for privatiseringen av vannsektoren ti år senere (Baer 2017, 85). For selv om reformene skjedde under offentlig eierskap, var det utvilsomt et ønske om å etterligne strukturene og rammeverkene til det private næringslivet (Shirley, Xu og Zuluaga 2000, 5).

SENDOS (Servicio Nacional de Obras Sanitarias) ble oppløst og erstattet av SISS (Superintendencia de servicios sanitarios). Med det ble staten adskilt fra det regulerende organet til fordel for en mer distansert aktør. SENDOS hadde vært en forgreining av departementet for offentlig arbeid, mens det nye SISS skulle være et uavhengig organ (Shirley, Xu og Zuluaga 2000, 28). Fordelen med en slik oppdeling var at det skulle hindre problemene med klientelisme, som en følge av at staten ikke lenger skulle være både beslutningstaker, regulator og tjenesteyter. Likevel, i etterkant av reformen, har staten fortsatt en betydelig rolle i styringen av vannsektoren. Grunnen til det er at myndighetenes veiledning skal legges til grunn for den langsiktige strategien som føres (Foster 2005, 2). Overgangen fra SENDOS til SISS har også gitt styrket overvåking av de ulike vannselskapene, ettersom SISS ikke har noen styringsansvar, bare ansvar for overvåking av kvalitet og pris (Shirley, Xu og Zuluaga 2000, 29),

Der de andre reformene var med på å distansere staten fra sine tidligere roller, fikk staten også en ny og viktig rolle i denne perioden. Grunnen til det var en omstrukturering av subsidieringssystemet for lavinntektsfamilier (Baer 2017, 86). Det gamle systemet var et kryss-subsidieringssystem, som vil si at noe av overskuddet til selskapet ble brukt for å dekke deler av kostnadene til folk som ikke hadde råd til å betale vannregningene sine. Det nye systemet la ansvaret for subsidieringen over på myndighetene og gjorde at kommunene selv skulle sørge for overføringer til vannselskapene, slik at de igjen kunne subsidiere lavinntektsfamiliene. Midlene var hentet fra det føderale budsjettet og øremerket fattigdomsbistand, og det ga staten en mer direkte rolle på dette området (2017, 87).

På vei ut dørene gjorde også Pinochet-regimet det de kunne for at landet skulle fortsette i den samme politiske retningen også etter overgangen til demokratiet. Militærjuntaen hadde skrevet en ny grunnlov allerede i 1980, men gjennomførte de siste årene også hastereformer som skulle gjøre det vanskelig å få gjennom store omveltninger. Reformene favoriserte den politiske høyre siden på flere måter, blant annet ved å endre på valgsystemet slik at høyresiden ble overrepresentert og ved å innsette konservative senatorer på livstid (Budds 2013, 209)

Først i 1999 begynte staten å selge seg ut av de største vannselskapene i landet. EMOS i Santiago var det første selskapet som ble privatisert. 51% av aksjene ble solgt til Sociedad Inversiones Aguas Metropolitana, som var et samarbeid mellom den franske giganten Suez (Suez Lyonnaise des Eaux) og den spanske aktøren Aguas de Barcelona (Baer 2017, 89). Selskapet skiftet også navn to år senere til Aguas Andinas (2017, 90).

I 2011 kvittet den chilenske regjeringen seg med det meste av sine resterende aksjeandeler og blant kjøperne var store internasjonale vannselskaper. CORFO, som er det chilenske økonomiske utviklingsbyrået, valgte å beholde 5% av aksjene for å kunne legge ned veto i nye konsesjonssaker (Baer 2017, 101).

Etter flere tiår med reformer er resultatet at Chile har god dekningsgrad både på vann og kloakk. I urbane strøk mottar 99% av befolkningen drikkevannet sitt gjennom rørnett og 96% er koblet på kloakksystemet. I rurale strøk sikrer Rural Drinking Water Program infrastruktur og vedlikehold som gjøre at tilsvarende dekningsgrader også gjelder utenfor

storbyene (Verdens helseorganisasjon 2015). Selv om prisene er relativt høye gjør statlig subsidiering at de fattigste husholdningene også får tilgang på rent vann (Bakker 2013).

Hvert femte år blir kostnadsstrukturen for vann og kloakk gjennomgått, og i denne prosessen er det lite rom for borgerdeltakelse. Måten prisene blir bestemt på er at SISS, som er myndighetenes reguleringsorgan, utfører en studie av vannsektoren og på bakgrunn av denne studien foreslår de justeringer av kostnadsstrukturen. De individuelle vannselskapene, som Aguas Andinas i Santiago, gjør sine egne beregninger og legger frem et eget forslag til prisnivå. Dersom partene er enige er det SISS sitt forslag som tas i bruk de neste fem årene. Oppstår det uenigheter, setter SISS sammen en kommisjon av tre eksperter: En fra SISS, en fra det lokale vannselskapet og en nøytral aktør. Ekspertutvalget hjelper så de to partene med å bli enige om et kompromiss (Baer 2017, 79).

Borgerdeltakelsen kommer inn i forkant av denne forhandlingen mellom SISS og vannselskapene. Det er lovpålagt at utgangspunktet for forhandlingene skal offentliggjøres, slik at innbyggerne har mulighet til å komme med innspill. Problemet er bare at terskelen for deltakelse gjøres skyhøy av tekniske rapporter og formuleringer. I tillegg foregår selve forhandlingene bak lukkede dører, så påvirkningsmulighetene på det endelige utfallet reduseres når innbyggerne bare har mulighet til å kommentere utgangspunktet for forhandlingene (Baer 2017, 80).

4.3 Bolivia

Da Bolivia gikk tilbake til et demokratisk styresett i 1982, hadde landets utenlandsgjeld skutt i været. Etter 18 år med militærdiktatur, som store deler av tiden ble ledet av Hugo Banzer, stod landet på randen av en økonomisk katastrofe (Morales og Sachs 2007, 65). For å håndtere denne utenlandsgjelden, og samtidig klare å betjene utgiftene på hjemmebane, startet regjeringen i 1982 med å øke pengeproduksjonen (2007, 70). Landets skatteinnkrevningssystem gjorde dette grepet spesielt problematisk. Store deler av inntektene til Bolivia var skattefinansierte, og flere av de mest sentrale skattene, som eiendomsskatten, var beløpsfestet i stedet for prosentberegnet. Etter hvert som pengeproduksjonen økte ble dermed statens inntekter redusert (2007, 72). Hyperinflasjonen som til slutt traff Bolivia i 1984 blir regnet som en av de mest alvorlige inflasjonene i verdenshistorien, og var den første hyperinflasjonen på 1900-tallet som ikke var et resultat av revolusjon eller krig (2007, 57).

Bolivia var på denne tiden også det fattigste landet i Sør-Amerika (2007, 59), noe som gjorde situasjonen enda mørkere.

Til tross for den demokratiske regjeringens mange forsøk på å stabilisere inflasjonen i 1982, klarte de ikke å forhindre katastrofen. Først da Paz Estenssoro overtok regjeringskontorene i 1985, med sin reformpakke «New economic policy», begynte økonomien å snu (Morales og Sachs 2007, 74). En rekke privatiseringsreformer fulgte deretter ut over 80- og 90-tallet, hvor man startet med veiselskaper og landets gruvedrift (Dwinell og Olivera 2014, i46).

Privatisering av vannsektoren skjedde ikke før i 1999, i byen Cochabamba. Da ble det offentlige vannselskapet SEMAPA (Servicio Municipal de Agua Potable y Alcantarillado) solgt til det private selskapet Aguas del Tunari (Dwinell og Olivera 2014, i46). Et nytt lovverk, som kom på plass rett før privatiseringen, sikret selskapet fullstendig kontroll over vannrettighetene i byen. Aguas del Tunari kunne derfor ta betalt for alle vannkilder, noe som førte til at de blant annet installerte måleinstrumenter på private brønner (Bakker 2013). Kort tid etter overtakelsen startet prisene å øke, og de økte raskt. Vanntjenestene i Cochabamba gikk nærmest over natten opp med 35%, og en ytterligere økning på 20% var planlagt (Kluge og Scheele 2008, 215; Verdensbanken 2002, 3).

De enorme prishoppene møtte naturligvis motstand og i januar 2000 samlet tusenvis av mennesker seg i gatene for å demonstrere. Regjeringen likte dette dårlig og sende inn politistyrker som brukte tåregass for å få kontroll på demonstrantene. Etter bare et par dager gikk regjeringen likevel med på å gjøre en ny vurdering av lovverket (Dwinell og Olivera 2014, i46). Løftene ble ikke holdt, og nye fredelige marsjer ble holdt i februar. Igjen ble politiet satt inn for å stoppe det regjeringen anså som ulovlige protester, men denne gangen eskalerte situasjonen. 175 demonstranter ble skadet i løpet av de to dagene med sammenstøt, før en ny avtale ble inngått (2014, i47). Myndighetene fikk to måneder på seg til å redusere vannprisene og revidere kontrakten med Aguas del Tunari. Da fristen gikk ut, 4. april, uten at noen ting hadde skjedd, samlet store folkemengder seg i gatene og laget blokader i hele bysentrum (Spronk 2007, 16).

Som et svar på blokadene erklærte regjeringen unntakstilstand, gjennomførte massearrestasjoner, og satt inn forsvaret for å slå ned opprøret. Sammenstøtene disse månedene har senere blitt kjent som «Water wars» i Cochabamba, og det hele endte med

en dypt tragisk hendelse. Skarpskytteren Robinson Iriarte de la Fuente, som var kaptein i den bolivianske hæren, skjøt inn i folkemengden og drepte den 17 år gamle studenten Victor Hugo Daza. Hele situasjonen ble fanget på film av et TV-crew som dekket demonstrasjonene, noe som snudde situasjonen helt (Finnegan 2002). Hele landets sympati lå nå hos demonstrantene og folket krevde både presidenten og ledelsen i Aguas del Tunaris avgang (Dwinell og Olivera 2014, i47). Noen dager senere fikk ledelsen i Aguas del Tunari beskjed fra politiet om at det var for farlig å bli værende i Cochabamba. Politiet hadde mistet kontrollen og kunne ikke lenger garantere for deres sikkerhet (Finnegan 2002).

Demonstrantene og myndighetene kom til enighet og i løpet av et par dager gjennomførte kongressen en ny nasjonal vannlovgivning (Lov 2066) som ble bygget på uttrykket «usos y costumbres» – felles tradisjonell praksis (Spronk 2007, 17). SEMAPA overtok kontrollen over vannrettighetene i Cochabamba. Men dette ble ingen mirakelkur for vannforsyningen til befolkningen (Shultz 2009, 29). Vann har alltid vært en kilde til ulikhet i Bolivia, og renasjonaliseringen i Cochabamba klarte ikke å gjøre noe med det. I Bolivia har folk vært avhengig av forskjellige kilder til vann for å dekke sitt daglige behov. Elver, brønner, oppsamling av regnvann og tankbiler er en uunnværlig del av forsyningssystemet, men det har også ført til et klart skille mellom dem som er koblet på vann-nettet og dem som ikke er det (Dwinell og Olivera 2014, i49; Fundación Abril 2013, 11). Etter at SEMAPA overtok betalte fortsatt de som ikke var koblet til vannsystemet ti ganger så mye for vannet sitt, som de som var koblet på nettet (Finnegan 2002).

I 2005 oppstod en ny kritisk situasjon. Det var ikke bare i Cochabamba at de neoliberale reformene i vannsektorene skapte konflikt. I El-Alto, i utkanten av storbyen La Paz, skapte det store protestere da vannselskapet SAMAPA (Servicio Autónomo Municipal de Agua Potable y Alcantarillo) satt opp prisene. Før privatiseringen hadde dette område et lite utbygget vannsystem og de færreste var koblet på vann-nettet, men etter at Aguas del Illimani (AISA) overtok kontrollen endret det seg (Hailu, Osorio og Tsukada 2012, 2570). På kort tid fikk flere deler av området innlagt vann, men dessverre for vannselskapet gjorde ikke det at folk økte forbruket. El Alto var et område hvor urbefolkningen utgjorde et klart flertall, og de som bodde der var vant til å være nøysomme med vannbruken. Vannselskapet fikk derfor problemer med å tjene inn igjen investeringene de hadde gjort i El Alto og satte dermed opp prisene (Finnegan 2002). På ett tidspunkt kostet det 445 USD for en husholdning å koble seg på vannsystemet, noe som nærmest ble umulig for innbyggerne i El Alto som hadde en

gjennomsnittsinntekt per husholdning på 55 USD i måneden (Baer 2015, 355). Etter en 72 timer lang streik og store folkemengder i gatene, fryktet regjeringen en ny konflikt som i Cochabamba. Kontrakten til AISA ble derfor avsluttet kort tid etterpå (Dangl 2007, 161).

Den politiske vinden som førte til de berømte «Water wars» i Cochabamba, og senere også til renasjonaliseringen av vannsystemene i La Paz og El Alto, fikk også konsekvenser for presidentvalget i 2005 (Razavi 2019, 5). Bolivia fikk sin første president med urfolksbakgrunn da Evo Morales fikk hele 54% av stemmene (Spronk 2007, 8). Morales, som selv hadde deltatt i vannkonflikten i Cochabamba, var leder for det politiske partiet el Movimiento al Socialismo (MAS). Direkte oversatt står dette for «bevegelse mot sosialisme». Programmet hans kunne like godt vært en demonstrasjonsplakat fra Cochabamba. Med hovedvekt på urfolksrettigheter, miljøvern og en total avvisning av den neoliberale økonomiske modellen som mange hadde gitt skylden for disse vannkonfliktene, var Morales tydelig på lag med demonstrantene i vannkonfliktene (Baer 2015, 355; Shultz 2009, 25).

Morales gjorde flere umiddelbare grep i sin første periode som statsleder. Som nybakt president fulgte han opp med å utnevne en egen vannminister. Abel Mamani, som tidligere hadde vært president i El Alto-organisasjonen FEJUVE (Federación de Juntas Vecinales), ble den første til å holde denne tittelen (Spronk 2007, 25). I 2007 ble det opprettet et nytt offentlig selskap for vann og sanitære tjenester i La Paz-regionen, kalt EPSAS (Empresa Pública Social del Agua Potable y Saneamiento). Dette ble gjort for å bygge opp tilliten til befolkningen i området. SAMAPA som hadde hatt kontroll før privatiseringen hadde et svært dårlig rykte etter flere korrupsjonsskandaler, og det var viktig for Morales å vise reformvilje og handlekraft (Baer 2017, 118-119).

I 2009 skjedde det flere store institusjonelle endringer. Det overordnede departementet Ministerio de Medio Ambiente y Agua (MMAyA) ble opprettet. Dette er satt sammen av tre organer som har hovedansvar for vann, forsyningssystemer og miljø, og som rapporterer tilbake til MMAyA (Baer 2015, 363). Hoveddepartementet kommer i tillegg med årlige rapporter på implementeringen av menneskerettigheten til vann, samt formidling og forankring av statens syn på en rettighetsbasert tilnærming til vannstyring til befolkningen (Baer 2017, 123). Under MMAyA sin overvåkning jobber også organisasjonen SENASBA (Servicio Nacional Para la Sostenibilidad de Servicio en Saneamiento Básico) for å bedre etterlevelsen av retten til vann (2017, 126).

I 2009 ble det også holdt en folkeavstemning som resulterte i at Bolivia fikk en ny grunnlov. Denne beskrev for første gang en eksplisitt menneskerettighet til vann, i tillegg til retten til mat, husly, helse og utdanning (Baer 2015, 358). En ting er å vedta menneskerettigheten til vann, en annen er å sikre at denne retten blir overholdt. Morales-regjeringen tok flere grep for å jobbe for vanntilgang til alle. MiAgua er en av dem. MiAgua står for Más Inversión para el Agua, eller «mer investering for vann», og var et nasjonalt program som ble iverksatt i 2011 for å sikre flere investeringer i vannprosjekter (2015, 358).

Ser man på tallene har ting gått i riktig retning etter renasjonaliseringen av vannsektoren. Presidentskiftet i 2006 fikk i gang igjen fremdriften i utbyggingen av den nasjonale dekningsgraden, både for tilgang til rent drikkevann via rørnett og til sanitære tjenester. Etter å ha ligget stabilt på 72% de første årene etter tusenårsskiftet, gikk andelen som var tilknyttet drikkevannsystemet opp til 75,5% i løpet av de to første årene Morales satt med makten. For sanitære forhold var fremgangen fra 40,7% i 2001, til 46,8% i 2007 (Cali og Jemio 2010, 10). Den positive utviklingen til tross, det er langt fra 76- og 47 prosent til full dekning og etterlevelse av den grunnlovfestede menneskerettigheten til vann.

Når det kommer til deltagelse i beslutningsprosessene, noe som var et av de viktigste kravene til demonstrantene i Cochabamba og La Paz, har utviklingen ikke vært like positiv. Borgerdeltagelsen i for eksempel vannselskapet SEMAPA er nå marginal. Det holdes to møter i året på ca. 75 minutter, der den første timen på hvert møte er satt av til presentasjoner fra selskapet og de siste 15 minuttene er satt av til spørsmål fra salen. Møtene har svært lav deltagelse, noe som blir sett på som en konsekvens av at markedsføringen er dårlig og at møtene holdes på ugunstige tidspunkt. For å komme seg til møtet må man ha mulighet til å ta seg fri fra jobb på en onsdag, den nest travleste handeldagen i uken, for å reise i opptil en time til SEMAPAs kontorer nord i Cochabamba-dalen (Razavi 2019, 8).

Kapittel 5: Nettverksanalyse – Aktører og relasjoner

På bakgrunn av den historiske konteksten, tar oppgaven nå første skritt inn i analysedelen. I dette kapittelet blir først de teoretisk relevante båndene mellom aktørene identifisert. Denne innsikten blir brukt til å plassere aktørene i grupper etter hvilke former for relasjoner som knytter dem til nettverkene. Aktørene er hentet ut etter en omfattende utforskningsfase av litteraturen på området. Med både aktører og relasjonstyper på plass blir nettverkene illustrert i to forskjellige sosiogrammer, ett for hvert av landene.

Når oversikten er på plass diskuteres nettverkene først hver for seg, med tanke på sammensetning, relasjoner og grupperinger. Ettersom at Chile og Bolivia er naboland og denne oppgaven ser på vannsektoren i begge landene, er det naturlig at noen av aktørene går igjen i begge nettverkene. For å unngå for mange gjentakelser blir derfor de felles aktørene beskrevet i det de blir introdusert via analysen av Chile. I den andre analysen blir kun relasjonene som har direkte tilknytning til Bolivia presentert.

I siste del av kapittelet blir nettverkene sammenlignet for å avdekke forskjeller og likheter, og for å kaste lys over hypotesene:

H1: Eksterne aktører har drevet frem privatiseringen i Chile og Bolivia.

H2: Lokale grasrottopprør presset tilbake privatiseringen i Bolivia.

5.1 Klassifisering av aktører:

Tilknyttet systemer for vannstyring er det en rekke forskjellige former for aktører. De skiller seg fra hverandre på flere områder, men det er naturlig å dele dem inn i grupper etter egenskaper som aktørene besitter. Houdret og Shabafrouz (2006, 17) vektlegger nivåforskjellene mellom aktørene i sin kategoriske inndeling av vannsektorer. Aktørene befinner seg på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå, og selv om det i noen tilfeller vil være vanskelig å plassere enkelte enheter utelukkende i en gruppe, vil denne inndelingen være viktig for å forstå hvor mangfoldet av aktører opererer.

Houdret og Shabafrouz (2006, 17) legger også til en dimensjon til. De skiller mellom politiske aktører og økonomiske aktører. Her er ansees politiske aktører som alt fra statlige organer til organisasjoner fra sivilsamfunnet. Når Roose (2020, 51) anvender disse kategoriene i sin kategorisering av vannaktører skiller hun ut sivilsamfunnet fra gruppen politiske aktører. Hun ender med det opp med et skille mellom politiske aktører, sivilsamfunn og økonomiske aktører. Som en videreføring av Houdret og Shabafrouz (2006) sitt rammeverk presenterer Roose (2020, 51) inndelingen i en oversiktlig tabell:

Tabell 1: Klassifisering av aktører med tilknytning til vannsektoren i et land.

	Politiske aktører	Sivilsamfunn	Økonomiske aktører
Internasjonalt nivå Nasjonalt nivå	Politiske nettverk. Styresmakter og statlige organer.	Internasjonale organisasjoner og NGOer. Bevegelser og aktivister.	Banker og fond. Vanntilbydere. Industrielle forbrukere.
Lokalt nivå	Lokale styresmakter.	Forbrukere og vannforbrukerorganisasjoner.	Bønder og andre småskalaforbrukere.

Tabellen er ment som en enkel oversikt over viktige grupper med aktører som har en innflytelse på vannpolitiske avgjørelser i større eller mindre grad. Disse gruppene har også til felles at de påvirkes av vannpolitikken som føres i et land. Inndelingen er ikke til for å låse grupper med aktører i bås etter meninger eller interesser, men for å vise mangfoldet av aktører som knyttes til vannsektoren i et land. Det er selvfølgelig mulig å gruppere aktørene annerledes dersom andre dimensjoner tas i bruk, men inndelingen til Houdret og Shabafrouz (2006), samt videreutviklingen til Roose (2020), lykkes med å vise omfanget av aktører samtidig som det får frem sentrale skillelinjer mellom dem.

5.2 Klassifisering av relasjonsformer:

Aktørene i vannsektorene i Chile og Bolivia knyttes sammen av relasjonene de har til hverandre. Alt fra lokale-, til nasjonale- og internasjonale aktører samhandler på forskjellige

måter, og blir med det en del av en større enhet. Faren med å undersøke slike nettverk, som består av enheter på organisasjonsnivå, er at aktørene fort blir sett på som passive brikker med faste roller. Slik er det ikke. Nettverkene består ikke av endimensjonale enheter med faste roller, de består av aktører som strategisk bruker de kanalene de kan for å skaffe seg ressurser og legitimitet (Galaskiewicz 1985, 299).

Det er med andre ord ikke mulig bare å finne en type bånd som binder aktørene sammen. For å beskrive hvordan nettverkene er sammensatt, er det nødvendig å klargjøre hvilke relasjonsformer aktørene bruker til å posisjonere seg. Selvfølgelig er det enormt mange måter relasjoner kan forekomme på, men i nettverk bestående av aktører på organisasjonsnivå er det vanlig å dele relasjonsformene inn i fem generelle kategorier (Knoke 2018):

Ressursutveksling, informasjonsoverføring, maktrelasjoner, koalisjoner og sentimental tilknytning.

- **Ressursutveksling** handler ofte om penger. Investeringer, lån mellom aktører, samt kjøp og salg av varer og tjenester, blir alt regnet som en ressursutveksling. Det må riktignok ikke være penger involvert. Også andre situasjoner der fysiske goder eller ressurser overføres fra en aktør til en annen, enten det er en del av en byttehandel eller ikke, går under denne kategorien.
- **Informasjonsoverføring** omfatter alle former for deling av data, uttrykk for politiske meninger, deling av rapporter, rådgivning fra en aktør til en annen, og tilsvarende utveksling av informasjon. Et viktig kjennetegn med denne kategorien er at overføringene skjer uten at parten som overfører kunnskapen mister den. Etter en informasjonsoverføring sitter begge partene på informasjonen.
- **Maktrelasjoner** er den tredje kategorien i denne klassifiseringen av relasjonsformer. Maktrelasjoner beskriver forhold hvor styrkefordelingen mellom aktørene er skjevfordelt. Disse asymmetriske relasjonene kan forekomme ved at en aktør anvender tvang, men det er vanligere på et organisasjonsnivå at maktforskjellene uttrykkes via økonomisk dominering eller for å påvirke andre aktørers posisjonering i nettverket.
- **Koalisjoner**, eller det Knoke (2018) kaller for «grensegjennomtrenging», handler om at flere aktører går sammen for å nå et felles mål.
- **Sentimental tilknytning** er et uttrykk for solidaritet mellom aktørene. Aktører som respekterer hverandre og som føler på et felleskap på grunn av at de deler visse

egenskaper eller har en tilsvarende plass i nettverket kan ha denne formen for relasjoner.

Sentimental tilknytning er en form for emosjonell relasjon som det er vanskelig å spore. Det beskrives som en latent kilde som aktørene kan bruke til mobilisering (Knoke 2018), og blir med det en udefinert størrelse som det er vanskelig å finne fysiske beviser for at eksisterer uten å intervjuer aktørene det gjelder. Det betyr ikke at sentimental tilknytning ikke er interessant, men at det i denne oppgaven ikke vil være en del av fokusområdet for nettverksanalysene. Diskursanalysene i neste kapittel vil se på aktørenes argumentasjon og ideologiske posisjoner. På den måten vil det være en mulig overlapping med denne kategorien, selv om det heller ikke i det kapittelet vil være et mål å avdekke den sentimentale tilknytningen mellom aktørene i nettverkene.

5.3 Vannsektoren i Chile

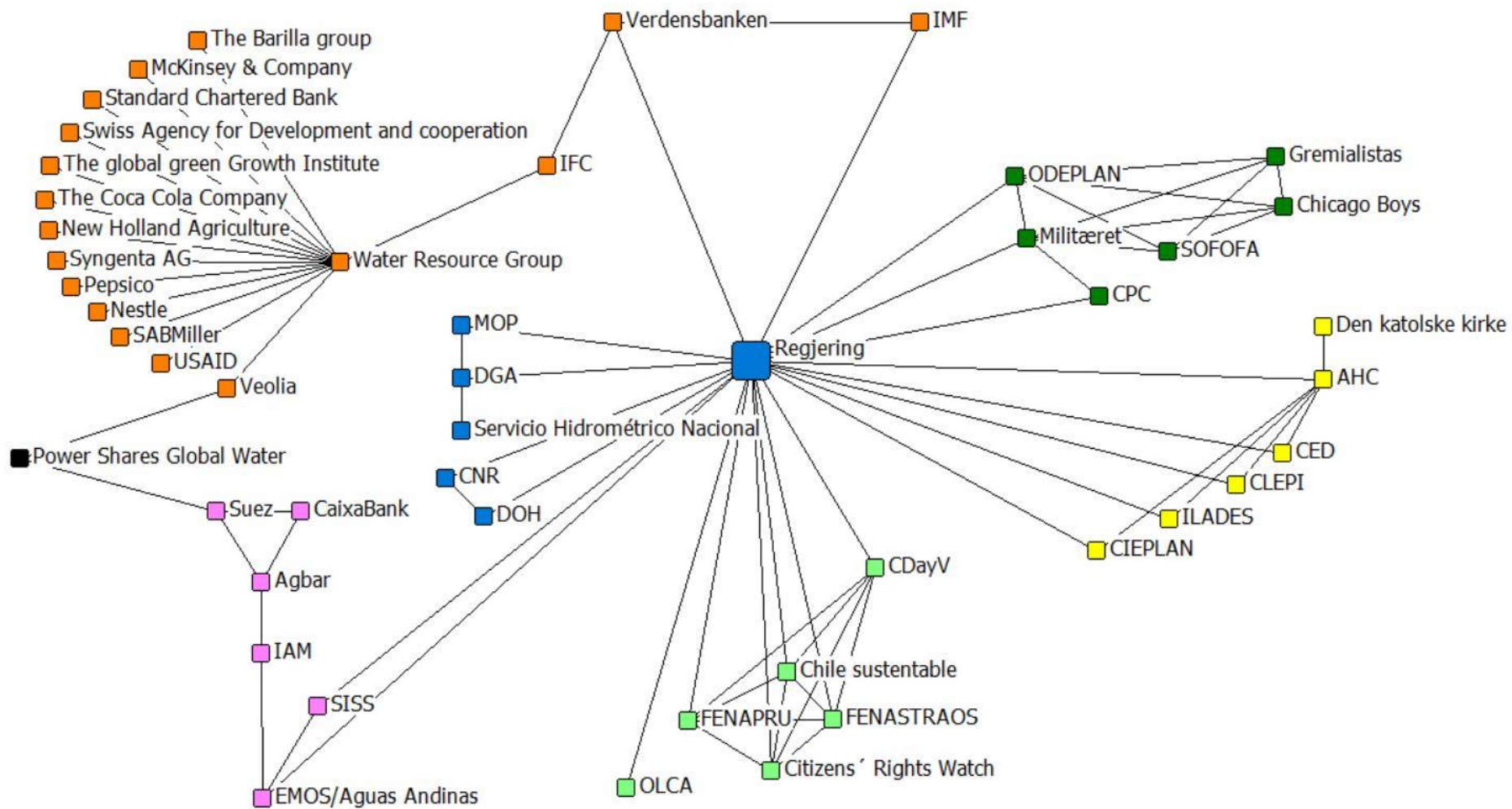
Etter en grundig gjennomgang av litteraturen som beskriver aktører fra vannsektoren i Chile, har nettverket i figur 2 blitt satt sammen. Oversikten viser tydelige avgrensninger mellom grupper av aktører, men det har blitt lagt til farger på nodene for å gjøre skillene enda tydeligere. Gruppene har stor grad av intern tetthet, men det er lite kontakt mellom dem. Det er naturlig å gå gjennom relasjonene innad i disse gruppene først, for når hver gruppe har blitt beskrevet vil det være enklere å se helheten i nettverket.

Totalt består nettverket av seks grupper, og disse er sentrert rundt noen nøkkelaktører, som presenteres i tabell 2. Ved hjelp av nettverksteori kan disse aktørene identifiseres. Foruten om klikkene hvor alle har relasjoner til alle, som er tilfellet i gruppene til Gremialistas/Chicago Boys og Chile Sustentable, er nøkkelaktørene de som flest aktører er innom på sin korteste vei til sentrum. Denne måten å beregne nøkkelaktører på kalles mellom-sentralitet, eller «betweenness centrality» på engelsk (Brandes 2008, 136).

Tabell 2: Nøkkelaktører i den chilenske vannsektoren.

	Gremialistas/Chicago Boys
	AHC
	Verdensbanken
	Emos/Aguas Andinas
	Chile Sustentable
	DGA

På grunn av den kronologiske utviklingen vil det være naturlig å diskutere greinen med Gremialistas og Chicago Boys først, etterfulgt av systemet hvor AHC (Academia de Humanismo Cristiano) har en sentral rolle. Deretter blir systemet som knytter seg til Verdensbanken gjort rede for, før koblingene til EMOS/Aguas Andinas viser hvordan eierskapsstrukturen til private vannselskaper kan være. Mot slutten presenteres klikken som inneholder Chile Sustentable. De offentlige organene vil ikke bli presentert som en egen del i denne delen av oppgaven, ettersom disse hovedsakelig har kontrollfunksjoner (Harris 2003, 30). Helt på tampen blir det likevel en gjennomgang av DGA (Dirección General de Aguas), den føderale vannadministrasjonen, som blir beskrevet som en av hovedaktørene i chilensk vannpolitikk (Baer 2017, 148) DGAs historie er også viktig fordi historien om den rettslige statusen til vann i Chile går parallelt med utviklingen av dette statlige organet.

Figur 2: Nettverket av aktører i vannsektoren i Chile.

5.3.1 Gremialistas og Chicago Boys – Få mennesker med stor betydning

Gruppene som blir kalt Gremialistas og Chicago Boys er interessante fordi de på et tidlig tidspunkt i Pinochets regjeringstid (1973-1990) fikk innpass hos militærregimet. Med rollen som politiske rådgivere, og etter hvert med offisielle posisjoner i styrende organer, var begge gruppene i kontrollrommet da Augusto Pinochet skulle utvikle en langtidsstrategi for Chiles fremtid etter kuppet (Huneus 2000, 462). Gruppene var riktignok ikke så adskilte som det ofte blir fremstilt i litteraturen, ettersom flere av medlemmene i Chicago Boys enten var medlemmer eller støttet Gremialistas aktivt (2000, 462), men denne oppgaven vil likevel omtale dem hver for seg. Grunnen til det er at gruppene også skilte seg fra hverandre ved at de hadde forskjellige ledere, hadde ulik akademisk trening og fikk ulike ansvarsområder når de etter hvert kom på innsiden av Pinochet-regimet. Gremialistas blir ofte koblet til arbeidet for en minimalistisk stat, mens Chicago Boys ofte blir ansett som pådrivere for en fri markedsøkonomi (Budds 2013, 308).

Gremialistas, som gruppe, tilhørte en konservativ katolsk bevegelse med utspring fra det katolske universitetet i Chile, Pontificia Universidad Católica de Chile. Gruppen ble stiftet for å bevare uavhengigheten til studentforeningen ved universitetet, men utviklet seg etter hvert til å bli en samling med korporatister, der de fleste var respekterte advokater som hadde blitt uteksaminert ved en av de beste universitetene i landet (Budds 2013, 305). Lederen til gruppen, og en av gruppens stiftere, var Jaime Guzmán. Han ble i 1965 president i studentforeningen ved det juridiske fakultetet, og Gremialistas fikk med det stor innflytelse på dette prestisjetunge universitetet frem til statskuppet i 1973 (Huneus 2000, 475). Gruppens meninger nådde også utover skolens grenser. Det fikk stor oppmerksomhet da gruppen på starten av 70-tallet blandet seg aktivt i nasjonal politikk ved å lede et studentopprør mot Pinochets forgjenger Salvador Allende (2000, 477).

Gruppen som ofte går under navnet Chicago Boys, var ledet av Sergio de Castro, og har fått kallenavnet sitt på grunn av sin tilknytning til Universitetet i Chicago på 1960-tallet (E Silva 1996, 306). Selv om ikke alle som var en del av denne gruppen tok det samme utdanningsløpet (Huneus 2000, 478), var gruppen tungt representert av chilenske økonomer som først hadde studert ved det katolske universitetet i Chile, og senere fortsatte med økonomistudier i Chicago (Budds 2013, 305).

I 1955 signerte Universitetet i Chicago og det katolske universitetet i Chile en avtale for akademisk samarbeid, noe som resulterte i at 30 studenter fikk studieplass i Chicago de påfølgende åtte årene (P Silva 1991, 390). Av disse 30 endte 23 opp med nøkkelposisjoner i Pinochet-regimet. Chicago boys tok steget inn i politikken da de i 1968 opprettet tenketanken CESEC, som etter hvert ble en del av støtteapparatet til presidentkandidaten Alessandri frem mot 1970-valget (1991, 391). Alessandri var en kandidat fra ytre-høyreside av politikken og rollen de hadde i dette støtteapparatet var å utvikle et økonomisk program. (Budds 2013, 305).

På kuppetidspunktet stod det svært dårlig til med chilensk økonomi. Landet var kronisk underutviklet og trengte sårt reformer (Huneus 2000, 471). ODEPLAN (Oficina de Planificación Nacional), et statlig departement for nasjonal planlegging, fikk i oppgave å finne de nødvendige reformene for å ta landet ut av denne krisen (2000, 464). Departementet ble opprettet i 1967, av daværende president Eduardo Frei Montalva, og var sammensatt av en gruppe eksperter som skulle rådggi presidenten på økonomi- og sosialpolitikk (2000, 485). For å forstå relasjonene mellom Gremialistas, Chicago Boys og Pinochet-regimet, er det helt essensielt å forstå gruppenes tilknytning til ODEPLAN og denne institusjonens historie.

De første årene etter kuppet var reformene som ble gjennomført moderate (E Silva 1993, 543; P Silva 1991, 392), og de var ikke i stand til å snu den negative tendensen i den chilenske økonomien. Utover 1970-tallet tredoblet utenlandsgjelden seg, samtidig som industriens bidrag til landets BNP sank over flere år (E Silva 1996, 305). Disse moderate reformene var riktignok ikke ODEPLANs reformer alene, men et resultat av forhandlinger med militæret, kristendemokratiske rådgivere og industrielle interesser (Budds 2013, 305).

Som et av få land i regionen på 70-tallet hadde Chile relativt lange demokratiske tradisjoner før kuppet, noe som har fått deler av skylden for at de store endringene uteble i startfasen av regimet. Militæret manglet rett og slett nok kvalifiserte og erfarne personer til å klare å stable på beina et styredyktig lag alene (Huneus 2000, 471). For å korrigere denne svakheten rettet de blikket mot ODEPLAN. De så potensiale som lå i disse teknokratene og ønsket å styrke deres rolle, samt satse på deres kompetanse (Budds 2013, 305). Her kommer Gremialistas og Chicago Boys inn i bildet.

Begge gruppene ble sett på som naturlige allierte av militærregimet etter deres engasjement mot Pinochets forgjenger. Som sagt ledet Gremialistas en studentopposisjon mot Allendes

politikk, og Chicago Boys hadde frontet Alessandri, en av motkandidatene til Allende i 1970-valgkampen. Alessandris politiske plattform bygget på en tanke om at Chile trengte en president som verken ble begrenset av parlamentet eller andre politiske partier, tanker som Pinochet senere satt ut i live (Huneus 2000, 483).

I tillegg til å dele politisk ståsted med regimet, samt at de hadde ekspertise som styresmaktene etterspurte, hadde gruppene over tid også utviklet et nettverk som gjorde dem aktuelle for viktigere politiske posisjoner. Både medlemmer i Gremialistas og Chicago Boys tilegnet seg plasser i ODEPLAN gjennom sine kontakter. Noen av dem gjennom SOFOFA (Sociedad de Fomento Fabril), som blant annet sponset Alessandris valgkamp, via marinen og inn i ODEPLAN. Andre fikk muligheten da Roberto Kelly fikk ansvaret for ODEPLAN etter kuppet. Kelly hadde året før kuppet fått i oppgave av marinen å lage et alternativt økonomisk program til Allendes politiske plattform, og hadde i den forbindelse blant annet samarbeidet med studenter ved Universitetet i Chile (Huneus 2000, 465; Budds 2013, 305).

I 1975 begynte Chile å eksperimentere med neoliberal politikk (E Silva 1996, 304). Der ODEPLAN de første årene etter Pinochet-regimets overtakelse gjennomførte moderate reformer etter forhandlinger med en rekke parter, vokste departementet for nasjonal planlegging nå frem til å bli militærjuntaens viktigste rådgiver. Dette skyldes både at de tidligere forhandlingspartnerne til ODEPLAN var svekket, og ikke minst at lederen for Chicago Boys ble ansatt som leder for økonomidepartementet (Budds 2013, 305; E Silva 1993, 547). De Castros ansettelse markerte starten på en periode med mer radikale, neoliberale reformer (P Silva 1991, 393).

Med Chicago Boys i førersetet fikk økonomien et løft mot slutten av 70-tallet (P Silva 1991, 395), men i 1981 førte kollapsen til en av landets mest sentrale finansgrupper til at økonomien gikk overende igjen. For å vise handlekraft valgte Pinochet å bytte ut Sergio de Castro, som på dette tidspunktet hadde blitt finansminister, men uten at det fikk konsekvenser for politikken. Erstatteren var Sergio de la Cuadra, som også var en del av Chicago Boys (1991, 396).

Utover 80-tallet ble Chicago Boys etter hvert erstattet i regjeringsapparatet. Den dype økonomiske krisen i 1982-83 var en trussel for stabiliteten til Pinochet-regimet, som ble tvunget til å se etter alternative løsninger på problemet. CPC (Confederación de la Producción

y del Comercio), som var en samling av organisasjoner som representerte forskjellige sektorer i næringslivet, ble en viktig bidragsyter i denne sammenhengen. Ledelsen i CPC, som bestod av presidentene i Chiles seks største sektororganisasjoner, utviklet og forhandlet frem et økonomisk alternativ til politikken som Chicago Boys hadde stått for (E Silva 1996, 309).

Med CPC rundt forhandlingsbordet og Chicago Boys på vei ut, bedret økonomien seg i siste del av tiåret. Chile forpliktet seg fortsatt til en åpen markedsøkonomi, men staten førte nå en mer aktiv næringspolitikk. Ved å holde vekslingsraten høy, og renten lav, ønsket regimet å øke produksjonen av varer, samt stimulere til eksport. Arven etter Chicago Boys og Gremialistas ble derfor ikke overskrevet. Endringene CPC brakte med seg ansees bare som modereringer av den tidligere økonomiske modellen (E Silva 1996, 310).

5.3.2 AHC – Den første opposisjonen

Etter statskuppet i 1973 konsoliderte Pinochet sin maktposisjon ved blant annet å forby politiske partier, løse opp opposisjonelle organisasjoner og drive politiske motstandere på flukt. Allerede etter seks måneder hadde ca. 80 000 blitt arrestert og nærmere 200 000 hadde gått i eksil (McGann 2010). Det var med andre ord lite rom for meningsmotstandere i den offentlige debatten.

Kristendemokratene fra det kristendemokratiske partiet i Chile ble i starten ansett som allierte av militærjuntaen, og slapp med det unna forfølgelsen som andre politiske grupperinger opplevde. De første årene la regimet for eksempel begrensninger på academia, men tolererte likevel at akademiske institusjoner med kristendemokratisk orientering produserte artikler som tidligere (P Silva 1991, 402). Som nevnt var også kristendemokratiske rådgivere med på å forhandle frem moderate reformer i starten av Pinochets regjeringstid (Budds 2013, 305).

Grunnen til at denne vennligheten oppstod var fordi det kristendemokratiske partiet hadde støttet kuppet fra starten av, og tilbydde politisk assistanse til militæret i den uoversiktlige tiden rett etter overtakelsen. På tross av dette fundamentet begynte alliansen likevel å slå sprekker mot midten av 1974. Gremialistas, som allerede hadde en fot innenfor i regjeringsapparatet, presset kristendemokratiske akademikere ut av universitetene og det kristendemokratiske partiet gikk i opposisjon (P Silva 1991, 402).

Pinochet-regimets overtakelse av universitetene og forskningsinstitusjonene førte til bekymring hos mange, blant annet den katolske kirken i Chile. For å beskytte academia mot statlig undertrykkelse opprettet kirken organisasjonen Academia de Humanismo Cristiano (AHC) i 1975 (P Silva 1991, 402). For å sikre at det fortsatt skulle være lov å drive forskning i Chile uavhengig av regimets politiske ståsted, forsøkte organisasjonen helt fra starten av å knytte til seg internasjonale stiftelser som ville styrke deres posisjon og dermed gjøre det vanskeligere for regimet å forby forskningsinstitusjoner å operere (Aedo 2016, 152). Stiftelsene som støttet dem var blant annet Ford foundation, The Inter-American foundation, The tinkler foundation, The international development research center og The swedish agency for research cooperation with developeing countries (2016, 163).

Andre organisasjoner ble også opprettet som en reaksjon på Pinochets intervensjon i academia. Fordi Gremialistas og Chicago Boys dominerte ledelsen ved det katolske universitetet i Chile på starten av 1970-tallet opprettet en gruppe med ansatte ved det økonomiske fakultet et eget forskningssenter med fokus på nasjonal planlegging, kalt Centro de Estudios y Planificación Nacion (CEPLAN). I 1976 var arbeidsforholdene ved universitetet blitt såpass krevende at gruppen valgte å forlate campus og satse på sitt eget senter. Senteret skiftet på det tidpunktet navn til Corporación de Investigaciones Económicas para America Latina (CIEPLAN), og startet med å overvåke de økonomiske reformene til ODEPLAN (P Silva 1991, 403).

Med AHC som forsvarer for det frie academia ble CIEPLAN den første regimekritiske forskningsinstitusjonen som argumenterte mot styresmaktens politikk. De publiserte vitenskapelige artikler hvor de åpen kritiserte de økonomiske reformene til regjeringen og banet vei for at andre forskningsinstitusjoner skulle kunne gjøre det samme. Mot slutten av 70-tallet utviklet gruppen seg til å bli en kristendemokratisk tenketank, som også ved noen tilfeller fikk uttale seg i pressen (P Silva 1991, 403).

Flere i forskningsmiljøet fulgte etter. Utover 80-tallet utviklet det seg en akademisk opposisjon med forskningssentre og tenketanker som alle stilte seg kritisk til Pinochet-regjeringens politikk. I spissen for denne opposisjonen var AHC og CIEPLAN, men også tenketanken CED (Centro de Estudios del Desarrollo), samt de private forsknings- og utdanningsinstitusjonene ILADES (Instituto Superior Tecnológica Los Andes de Estudios Sociales) og CLEPI (Centro Latinoamericano de Economía y Política Internacional). Da

landet gikk tilbake til demokratisk styre var det stort sett representanter fra disse gruppene som inntok regjeringskontorene (P Silva 1991, 406).

5.3.3 Verdensbanken – Den internasjonale dimensjonen

På en konferanse i den amerikanske byen New Hampshire i 1944 ble både Verdensbanken og det internasjonale pengefondet (IMF) opprettet. Målet var at disse finansinstitusjonene skulle bidra økonomisk til å bygge opp igjen Europa etter andre verdenskrig (FN-sambandet 2020; Pastor 2019, 9), men fokuset endret seg etter hvert fra oppbygning i Europa til utvikling i andre deler av verden (Verdensbanken 2021).

De første 25 årene hadde banken en helt annen rekkevidde enn den har i dag. Den ble hovedsakelig styrt fra Washington D.C og de første tiårene lånte banken kun ut relativt små beløp. Låntagerne var som regel land i det globale sør som trengte pengene for å finansiere grunnleggende infrastruktur, som kraftverk og jernbaner, men banken hadde ikke noe overordnet mål om fattigdomsbekjempelse. Stort sett var det byggefirmaer fra det globale nord som fikk jobben med å bygge ut prosjektene (Verdensbanken 2021; Goldman 2007, 788).

Da Robert McNamara, tidligere forsvarsminister under Lyndon B. Johnson, ble satt inn som president i organisasjonen i 1968 førte det til store endringer. De første 5 årene etter innsettelsen lånte banken ut mer penger og ble involvert i flere prosjekter, enn den hadde gjort til sammen på de foregående 22 årene (Goldman 2007, 788). McNamaras modell var å skape en låneportefølje der det ble stilt betingelser til låntakerne. Disse betingelsene skulle føre til både økonomisk- og politisk sikkerhet, og på den måten sørge for at risikoen ble lavest mulig (2007, 789). Før Verdensbanken innvilger lån krever de blant annet at regjeringen legger frem en strategi for å redusere fattigdommen i landet (FN-sambandet 2020).

Tidlig på 1980-tallet ble Verdensbanken tvunget til å gjøre endringer i modellen sin fordi landene de lånte ut penger til hadde store problemer med å betjene gjelden de hadde pådratt seg. Gjeldskrisen førte til at banken tok på seg ansvaret for å hjelpe regjeringer med å redusere de offentlige utgiftene, for derved å redusere gjelden (Goldman 2007, 789). På tross av disse endringene, var lån fra internasjonale finansinstitusjoner som Verdensbanken og IMF den største enkeltdriveren til økende gjeld på 1990- og 2000-tallet (Paloni og Zanardi 2012).

Denne enorme gjeldsbyrden hos land i det globale sør har før til at flere land faktisk har brukt mer penger på å betjene rentene på lånene sine enn de har klart å bruke på utvikling og fattigdomsbekjempelse (Goldman 2007, 795).

Når man skal se på båndene som knytter seg til Verdensbanken kommer man ikke utenom USAs innflytelse over institusjonen. Det er den amerikanske regjeringen som nominerer presidenten til banken, og Verdensbanken har lenge blitt kritisert for å styre nært opp til USAs utenrikspolitiske interesser. Når det skal stemmes innad i organisasjonen er det USA som har flest stemmer, og landet er det eneste med vetorett. Grunnen til at USAs makt i Verdensbanken er så stor kommer blant annet av at landet er den desidert største økonomiske bidragsyteren (Paloni og Zanardi 2012). Alle medlemslandene bidrar med å finansiere organisasjonen, og beløpet hvert land gir beregnes ut ifra hvor stor andel landets økonomi utgjør av den totale verdensøkonomien. Når innskuddene er det som avgjør hvor mange stemmer hvert land har, er det en klar fordel for USA og andre økonomiske stormakter (FN-sambandet 2020).

Som en av Verdensbankens datterorganisasjoner, ble IFC (International Finance Corporation) stiftet i 1956. Verdensbanken driver kun med utlån til stater, men denne underorganisasjonen ble opprettet for å kunne låne ut penger til private selskaper og finansinstitusjoner i utviklingsland (Verdensbanken 2021). IFC bidrar med andre ord til å styrke den private sektoren i landene hvor organisasjonen opererer.

Under IFC er det igjen flere organisasjoner, og en av de mest innflytelsesrike, med tanke på å promotere interessene i privat sektor, er WRG (Water Resource Group). Dette organisasjonsleddet ble etablert i 2008, og har mange av verdens mektigste selskaper som sine støttespillere. Kjente multinasjonale aktører som Nestlé, Pepsico, The Coca Cola Company og SABMiller sponser alle WRG, samtidig som de også er storforbrukere av vann på en internasjonal skala (Bayliss 2014, 303; The 2030 Water Resource Group 2009, 3). Listen med sponsorer og støttespillere er svært lang og er oppsummert i figur 2.

Verdensbanken har også en nær alliert i Det internasjonale pengesfondet. Organisasjonene ble opprettet samtidig, og de ble opprettet for å bidra til de samme målene. På medlemssiden er de tilnærmet parallelle ettersom alle land må være medlem i IMF før de kan bli medlem i Verdensbanken (FN-sambandet 2020). Selv om Verdensbanken og IMF har mange

fellestrekk, var det ved opprettelsen en tydelig arbeidsfordeling mellom de to institusjonene. Verdensbanken skulle bidra med statlige lån og IMF skulle hovedsakelig jobbe for å forenkle internasjonal finans, blant annet ved å fastsette valutakurser. I tillegg skulle IMF kunne bidra med kortsiktige lån for å hjelpe land vekk fra midlertidig ubalanse. Det var aldri meningen at fondet skulle drive med lån til utviklingsarbeid, men etter hvert som midlertidig ubalanse ble til permanent ubalanse i flere av landene, ble det uunngåelig (Pastor 2019, 10).

Både Verdensbanken og IMF har vært tungt inne i Latin-Amerika i lang tid. Faktisk ble Chile det første landet i regionen som mottok utviklingslån fra Verdensbanken, helt tilbake i 1948 (Verdensbanken 2016). Men selv om historien mellom aktørene er lang, og selv om sentrale personer i Verdensbanken har applaudert Chiles water code fra 1981 (Bauer 1997, 639), var ikke Verdensbanken involvert i Chile det første tiåret Pinochet satt med makten. I en analyserapport fra 1980 beskriver banken hvordan militærregimet selv tok grep for å snu den økonomiske utviklingen (Verdensbanken 1980, 164).

Det første lånet Chile fikk hos Verdensbanken mens Pinochet satt med makten ble altså først innvilget i 1984. Grunnen til at det ikke kom før var at banken hadde sett på regimet som «pirajaer», altså uforutsigbare og kyniske. De var derfor svært forsiktig med å knytte bånd til landet i denne perioden (Gilbert 2002, 314). Chile på sin side var svært interessert i å få lånet på plass, både fordi de var inne i en økonomisk krise og trengte pengene, men også på grunn av statusen som lån fra Verdensbanken gir (Gilbert 2002, 314; Briscoe 2011, 148). Et slikt lån er en tillitserklæring som vil kunne gi andre utenlandske investorer en grunn til å investere i landet.

I motsetning til Verdensbanken var IMF involvert i Chile også på 70-tallet (Verdensbanken 1980, 164). Som sagt følger det med betingelser til lånene hos disse finansinstitusjonene, noe Pinochet-regjeringen brukte til sin fordel. Betingelsene som var knyttet til markedsliberalisering og redusering av offentlige utgifter, overlappet godt med den politikken Chile ønsket å føre etter kuppet. Ved å låne penger fra IMF fikk de både nytten av lånene økonomisk, men de fikk også drahjelp fra det internasjonale pengefondet med tanke på å konsolidere sin politiske retning (Pastor 2019, 95). IMF har spesielt i krisetider overvåket chilensk økonomi for å påse at landet holder seg til en stram finanspolitikk (P Silva 1991, 397).

5.3.4 EMOS/Agua Andinas – Privatisering av offentlige vannselskaper

I Pinochets regjeringstid gjennomførte Chile store reformer som omstrukturerte både vannsektoren og andre sektorer som staten hadde ansvar for. Likevel skjedde ikke de første salgene av offentlige vannselskaper før i 1999, altså et tiår etter at landet hadde blitt demokratisk igjen (Baer 2017, 89). Allerede før privatiseringen var det mange vannselskaper i Chile på lokalt nivå. Disse ble kontrollert av det uavhengige organet SISS (Shirley, Xu og Zuluaga 2000, 28) og leverte vann til forskjellige byer og distrikter. I denne oppgaven er det ikke rom for å beskrive alle disse selskapene og deres privatiseringsprosesser. I stedet vil det offentlige vannselskapet EMOS bli satt under lupen. EMOS har blitt valgt ut fordi det var det første selskapet som ble privatisert, noe som gjør det interessant å se hvilke aktører som er knyttet til denne privatiseringen.

Da staten solgte seg ut av EMOS var det først konsernet Inversiones Aguas Metropolitana (IAM) som kjøpte 51% av aksjene. Konsernet bestod da av vannselskapene Suez og Aguas de Barcelona (Baer 2017, 89). I 2000 skiftet EMOS navn til Agua Andinas og med tiden har også eierskapsstrukturen endret seg. IAM eier nå 50,1% av aksjene i selskapet. Det spanske vannselskapet Agbar har gått inn på eiersiden til IAM, og Suez har blitt en internasjonal gigant som sammen med den spanske finansinstitusjonen CaixaBank eier 90% av aksjene i Agbar igjen (2017, 101).

Det som blir løftet frem som hoveddriveren bak privatiseringen, er de offentlige selskaperes økonomi. Dette er igjen sterkt knyttet til en lovendring som trådte i kraft i 1990, rett før tilbakeføringen til demokratiet. Lovendringen var et effektiviseringstiltak fra regjeringen sin side, som i grunn påla alle offentlige selskaper å oppføre seg som private selskaper. Ifølge loven skulle de offentlige selskapene dekke sine egne utgifter, i tillegg til å produsere et overskudd som var høyere enn en overskuddssats satt av styresmaktene. I 1995 ble denne grensen satt til 9,6% (Morandé og Doña 1999, 173).

EMOS responderte godt på denne lovendringen. Selskapet måtte øke prisene, men en avtale mellom staten og sektoren for sanitære forhold gjorde at befolkning ikke trengte å ta hele regningen. Befolkningen skulle bare betale det et teoretisk tenkt selskap ville tatt for de samme tjenestene, og så tok staten resten av regningen. På den måten ble ikke innbyggerne straffet for at selskapet fortsatt ikke fungerte helt optimalt (Baer 2017, 90).

EMOS ble raskt det første selvfinansierte vannselskapet i Chile, men marginene var ikke store nok. Årlige investeringer estimert til 390 millioner USD var nødvendig i avløpsanlegg og avløpssystemer over hele landet mellom 1996 og 2000, og chilenske vannselskaper klarte bare å generere omlag halvparten av dette på egenhånd (Morandé og Doña 1999, 175). Selskapene kunne gå til det private markedet for å skaffe finansiering til prosjektene, men kun med tillatelse fra regjeringen. Denne tillatelsen fikk de ikke (1999, 176). Staten argumenterte for at heller ikke de hadde penger til å finansiere disse anleggene, noe som fremtvang privatisering av vannselskapene. Alternativer til privatiseringen ble aldri diskutert (Baer 2017, 89).

Fra 1999 og utover solgte altså den chilenske regjeringen seg ut av de offentlige vannselskapene, og aktørene som gikk inn på eiersiden var store internasjonale konserner. I eksempelet med EMOS/Agua Andina ble det etter hvert Suez som toppet eierskapspyramiden, et konsern som sammen med Veolia er verdens to største investorer i private vannselskaper (Bayliss 2014, 299). I 2007 kontrollerte de to selskapene 70% av det globale markedet for private vannselskaper (Goldman 2007, 790).

Å være eiere av vannforsyningsystemer over hele verden gjør dem også til hete investeringsobjekter. I løpet av 2000-tallet ble det utviklet finansielle instrumenter som gjorde at det ble enklere å investere og spekulere i den globale vannsektoren. Gjennom spesielle vannfokuserende børshandlede fond blir hundrevis av millioner USD satset på at disse verdensomspennende vannselskapene skal øke i verdi (Bayliss 2014, 298). Børsnoterte fond, bedre kjent som ETFer (exchange traded funds), oppfører seg som et indeksfond, men de kan handles med som aksjer. Det vil si at de børsnoterte fondene nærmest kan sees på som selskaper, der verdien til et spesifikt selskap avgjøres av resultatene til selskapene den har verdipapirer i (Nordnet Bank AB 2021).

PowerShares Global Water var et slikt børsnotert fond, som hadde alle sine verdier i vannselskaper over hele verden. På topp 5 listen over enkelt-selskapene fondet hadde mest verdier i, var både Suez og Veolia representert. Disse ETFene har utviklet seg til å bli en gigantindustri. I 2014 var den totale verdien på fondet 257 millioner USD, mens det amerikanske søsterfondet hadde bokførte verdier på 895 millioner USD (Bayliss 2014, 298). På eiersiden var det både investeringsbanker, men også medlemmer av investeringsfond som Highmount Capital, som investerer på vegne av velstående familier og enkeltpersoner (2014,

299). I dag eksisterer ikke Powershares Global Water lenger, men andre ETFer har tatt over plassen dens. Invesco S&P Global Water Index, som i dag er en av de største børsnoterte fondene innenfor vannsektoren, har også selskapene Veolia og Suez som en sentral del av sin portefølje (Invesco 2021).

5.3.5 Chile Sustentable – Den andre opposisjonen

Det siste systemet av aktører i det chilenske nettverket består av klikken Chile Sustentable, FENASTRAOS (Federación Nacional de Trabajadores de Obras Sanitarias), FENAPRU (Federación Nacional de Agua Potable Rural), Citizens´ Rights Watch (Observatorio Ciudadano) og uteliggeren OLCA (Observatorio Latinoamericano de Conflictos Ambientales). Dette er en samling av aktører som driver med informasjonsutveksling overfor hverandre og regjeringen. Ser man bort ifra OLCA, inngår alle aktørene i et formelt samarbeid som kalles for «la Coordinadora de Defensa del Agua y la Vida (CDayV). Direkte oversatt står dette for Koordinator for forsvar av vann og liv (Chile Sustentable u.å.). Samarbeidet inneholder også andre organisasjoner, men disse fire er valgt fordi de er sentrale i den chilenske vannsektoren (Baer 2017, 148) og fordi de reflekterer mangfoldet i CDayV på en god måte. Ut av de i alt 51 forskjellige aktørene i CDayV, finner man miljøorganisasjoner, fagforeninger, frivillige organisasjoner og tilsvarende grupperinger. Samarbeidet startet i 2009 (CDayV u.å.).

Chile Sustentable er en aktivistisk NGO som i tillegg til å jobbe for å reformere rettssystemet, også bidrar med å koordinere sosiale bevegelser knyttet til vannproblematikk over hele Chile. Organisasjonen ble stiftet i 1997, men de brukte flere år på å bygge opp den posisjonen de har i dag (Borgias 2018, 96). For å påvirke politikken i størst mulig grad benytter de seg av mange forskjellige arenaer for aksjonisme. Chile Sustentable driver blant annet med egen forskning, og publiserer artikler på bakgrunn av det. De jobber også aktivt med lobbyisme rettet mot myndighetene, samtidig som de utfordrer avgjørelser og prøver å påvirke beslutninger gjennom rettssystemet (Baer 2017, 149).

Blant aktørene som Chile Sustentable regner som sine nærmeste allierte finner man; Fagforeningen for vannarbeidere, FENASTRAOS; Det nasjonale forbundet for drikkevann i rurale områder, FENAPRU, og Citizens´ Rights Watch (Chile Sustentable u.å.). FENASTRAOS ble stiftet allerede i 1956 og har siden den gang vært med på å forme

vannsektoren i Chile ved å kjempe gjennom rettigheter for arbeidere i hele landet. Deres lange tradisjon med å forhandle frem avtaler med styresmaktene har gjort dem til en verdifull aktør i samarbeidet (FENASTRAOS 2021).

FENAPRU ble ikke stiftet før i 2005. Bakgrunnen for opprettelsen var et ønske om å beskytte rurale, og etter hvert også urbane strøk, for statens utbredte privatisering av drikkevannskilder. Medlemmenes opplevelse av at konsesjoner for ervervelse av vanneiendommer ble gitt til multinasjonale selskaper, uten at lokale aktører var med på reguleringsplanleggingen, gjorde at de valgte å engasjere seg i vannsektoren. Siden da har gruppen både deltatt i juridiske prosesser, jobbet for å styrke lokale foreninger og drevet opplysningsarbeid over hele Chile (FENAPRU 2020).

Citizens' Rights Watch representerer en viktig gruppe med vannrelaterte interesseorganisasjoner. Da denne NGO-en ble stiftet i 2004 het den Indigenous Peoples' Rights Watch, og deres hovedoppdrag var å løfte urbefolkningens stemme opp til den politiske dagsordenen. Da de i 2008 skiftet navn, fortsatte de å jobbe for urfolksrettigheter, men de fikk også et bredere fokusområde. Nå arbeider organisasjonen med menneskerettighetsutfordringer i hele Chile, men også til dels i resten av Latin-Amerika (Citizens' Rights Watch 2018).

I tillegg til de nasjonale organisasjonene har også regionale interesseorganisasjoner vært inne i bildet. OLCA, som opererer i hele Latin-Amerika, bidrar hovedsakelig med å bistå lokalsamfunn som er i konflikt med myndighetene, eller private aktører når konfliktområdet er knyttet til miljøutfordringer eller miljørettigheter (UNCCD 2016). Konflikter med utgangspunkt i tilgang på vann er med andre ord midt i deres saksområde. Dette har gjort at de blant annet har vært inne i chilenske vannsektor for å forhandle ned prisene på vann på vegne av lokalbefolkningen (Baer 2017, 81).

Det politiske systemet i Chile har gjort det vanskelig for disse aktørene å påvirke vannpolitikken i landet. I tillegg til at interesseorganisasjoner generelt sett har fått et dårlig rykte på seg etter årevis med undertrykkelse og stigmatisering under militærregimet, må de også forsere to store hindre i rettssystemet. For det første er det svært vanskelig for disse organisasjonene å få tilgang til systemet i utgangspunktet. For å kunne prøve en sak for retten må man ha status som «vannbruker», noe organisasjonene ikke har. Dersom dette hinderet

forseres ved at de klarer å alliere seg med noen som faktisk har status som «vannbruker», møter de et rettssystem som prioriterer å forsvare privat eiendomsrett fremfor allmenhetens behov (Borgias 2018, 97).

5.3.6 DGA – Den rettslige statusen til vann

Midt i nettverket, med ansvar for planlegging og utvikling av vannsektoren, finner man det offentlige organet DGA. Dette er den føderale vannadministrasjonen i Chile, som er underlagt departementet for offentlige arbeider MOP (Ministerio de Obras Públicas). I tillegg til å drive med planlegging og utvikling, er det også DGAs oppgave å avgjøre hvordan vannreserver skal utnyttes, noe som gjør at også alle forbedringsprosjekter må innom vannadministrasjonen før de settes ut i praksis (Harris 2003, 30). Det offentlige organets posisjon i nettverket gjør at det er umulig å forstå vannsektoren i Chile uten å forstå rollen til denne sentrale brikken. Som offentlig organ har ikke DGA noen mulighet til å posisjonere seg selv i nettverket, slik denne oppgaven antar at andre aktører kan gjøre. Det er med andre ord ikke for å finne selve organets egne interesser eller ideologiske posisjoner at den føderale vannadministrasjonen beskrives, men historien til DGA kan reflektere både hvordan styresmaktene har forholdt seg til vannpolitikk og hvordan den rettslige statusen til vann har utviklet seg.

Da «Water Code» ble innført i 1981 førte den med seg store endringer, både av vannsektoren som helhet, men også av DGAs ansvarsområder. Som beskrevet tidligere ble vannrettigheter separert fra landeiendommer, og kunne som en forlengelse av det kjøpes og selges som på lik linje med annen eiendom (Bauer 1997, 641). Ansvaret for å administrere dette systemet ble lagt på DGA, med klare føringer. Vannlovgivningen var tydelig på at DGA måtte godkjenne alle forespørsler om nye vannrettigheter. Det eneste unntaket fra regelen var om noen andre hadde anskaffet seg vannrettigheten først, slik at den ikke var rettslig tilgjengelig. På den måten ble retten til å eie vannet i for eksempel brønner, innsjøer og elver delt ut, kostnadsfritt, til dem som leverte søknaden først. Med en gang rettigheten ble innvilget skulle den behandles som privat eiendom med beskyttelse fra statlig- og annen innblanding (Bauer 2004, 32)

Selv om det var DGAs ansvar å dele ut vannrettigheter, mistet organet totalt kontroll over rettighetene i det de ble innvilget. Rettighetsinnehaverne stod da fritt til å endre bruksområdet for vannet de eide, ettersom det heller ikke var noe krav om at søkere skulle oppgi ønsket

bruk i søknaden. Organet var heller ikke utstyrt med instrumenter for rettførdig konfliktløsning. Dersom to søknader kom inn samtidig skulle det holdes auksjon mellom partene for å avgjøre eierskapet, for det var ikke anledning til å prioritere mellom forskjellige former for bruk (Bauer 2004, 33).

Etter tilbakeføringen til demokrati i 1990 har den føderale vannadministrasjonen i Chile hatt større spillerom til å adressere utfordringene de opplever i vannsektoren. Med ansvar for planlegging og utvikling har de selvfølgelig en interesse i at systemet skal fungere optimalt, noe som førte til at de i 1992 kom med flere lovforslag om å gjøre endringer på vannlovgivningen fra Pinochets regjeringstid. Et av forslagene gikk ut på å kansellere vannrettigheter som ikke hadde blitt brukt på fem år, for å hindre aktører i å spekulere i vann. Grunnen til at dette var en ønsket endring, var at det ble sett på som negativt for den økonomiske utviklingen at eiere ble sittende på ubrukte vannrettigheter over lengre tid. De ønsket også et krav om begrunnelse for søknader om nye rettigheter, utvidede fullmakter til regulering av vannsektoren og muligheten til å prioritere økosystemer. Forslagene ble stemt ned i det høyre-tunge senatet (Budds 2013, 310).

Etter et nytt mislykket forsøk i 1996 (2013, 311), gikk det ni år før lovendringene fikk flertall i 2005. DGA ble da styrket, og nye søknader om vannrettigheter har siden den gang vært nødt til å være begrunnet. I stedet for kansellering ble det innført en avgift for å sitte på ubrukte vannrettigheter, og et nytt miljøbegrunnet element ble tatt inn i vannloven. I områder med stort press på vannressursene skulle det nå settes minimumsgrenser for vannstanden, slik at det ble ulovlig å gjøre nye uttak av en ressurs dersom nivået gikk under dette merket (2013, 313).

5.3.7 Hva nettverket sier om vannsektoren i Chile

Denne delen av oppgaven viser tydelig at det skjer store endringer i neoliberal retning på et tidspunkt hvor verdensbanken og andre internasjonale aktører står utenfor Chilensk politikk. Da verdensbanken innvilget sitt første lån til militærregimet i Chile i 1984 (Gilbert 2002, 314), hadde Pinochet-regimet allerede gjennomført neoliberal politikk i 9 år. I spissen for dette var lokale grupper med tilhørighet til det katolske universitetet i Chile. Eksperimenteringen med mer radikale neoliberale reformer begynte allerede i 1975, ganske

umiddelbart etter at Sergio de Castro, lederen for Chicago Boys, ble leder i økonomidepartementet (P Silva 1991, 393).

At Verdensbanken og andre internasjonale aktører kom inn i bildet etter at Pinochet-regimet selv hadde tatt landet i en neoliberal retning, viser at endringen i stor grad kom innenfra. Det betyr likevel ikke at aktører som verdensbanken var ubetydelige. Ved å gi lån og støtte til den politiske utviklingen landet gjennomførte var banken med på å legitimere regimet, både til andre utenlandske investorer (Gilbert 2002, 314), men også til aktører innad i Chile. Landet som lenge hadde strevd med å tiltrekke seg internasjonal kapital, kunne nå regne med støtte fra internasjonale finansinstitusjoner på grunn av sin økonomiske politikk. På den måten ble både støtten blant tilhengerne av regimet forsterket og det ble vanskeligere for meningsmotstandere å samle en reel opposisjon (P Silva 1991, 394).

Analysen viser også at motstandsgruppene mot reformene i vannsektoren er små, at de kommer sent inn i det politiske landskapet og at institusjonelle begrensinger vanskeliggjør betydelige endringer. I og med at Pinochet-regjeringen gjennomførte reformene sine i et diktatur, var det få som utfordret avgjørelsene som ble tatt. Den intellektuelle kritikken som møtte regimet, kom fra en høyt utdannet elite på venstresiden og den fikk aldri fotfeste i resten av befolkningen. Om dette var fordi den gjengse chilener ikke holdt seg oppdatert på regimekritiske forskningsjournaler, eller fordi debatten ble for teoretisk, blir bare spekulasjon. Mange var nok også fornøyd med at landet opplevde økonomisk vekst og hadde en godt utbygget infrastruktur for drikkevann og sanitære forhold. Uansett fikk Pinochet, med Chicago Boys og Gremialistas på dekk, styre tilnærmet uforstyrret.

Politikken denne regjeringen førte satte også dype spor etter seg. For det første har den vist seg svært vanskelig å reversere. DGA brukte mange år på å få gjort relativt små justeringer på vannloven, selv etter landet hadde blitt demokratisk igjen (Budds 2013, 313).

Interesseorganisasjonene som har jobbet for reformer i vannsektoren de siste 15-20 årene har også møtt store institusjonelle barrierer, både på grunn av lovverket og som et resultat av statusen til vann i rettssystemet (Borgias 2018, 97). For det andre, har den omfattende privatiseringen og kommersialiseringen av vann under Pinochet-regimet ført til at den chilenske vannsektoren har blitt en brikke i det internasjonale finansmarkedet. Flere av verdens største vannselskaper har eierinteresser i landet, og ved innføringen av ETF-er går det

nå et bånd fra vannforbrukere i chilenske byer til store investeringsbanker, og andre mektige aktører over hele verden (Bayliss 2014, 298).

Setter man sammen alle delene i nettverket og ser gruppene i sammenheng med hverandre, viser denne analysen tydelig at de aktørene som har hatt størst innflytelse på utviklingen i den chilenske vannsektoren er Chicago Boys og Gremialistas. Gruppene hadde viktige posisjoner i regjeringen i en tid hvor store avgjørelser ble tatt og fikk operere nærmest uten motstand. Endringene disse gruppene var med på å planlegge og gjennomføre har gjort det særdeles vanskelig, på alle mulige måter, for senere meningsmotstandere å skifte kurs. Selv om Chile på 2000-tallet har gjort justeringer på Pinochet-regimets politikk, er Chile fortsatt ansett for å være kronksempelen på privatisering og kommersialisering av vannsektoren. Noe denne analysen viser at teknokratene, med en fortid ved Det katolske universitetet i Chile og Universitetet i Chicago, skal ha mye av æren for.

5.4 Vannsektoren i Bolivia

I likhet med nettverket i den chilenske vannsektoren vil også nettverket i Bolivia bli beskrevet gruppevis, men forskjellene i nettverkens sammensetning gjør det nødvendig å gruppere aktørene etter andre kriterier. Sosiogrammet med de chilenske aktørene viste en tydelig inndeling i grupper, hvor gruppene hadde høy tetthet internt, men lite kontakt med hverandre. Denne fordelingen er ikke like åpenbar i nettverket til Bolivia. En naturlig forklaring på det er tilstedeværelsen av en geografisk dimensjon. Flere av aktørene er knyttet til enkeltbyer, noe som gjør at aktørene har lite kontakt med hverandre.

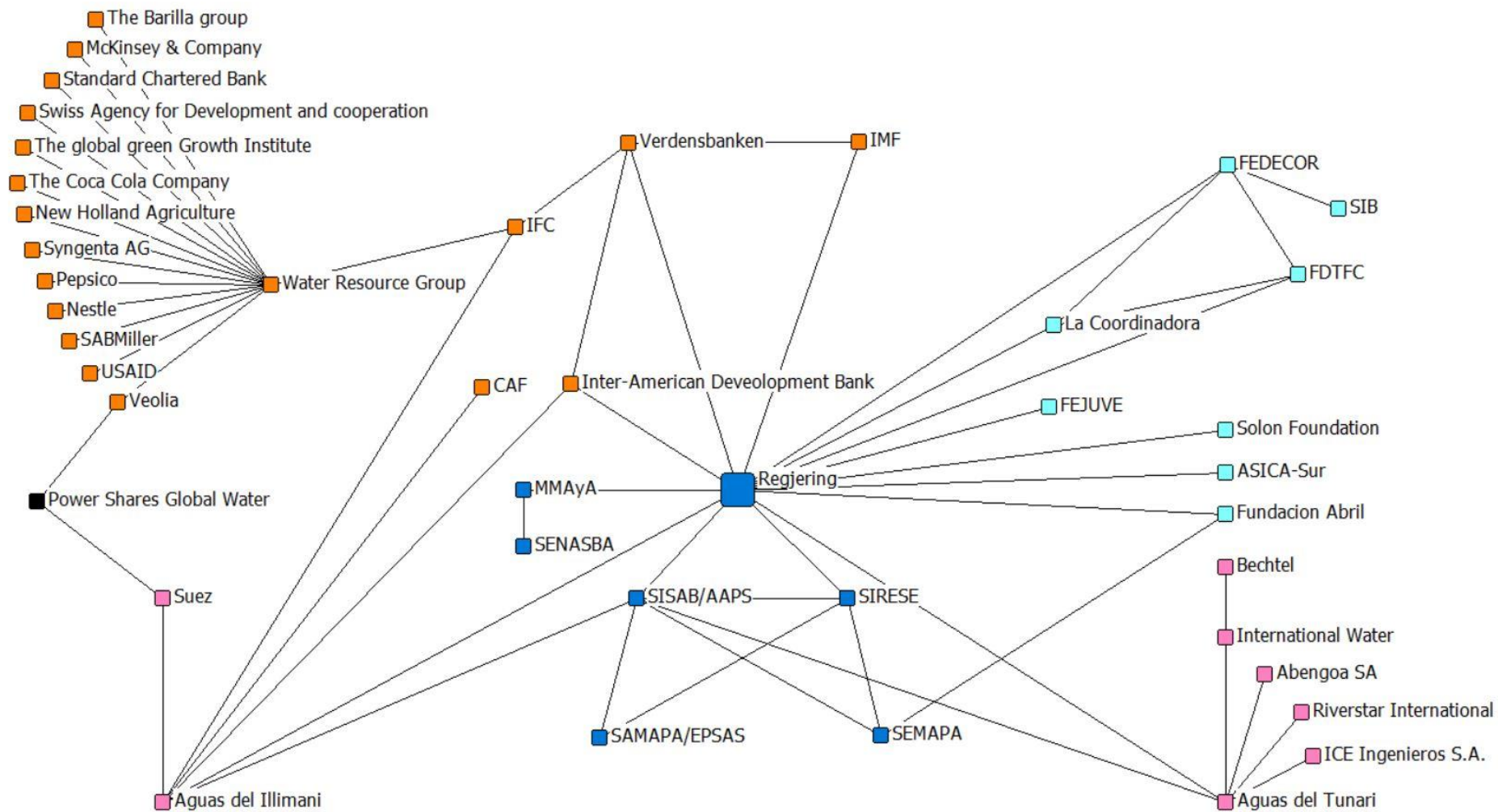
Introduksjonen av en geografisk dimensjon reflekteres også i nivået aktørene opererer på. Med unntak av Aguas Andinas, som var det private vannselskapet i byen Santiago, var alle aktørene i det chilenske vann-nettverket på nasjonalt eller internasjonalt nivå. I Bolivia har endringene i vannsektorene først og fremst skjedd i de store byene. Det er her det har vært store nok vannforsyningssystemer til at det har vært interessant for private selskaper å overta driften, og det er her de store opprørene har kommet (Assies 2003, 17; Lazar 2008, 27). Som den historiske gjennomgangen viser har byene Cochabamba og La Paz/El Alto vært spesielt sentrale i utviklingen av vannsektoren i Bolivia, og det har derfor vært nødvendig å se nærmere på aktørene som har vært involvert i disse områdene.

Ettersom grupperingene ikke er like tydelige i Bolivia som de er Chile, vil det for presentasjonen av nettverket sin del være mest hensiktsmessig å basere inndelingen på noe annet enn intern tetthet. Ut ifra informasjonen om aktørene, som den omfattende litteraturgjennomgangen har sørget for, anser denne oppgaven det som mest oversiktlig å systematisere aktørene i Bolivia etter deres relasjonsform med myndighetene.

Systemet som Verdensbanken og IMF er en del av, knytter seg til først og fremst til regjeringen gjennom ressursutveksling, i form av lånevirkosomhet. Disse interaksjonene har igjen ført til en maktrelasjon mellom aktørene. De private vannselskapene har på sin side stort sett bare hatt ressursutvekslinger med regjeringen. Aguas del Tunari og Aguas del Illimani inngikk kontrakter som begge parter var med på og som overførte ressurser fra en part til en annen. Den siste gruppen består av en rekke forskjellige aktører som alle har drevet med informasjonsoverføringer til regjeringen i form av aktivisme, uttrykk for politiske meninger og deling av rapporter. For å tydeliggjøre kategoriseringen av aktører har det, som i sosiogrammet over Chiles vannsektor, blitt lagt på farger på nodene. Fargeinndelingen vises i tabell 3.

Tabell 3: Gruppering av aktører i Bolivia etter relasjonsform til myndighetene.

	Maktrelasjoner
	Ressursutveksling
	Informasjonsoverføring
	Aktører i offentlig sektor

Figur 3: Nettverket av aktører i vannsektoren i Bolivia.

5.4.1 Verdensbanken og IMF

Da Paz Estenssoro overtok regjeringskontorene i 1985 stod Bolivia med gjeld opp til ørene, samtidig som hyperinflasjonen hadde tatt knekken på landets økonomi (Morales og Sachs 2007, 74). Bolivia klarte derfor ikke å betjene gjelden hos IMF. Dette ble selvfølgelig straffet av Verdensbanken som stoppet låneutbetalingene til landet. USA kom da på banen, og med Harvard-professoren Jeffrey Sachs i spissen fikk Bolivia på plass en avtale med IMF. Den ble kalt for «Degree 21060» og var en avtale som gikk ut på at landet skulle fjerne handelsrestriksjoner, si opp flere tusen offentlig ansatte og fryse lønnen til de som ikke fikk sparken. Disse endringene skulle gjøre det mulig å fortsette avdragsbetalingen til IMF. Avtalen ble åpenbart tatt godt imot av IMF, ettersom de valgte å gi Bolivia et nytt lån på 57 millioner USD i etterkant (Dangl 2007, 33).

Både Verdensbanken og IMF har vært direkte involvert i privatiseringsprosessene av vannsektoren i Bolivia. Verdensbanken har faktisk bekreftet involveringen selv i en evalueringsrapport fra 2002. Der kommer det frem at privatiseringen av vannsystemene i Cochabamba og La Paz var en eksplisitt betingelse i en låneavtale fra 1995 (Verdensbanken 2002, 1). Året etterpå ga Verdensbanken den bolivianske regjeringen muligheten til å få slettet 600 millioner USD i gjeld, og nok en gang var privatiseringsreformer i vannsektoren en del av pakken (Dangl 2007, 59; Shultz 2009, 14). I Bolivias situasjon var det umulig å takke nei til et slikt tilbud, noe som gjorde at de satte i gang budrunder på offentlige vannselskaper. Problemet var bare at det ikke var noen interessenter (Razavi 2019, 6).

Ytterligere fortgang i prosessen kom i 1998, året før privatiseringen av vannforsyningssystemene i Cochabamba, da IMF ga et nytt lån til landet (Bakker 2013). Som beskrevet tidligere i denne oppgaven kommer alltid lånene fra Verdensbanken og IMF med betingelser, der landene som mottar støtten forplikter seg til å redusere statlige utgifter ved å tilrettelegge for private aktører (Pastor 2019, 95; Goldman 2007, 788). Dette lånet var intet unntak. Som en del av låneavtalen gikk den bolivianske regjeringen med på å privatisere en rekke statlige bedrifter, og på listen over disse bedriftene var Cochabambas offentlige vannselskap SEMAPA (Bakker 2013).

For å unngå nok en budrunde uten interessenter, ble det gjort omfattende grep i fordelingen av vannrettighetene i Bolivia. Nye lover ble vedtatt, og disse gjorde det mulig å overføre

rettighetene over vannressurser i distriktene til private selskaper. I lang tid hadde råderetten vært tilknyttet urbefolkningen, som både kontrollerte og beskyttet disse kildene til vann. Nå ble loven endret for å gjøre det mer lukrativt for private selskaper å ta over styringen i vannsektoren (Bakker 2013).

Etter krigen om vann i Cochabamba var verdensbanken og andre internasjonale finansinstitusjoner lite interessert i å investere i den offentlige vannsektoren i Chile, en sektor som sårt trengte friske midler (Gómez og Terhorst 2005, 126). Politisk var det umulig å heve vannprisene, noe som gjorde at eneste mulighet for å utbedre systemene var gjennom lån fra utenlandske banker og andre investeringer utenfra (Finnegan 2002).

De internasjonale finansinstitusjonene var likevel ikke helt ute av bildet i Bolivia. Inter-American Development Bank kom i 2005 med et krav om at SEMAPA skulle redusere antallet fast ansatt på prosjektene sine, dersom de skulle få innvilget et lån på 18 millioner USD (Spronk 2007, 23).

5.4.2 De private vannselskapene

Da det private vannselskapet Aguas del Tunari i 1999 overtok retten til å levere vann til befolkningen i Bolivias tredje største by, Cochabamba, var det uten konkurranse fra andre selskaper. I konsesjonsrunden var det kun en kandidat, noe som satt selskapet i en særdeles gunstig forhandlingsposisjon (Assies 2003, 21). Som et resultat av forhandlingene ble de tilbudt en kontrakt på 40 år, men avtalen var også gullkantet for Aguas del Tunari på andre måter. En av klausulene i kontrakten garanterte blant annet et overskudd på 15-17%, noe som fjernet all form for risiko for selskapet (Kluge og Scheele 2008, 215).

Aguas del Tunari ble kontrollert av International Water Ltd., som eide 55% av aksjene i selskapet. Med på eiersiden var også Riverstar International med en 25% eierandel, sammen med fire mindre selskaper fra Bolivia (Kluge og Scheele 2008, 215). Alle de bolivianske selskapene eide 5% hver, og det mest kjente av disse var byggefirmaet ICE Ingenieros S.A. som har hatt ansvaret for flere store infrastrukturprosjekter siden. Det spanske selskapet Abengoa SA har også hatt andeler i selskapet (Bechtel 2005; Lazar 2008, 253).

Det amerikanske vannselskapet Bechtel eide igjen 50% av International Water Ltd. (Baer 2017, 173). Bechtel opprettet International Water Ltd i 1996 for å kjempe om markedsandeler i vannsektorer utenfor USA, og har lyktes med det i for eksempel Estland og Bulgaria. Over tid har Bechtel blitt en av de største vannselskapene i verden og de har vært involvert i store infrastrukturprosjekter både i USA og resten av verden (Shultz 2009, 14).

Aguas del Illimani, selskapet som leverte vann til innbyggerne i La Paz og til det tilknyttede området El Alto mellom 1999 og 2005, var eid av franske Suez (Baer 2015, 354). Oppkjøpet til AISA ble støttet fra Verdensbanken, som via IFC innvilget et startlån på 15 millioner USD. IFC kjøpte også aksjer i selskapet for 1 million USD. Det ny-oppstartede selskapet fikk også støtte fra andre store finansinstitusjoner. Med verdensbanken på laget kom også Inter-American Development Bank og CAF (Corporación Andina de Fomento), som er utviklingsbanken i Latin-Amerika, på banen. Sammen bidro de med lån på 25 millioner USD (IFC 1999).

Aguas del Tunari og AISA fikk i stor grad drive for seg selv, uten innblanding fra myndighetene. Den dårlige statlige kontrollen over de private selskapene har kommet tydelig frem etter kanselleringen av kontraktene. For eksempel feilrapporterte AISA dekningsgraden i La Paz og El Alto til kontrollorganet SISAB, uten at dette ble tatt tak i. I 2005 hevdet selskapet at 99,8% av befolkningen i områdene var koblet på vannsystemet, men i etterkant har det vist seg at alle hjem som hadde deler av nettverket i nærheten av seg ble tatt med i beregningen, uavhengig av tilkoblingsstatus (Baer 2015, 361).

5.4.3 Motstandsbevegelsen

Aktørene i denne delen av nettverket er som sagt hovedsakelig fordelt mellom byene Cochabamba eller La Paz. På grunn av krigen om vann i Cochabamba skjedde fem år tidligere enn opprørene i La Paz, er det naturlig å beskrive aktørene fra Cochabamba først. Til slutt vil aktørene som opererer på nasjonalt nivå bli presentert.

En av de viktigste brikkene i motstanden mot privatiseringen av vann i Cochabamba var FEDECOR (Feracion Departamental Cochabamba de Regantes). De var en innflytelsesrik regional organisasjon bestående av småbønder med urfolksidentitet som ble stiftet på 1990-tallet for å jobbe mot boringen av nye dype brønner i Cochabamba-dalen. Staten ønsket å nå

ned til urørte kilder med grunnvann, som en løsning på en voksende vannmangel. Grunnlaget for gruppens motstand mot prosjektet var at boringen, ifølge dem, ville føre til betydelige naturinngrep, samtidig som det hadde tappet av ressursene de trengte på gårdene sine. Da staten startet med å selge seg ut av vannsektorene noen år senere, ble FEDECOR en naturlig leder for det folkelige opprøret (Bakker 2013; Spronk 2007, 15; Assies 2003, 21).

Sociedad de Ingenieros Bolivianos (SIB), som var en forening bestående av ingeniører i Bolivia, var først i opposisjon med FEDECOR da FEDECOR begynte å blande seg i politiske prosesser. De hadde lenge støttet brønnboringen i regi av SEMAPA, men de skiftet etter hvert mening på grunn av risikoen for uttørking og ørkenspredning ved å fortsette som tidligere. Ved tusenårsskiftet startet de to organisasjonene et samarbeid for å finne alternative løsninger og påvirke politikken på området (Assies 2003, 21).

FEDECOR fant også sammen med foreningen for fabrikkarbeidere i Cochabamba, kalt Federación Departamental de Trabajadores Fabriles de Cochabamba (FDTFC). Dette var en organisasjon som jobbet med å formidle arbeiderrettigheter til industriarbeidere i byen (Assies 2003, 23). Sammen opprettet de Coordinadora por la Defensa del Agua y la Vida, som på folkemunne ble kalt La Coordinadora. Oscar Olivera, som var president i FDTFC ble leder av gruppen, og lederen i FEDECOR, Omar Fernández, ble nestleder (2003, 24).

Stifterne ønsket ikke å gjøre La Coordinadora til en offisiell organisasjon, og søkte heller aldri om det. I stedet har den forblitt en løs bevegelse som samler ulike organisasjoner og mennesker som deler de samme politiske målene (Assies 2003, 34). La Coordinadora var med andre ord en ny måte å organisere sosiale bevegelser på i Bolivia. De tidligere bevegelsene var stort sett drevet av fagforeninger, med tydelige hierarkier og klare avgrensninger mellom hvem som var medlem og ikke. I Bolivia jobbet store deler av befolkningen i den uformelle økonomien, og hadde derfor ikke mulighet til å organisere seg. La Coordinadora ble på mange måter en sosial bevegelse som var fri for disse begrensningene, ettersom det eneste «medlemskapet» man trengte var å ønske endringer i vannsystemet (Spronk 2007, 9). Bevegelsen trakk derfor til seg organisasjoner og folk fra hele området og ble en paraplyorganisasjon for fagforeninger, kvinnegrupper, miljøvernere og vanlige vannforbrukere (Bakker 2013). Også små og mellomstore gårdseiere som dyrket kokaplanter involverte seg i bevegelsen (Finnegan 2002).

I etterkant av renasjonaliseringen har La Coordinadora lidd samme skjebne som veldig mange andre protestaksjoner. Da regjeringen ga etter og kansellerte kontrakten til det private selskapet, forsvant mye av kraften som lå i bevegelsen (Spronk 2007, 22). Dette gjorde det vanskeligere for gruppen å få gjennomslag for ønskene sine i prosessen med å bygge opp igjen den offentlige selskapsstrukturen. La Coordinadora fikk riktignok inn representanter i overgangsstyret til SEMAPA, men da de senere foreslo at flertallet i selskapets styre skulle være folkevalgte, så de hvor lite makt de egentlig hadde. Forslaget ble stoppet av det største lokale partiet New Public Force og fagforeningene, som sammen utgjorde et klart flertall i ledelsen av SEMAPA (Gómez og Terhorst 2005, 123; Baer 2017, 119).

På tross av det lavere engasjementet rundt bevegelsen, har La Coordinadora fått gjennomslag for retten til borgerdeltagelse i de offentlige vannselskapene. Denne retten er langt fra å være oppfylt, men det er et viktig steg i retning av å oppfylle ønsket om lokal kontroll over vannet i Cochabamba-dalen (Gómez og Terhorst 2005, 124). I 2004 oppstod en ny gruppe som jobbet for økt borgerdeltakelse i vannsektoren og som på nytt klarte å få litt oppmerksomhet til saken. Under forkortelsen ASICA-Sur (Asociación de los Sistemas Comunitarios de Agua en el Sur), var gruppen satt sammen av ca. 120 uavhengige lokale vannkomiteer som representerte småskala vannsystemer sør i byen (Baer 2017, 120; Razavi 2019, 7). Etter at MAS overtok regjeringskontorene, har denne gruppen fått statlige tilskudd for å opprettholde systemene sine (Razavi 2019, 15).

Da krigen om vann i Cochabamba var over, gikk det som sagt flere år før det neste store opprøret innenfor vannsektoren. Gruppen som ledet motstandsbevegelsen i El Alto gikk under navnet Federación de Juntas Vecinales, eller FEJUVE. Den voldsomme prisøkningen berørte hele området, der de fleste innbyggerne allerede levde i fattigdom. FEJUVE ble derfor det kollektive svaret fra hele El Alto, der over 600 nabolagsstyrer var samlet (Baer 2015, 355). FEJUVE var allerede etablert da privatiseringen skjedde og til forskjell fra La Coordinadora i Cochabamba hadde den erfaring fra tidligere. Organisasjonen hadde blant annet ledet flere demonstrasjoner knyttet til problemer med elektrisitet, dårlig vedlikeholdte veier og manglende søppeltømming (Dangl 2007, 161).

El Alto er en ekstremt organisert by hvor også menneskene som jobber i den uformelle økonomien er en del av et hierarkisk nettverk av grupper. Nabolagsorganisasjonene som utgjør FEJUVE er bare en gren i dette nettverket. Det finnes også tilsvarende

samleorganisasjoner for foreldre, og for yrkesgrupper der de fleste er selvstendig næringsdrivende. Disse organisasjonene har i oppgave å forhandle med staten på vegne av sine lokallag. Hele systemet er geografisk inndelt, men gruppene utelukker ikke hverandre (Lazar 2008, 53). Man kan for eksempel være med i en nabolagsorganisasjon ut ifra bosted, og samtidig være en del av en arbeidsforening ut ifra området man jobber i. Lokallagene samles så i større organisasjoner som opererer på bynivå (2008, 54). Når FEJUVE er den eneste av disse samleorganisasjonene som vises på sosiogrammet over aktørene i Bolivias vannsektor, er det fordi motstanden mot de økende vannprisene ble kanalisert gjennom nabolagsstyrene. Grunnen til at det likevel er viktig å beskrive organisasjonsstrukturen FEJUVE er en del av, er at den viser et samfunn med tradisjon for lokal innflytelse over politikken (2008, 52).

Motstanden befolkningen i El Alto utgjorde var en øyeåpner for president Carlos Mesa, som så seg nødt til å kansellere kontrakten til AISA i januar 2005 (Baer 2015, 355). Da hadde FEJUVE organisert en 72 timer lang streik, der enorme mengder med mennesker samlet seg i gatene for å protestere mot AISA og regjeringens privatiseringspolitikk (Dangl 2007, 161)

Etter renasjonaliseringen jobbet NGOer som Solón Foundation for å få menneskerettigheten til vann inn i grunnloven (Baer 2017, 118), noe som ble en realitet i 2009. Andre NGO-er har en viktig funksjon med ansvarliggjøring av den offentlige vannsektoren. Fundación Abril produserer for eksempel rapporter som kartlegger vannkvaliteten til vannet som kommer fra anleggene til SEMAPA og er på den måten med på å opprettholde både fokuset og presset på de offentlige selskapene (Baer 2015, 361). Gjennom sitt arbeid har NGO-en også avdekket andre store problemer i vannsektoren i Bolivia, som for eksempel at 80% av vannet som brukes av mennesker ikke samles opp igjen i etterkant. Dette får enorme konsekvenser for miljøet, som igjen får store konsekvenser for menneskene i Bolivia (Fundación Abril 2015, 12). Når vannkildene blir forurenset, og renseanleggene ikke fungerer optimalt, blir det forurensede vannet igjen fraktet tilbake til innbyggerne.

5.4.4 Hva nettverket sier om vannsektoren i Bolivia

Historien som dette nettverket forteller om utviklingen av vannsektoren i Bolivia, starter med et land i krise. Bolivias eneste mulighet til å holde hodet over vannet på 80-tallet var gjennom lån og bistand utenfra, og her ble både Verdensbanken og IMF viktige aktører. Med

betingelser til låneavtaler og gjeldslettepakker fikk disse finansinstitusjonenes politiske løsninger stor innflytelse over den bolivianske politikken.

Selv om landet fra 1985 ble styrt av en sentrum-høyre president, var regjeringen ikke i posisjon til å takke nei til støtten den kunne få, basert på uenigheter om lånebetingelsene. Det vil si, at selv om Estenssoro-administrasjonen hadde egne ønsker om økonomiske reformer (Morales og Sachs 2007, 74), og på den måten var på linje med de internasjonale finansorganisasjonene, hadde det vært vanskelig å avvise Verdensbankens og IMF's ønsker i potensielle konflikter. Denne maktrelasjonen ga disse aktørene en betydelig innflytelse, som de blant annet brukte til å sikre at vannsystemene i Cochabamba ble privatisert på slutten av 1990-tallet (Verdensbanken 2002, 1).

Privatiseringen av vannselskapene og kommersialiseringen av vannrettighetene førte til store opprør i hovedstaden La Paz og nabobyen El Alto, og i den tredje største byen Cochabamba. Store deler av befolkningen deltok i protestene, men som dette kapittelet viser hadde to organisasjoner spesielt sentrale roller i mobiliseringen og organiseringen av demonstrasjonene. La Coordinadora ledet an protestene i Cochabamba, og FEJUVE var den mobiliserende aktøren i El Alto og La Paz. Deres evne til å samle befolkningen og kanalisere frustrasjonen og sinnet til titusenvise mennesker inn i en samlet bevegelse, gjorde at staten ble tvunget til å eliminere kontraktene til de private vannselskapene (Finnegan 2002; Dangl 2007, 161).

Med Morales-regjeringen bak spakene, har landet gjennomført flere tiltak for å institusjonalisere menneskerettighetene til vann. Likevel er det fortsatt mye som gjenstår, både når det kommer til dekningsgraden til vannsystemene og når det gjelder deltagelse i beslutningsprosessene. Ser man på det større bildet har landet uansett gjennomgått en massiv politisk forvandling. I løpet av et tiår har store deler av vannsektoren gått fra å være offentlig, til å bli styrt av private aktører, før den igjen havnet i det offentlige hender. Analysen av det bolivianske vann-nettverket viser tydelig at et fåtall aktører har vært uvurderlige i denne utviklingen, og at det derfor er nødvendig å forstå aktører som Verdensbanken, La Coordinadora og FEJUVE for å forstå hvilke interesser og ideologiske posisjoner som har ledet til Bolivias vannpolitiske retningsvalg.

5.5 Som to dråper vann?

Det er flere ting som knytter de chilenske og bolivianske nettverkene sammen. En åpenbar likhet er at de deler flere av de samme internasjonale aktørene, men det er også generelle trekk ved nettverkene som fører dem nærmere hverandre. Begge landene har beveget seg i en neoliberal, markedsorientert retning, også innenfor vannsektoren, og begge landene har aktører som har støttet denne utviklingen. Samtidig finnes det også, i begge nettverkene, aktører som har forsøkt å motarbeide denne politikken. Når denne oppgaven ønsker å avdekke hvilke interesser og ideologiske posisjoner som har gjort at landene har endt opp på hver sin side av skalaen når det kommer til styring av vannsektoren, må deler av svaret ligge i maktforholdet mellom disse to gruppene.

I slutten av kapittel 2 ble det lagt frem totalt 6 hypoteser, og to av dem kan knyttes til hvilke interesser som har blitt representert på viktige punkter i den historiske utviklingen:

H1: Eksterne aktører har drevet frem privatiseringen i Chile og Bolivia.

H2: Lokale grasrotopprør presset tilbake privatiseringen i Bolivia.

Ved å sammenligne nettverkene i de to nabolandene vil denne delen av kapittelet forsøke å belyse disse hypotesene.

5.5.1 Betydningen av eksterne aktører

Både Chile og Bolivia hadde økonomiske problemer i forkant av de første neoliberale reformene landene gjennomførte. En av tingene som skiller dem er at Chile i stor grad gjorde grepene på egenhånd (Verdensbanken 1980, 164), mens Bolivia slo følge med de internasjonale finansinstitusjonene for å finne veien ut av det økonomiske uføret (Dangl 2007, 33). Innenfor vannsektoren er historien den samme. Da Pinochet-regjeringen fikk sitt første lån fra Verdensbanken i 1984, hadde regimet allerede skrevet om grunnloven og laget en ny vannlov flere år i forveien. Bolivia på sin side privatiserte vannselskapene først etter at Verdensbanken gjorde det til et eksplisitt krav for å få innvilget flere lån fra dem (Verdensbanken 2002, 1).

Hypotese 1 beskriver en utvikling der eksterne aktører har drevet frem privatiseringen i Chile og Bolivia. Når det gjelder Chile viser nettverksanalysen tydelig at denne beskrivelsen ikke er dekkende for å forklare utviklingen innenfor den chilenske vannsektoren. I stedet kan det se ut som om privatiseringen ble drevet frem innenifra. Chicago Boys og Gremialistas, som besatt

viktige posisjoner i regjeringen da det neoliberale skiftet startet, fikk nærmest fritt spillerom til å gjøre sine politiske ideer om til realitet. En viktig årsak til denne friheten var naturligvis at de styrte i et diktatur.

I tilfellet Bolivia, underbygges hypotese 1 av funnene i denne analysen. Det er likevel nødvendig å påpeke nyansene. Akkurat som i Chile, ønsket den bolivianske regjeringen å gjøre økonomiske reformer selv. Det betyr at selv om Verdensbanken og IMF la føringer for den politiske retningen, kan det være at regjeringen hadde tatt mange av de samme økonomiske grepene også dersom de internasjonale finansorganisasjonene ikke hadde vært involvert. På den annen side gjorde den prekære økonomiske situasjonen at det hadde vært vanskelig for regjeringen å motsette seg Verdensbankens krav. Dette styrkeforholdet, og det faktum at flere av lånebetingelsene var rettet direkte mot vannsektoren, tyder på at eksterne aktører i stor grad har drevet frem privatiseringen i Bolivia.

5.5.2 Mobilisering av grasroten

Selv om hypotese 2 først og fremst handler om Bolivia, er det likevel interessant å sammenligne hvordan utviklingen av motstand foregikk i de to landene. Det å forstå forskjellen på opposisjonene i Chile og Bolivia er en nøkkel for å forstå hvordan landene endte opp som frontfigurer for hver sin retning innenfor vannpolitikken.

Verken i Chile eller Bolivia møtte de økonomiske reformene i forkant av privatiseringene i vannsektoren særlig motstand. Her kommer man ikke unna at reformene som ble gjennomført i Pinochets regjeringstid, ble til under et regime som forfulgte sine politiske motstandere. Dette førte selvfølgelig til at mulighetsrommet for motstand var betydelig lavere enn i Bolivia. Likevel var kom motstanden som manifesterte seg først og fremst fra Chile. Kritikken ble presentert via vitenskapelige artikler skrevet av en akademisk elite, noe som ikke ga gjenklang i befolkningen, og den var mer rettet mot den økonomiske modellen som ble brukt enn vannpolitikken i landet.

Da privatiseringene startet i begge landene på slutten av 1990-tallet, så Chile og Bolivias vannsektorer svært forskjellig ut. I Chile hadde man brukt flere tiår på å klargjøre offentlige selskaper for privatisering og staten hadde sørget for et godt utbygget vannforsyningssystem. I tillegg hadde det kommet på plass et subsidieringssystem for de med lavest inntekt. Dette stod

i stor kontrast til situasjonen i Bolivia. Der gjenstod betydelige investeringer i infrastruktur og store deler av befolkningen var enda ikke koblet på vann-nettet. Det virker heller ikke som om det ble gjort særlige forberedelser. De offentlige selskapene ble solgt umiddelbart etter at de første interessentene meldte seg for å overholde låneavtalene med Verdensbanken og IMF. Kontraktsbetingelsene noen av de private selskapene fikk, som inkluderte klausuler som 15-17% garantert overskudd, tyder også på at disse avtalene ble til ved hastverk.

Med så store strukturelle forskjeller, er det ikke rart at også utfallet av privatiseringene ble forskjellig. I Chile førte ikke overgangen fra offentlige til private leverandører til særlig store endringer for folk flest, mens det i Bolivia ble en voldsom prisøkning ganske umiddelbart. Dette har trolig spilt inn på hvilke aktører som mobiliserte.

I Bolivia kom nabolagsorganisasjoner og småbruksbønder på banen ganske raskt og arrangerte streiker og demonstrasjoner, og de fikk med seg alt fra fagforeninger til vanlige vannforbrukere. I Chile har motstanden mot privatisering og kommersialisering i vannsektoren kommet mer gradvis. Selv om det nå er et bredt spekter av organisasjoner som har kommet sammen i felleskap som CDayV, og jobber aktivt for å påvirke vannpolitikken i landet, har disse gruppene aldri oppnådd den samme mobiliseringen av befolkningen. Hypotese 2 blir med andre ord utvilsomt underbygget i denne oppgaven. Nettverksanalysen av Bolivia viser en umiddelbar og massiv koordinert motstand mot privatiseringsreformene. I Chile var motstanden verken umiddelbar eller massiv, men den har over tid blitt koordinert.

Kapittel 6: Diskursanalyse – Interesser og ideologiske posisjoner

I kapittel 5 ble aktørene i vannsektorene til Chile og Bolivia kartlagt, og analysene av nettverkene viser at noen aktører har hatt større innflytelse på politikktutviklingen enn andre. Kort oppsummert har de største pådriverne for Chiles politiske utvikling vært de lokale gruppene Chicago Boys og Gremialistas. Disse spilte en avgjørende rolle i det ideologiske skiftet fra sosialisme under Allende, til det neoliberale styret under Pinochet. Et paradigmeskifte som fortsatt har stor betydning for Chiles politikk, både innenfor vannsektoren og innenfor andre politikkområder.

Internasjonale finansinstitusjoner har også vært delaktig i politikktutviklingen i Chile, men de har kanskje hatt en enda viktigere rolle i boliviansk politikktutforming. I Bolivia la aktører som Verdensbanken og IMF klare føringer for retningsvalget landet tok på 80- og 90-tallet, og disse føringene rettet seg blant annet direkte inn mot vannsektoren i landet. Lokale aktører som La Coordinadora og FEJUVE kom deretter på banen, og med folket i ryggen, var de sterke bidragsytere til å ta landet i en ny retning.

Dette kapittelet kommer i all hovedsak til å handle om de mest sentrale aktørene fra nettverkene. For å forstå hvilke ideologiske posisjoner som har tatt de chilenske og bolivianske vannsektorene til der de er i dag, er det helt avgjørende å forstå hvilke ideologier som lå til grunn for disse aktørenes verdensbilder. Fagfellevurderte artikler, fagbøker, dokumenter, intervjuer i media og aktørers egne hjemmesider har blitt lagt til grunn for å kaste lys over aktørenes ideologiske posisjoner. I første del av kapittelet blir Gremialistas og Chicago Boys satt under lupen. Deretter blir Verdensbanken og IMF's politiske overbevisninger diskutert, før meningene til aktørene som motsatte seg privatiseringsreformene i Bolivia drøftes til slutt.

6.1 Gremialistas og Chicago Boys – Produkter av sine forelesere

I litteraturen er det særlig to personer som blir løftet frem når det diskuteres hvem som har vært mest innflytelsesrike overfor Gremialistas og Chicago Boys, nemlig Milton Friedman og Friedrich Hayek (P Silva 1991, 390; Budds 2013, 305). Begge disse personene var professorer

ved Universitetet i Chicago de årene Chicago Boys hospiterte der (P Silva 1991, 392; Munthe 2019), i det som var en definerende tid for universitetet. Det var på denne tiden begrepet «Chicago school of economics» ble etablert, en samlebetegnelse på den frimarkedstenkningen som økonomene ved Universitetet i Chicago eksporterte til resten av verden. Friedman og Hayek blir ofte kreditert som pionerer i denne sammenhengen (Cassidy 2009, 38).

Flere år etter at økonomistudentene returnerte til Chile hadde de fortsatt tilknytning til det amerikanske universitetet. For eksempel inviterte Chicago Boys Friedman og Arnold Harberger, en annen av deres tidligere professorer, til en konferanse i hjemlandet i 1975 (Cassidy 2009, 82; P Silva 1991, 392). Konferansen ble holdt med tilstedeværelsen av militærregimets øverste ledelse, som inkluderte blant annet Augusto Pinochet, og i seks dager holdt Friedman foredrag om sine økonomiske teorier (Cassidy 2009, 82). Det var like etter denne konferansen at Chicago Boys sin leder, Sergio de Castro, ble utnevnt til økonomiminister (Budds 2013, 305). Etter konferansen skal Friedman også ha skrevet et personlig brev til Pinochet med økonomiske råd (Forder 2019, 43).

Både konferansedeltagelsen og brevet har i ettertid blitt kritisert, men Friedman selv har forsøkt å distansere seg fra assosiasjonene med militærdiktaturet. Han har blant annet sagt at han aldri har støttet Pinochet-regimet, og at hans involvering i landet var liten og ubetydelig. Han har også forsøkt å distansere seg fra Chicago Boys, ved å si at Harberger hadde mye mer med dem å gjøre da de studerte ved Universitetet i Chicago (Forder 2019, 45).

Uansett hvor tett det personlige forholdet mellom Chicago Boys og Friedman har vært, er det liten tvil om at det var en tilknytning mellom dem, og at ideene deres i stor grad er overlappende. Friedman var en av de viktigste stemmene ved universitetet, og invitasjonen til å holde foredrag i Chile er i seg selv en bekreftelse på at Chicago Boys så på ham som et forbilde. Denne oppgaven gjør ikke en vurdering av Friedmans personlige forhold til Pinochet og militærregimet, men man kommer ikke unna at Friedmans økonomiske teorier har vært betydningsfulle i formingen av Chicago Boys sine politiske overbevisninger.

Skal man plassere Friedman og Hayek innenfor en felles ideologisk retning, er det vanlig å kategorisere dem som høyre-libertarianere (Pedersen 2019, 52). Denne delen av kapittelet vil likevel ikke se på høyre-libertarianismen generelt, men fokusere på disse enkeltpersonenes meninger og teorier. Bakgrunnen for den avgjørelsen er at det først og fremst er Friedman og

Hayek som kobles direkte til disse lokale gruppene i Chile, og at det derfor blir mer presist å se på deres personlige overbevisninger enn på et bredere ideologisk samlebegrep.

6.1.1 Friedman og Hayeks ideologiske grunnpilarer

I motsetning til Friedman som var økonom hele livet, var Friedrich Hayek innom stort sett alle disiplinene innenfor samfunnsvitenskapen (Milonakis og Fine 2009, 260), men selv om de underveis i karrierene hadde til dels ulike fokusområder delte de mye av det samme tankegodset. Friedman deltok for eksempel regelmessig på Hayeks seminarer da østerrikeren kom til Chicago (Cassidy 2009, 46), og da Hayek opprettet *The Mont Pelerin Society* i 1947, ble Friedman etter hvert en del av den utvalgte gruppen av liberale økonomer, filosofer og historikere som ble invitert inn (MPS u.å.; Skidelsky 2018, 176).

Selv om Friedman knyttes til bestemte økonomiske teorier, er det viktig å være bevisst på at også Friedman utviklet seg. Som alle andre økonomistudenter på 30-tallet fikk han opplæring i en doktrine som han senere skulle bli en av de største kritikerne av (Hammond 2013, 184). Dette formet ham selvfølgelig de første årene i yrkeslivet. Selv om han alltid har vært for et frimarked-, *laissez faire* system, var han for eksempel tidlig i karrieren også opptatt av å bruke skattesystemet til å utligne de verste ulikhetene som et slikt system ville føre med seg (Ebenstein 2014, 82). Innsikten i at Friedmans ideer utvikler seg er viktig fordi han påvirker Chicago Boys, og dermed også chilensk politikk, i et spesifikt tidsrom. For å belyse den ideologiske posisjonen til Chicago Boys er det nettopp dette tidsrommet som må beskrives.

Etter å ha knyttet bekjentskap med Friedrich Hayek gjennom *The Mont Pelerin Society*, og senere også som kollegaer ved Universitetet i Chicago, begynte Friedman i større grad å vektlegge individuelle friheter i møte med det frie markedet (Ebenstein 2014, 82). Fra midten av 1950-tallet begynte han å bli knyttet til begrepet monetarisme (Lothian og Tavlas 2018, 757), og det er på dette tidspunktet Chicago Boys kommer inn i bildet (P Silva 1991, 390). Monetarisme er en teoretisk økonomisk modell som utfordret, og etter hvert overtok, John Maynard Keynes hegemoni innenfor politisk økonomi (Bortis 2016, 52). Teoriene som Friedman var med på å utvikle ble i løpet av et to tiår så dominerende at selv økonomer som tidligere hadde vært forbundet med den motstridende keynesianistiske læren, skiftet side (Cassidy 2009, 83).

Alle økonomiske modeller er bygget på antagelser, som igjen er forankret i ideologi (Rochon og Rossi 2016, 27), og som alle andre økonomiske modeller har også Friedmans teorier underliggende antagelser, eller aksiomer, som argumentasjonen bygger på. Bunnplanken i monetarismen er overbevisningen om at markedet fungerer best dersom det overlates til seg selv. De som følger prinsippene innenfor denne retningen, anser også statlig intervensjon i økonomien som den største årsaken til økonomisk ubalanse (Skidelsky 2018, 177).

En viktig grunntanke for Friedman er altså at et fritt marked er selvjusterende, og han var også opptatt av at det styrer seg selv mot full sysselsetting (Skidelsky 2018, 178). Det vil si at markedet har innebygde mekanismer som hele tiden drar markedet mot et likevektspunkt. Det overordnede prinsippet kan spores helt tilbake til filosofen Adam Smith, som allerede på 1700-tallet beskrev de grunnleggende mekanismene i markedet, nemlig tilbud og etterspørsel. Dersom det er stor etterspørsel etter en vare, vil det drive opp prisen på varen. Flere vil starte å produsere varen fordi det er lønnsomt, og etter hvert vil det være nok varer på markedet til å mette etterspørselen. Dersom det er tilbudet som er større enn etterspørselen, vil noen slutte å produsere varen fordi det er ulønnsomt. Med denne logikken vil alltid tilbudet og etterspørselen utligne hverandre over tid, i det Smith kalte for den «naturlige prisen» (Cassidy 2009, 30).

Overlates markedet til seg selv uten hindringer, vil også dynamikken mellom tilbud og etterspørsel ha den positive effekten at ressursene flyttes til områder der de har høyest verdi. På den måten sikrer man at ressursene anvendes i områdene der det er mest bruk for dem, og det hele skjer uten innblanding fra mellomaktører. Det er heller ikke nødvendig at fellesskapet skal bli enige om fordelingen på forhånd, ettersom det er egoisme som driver hele systemet (Doorn 2019, 90).

Innenfor monetaristisk tenkning overføres disse prinsippene til resten av økonomien og som sagt var Friedman blant annet opptatt av hvordan denne innsikten påvirket arbeidsmarkedet (Skidelsky 2018, 178). Ifølge ham kunne det i et fritt marked ikke eksistere ufrivillig arbeidsledighet, ettersom den eneste årsaken til arbeidsledighet under perfekte markedsforhold er at folk selv velger ikke å selge arbeidskraften sin på grunn av lave lønninger (Bortis 2016, 53). Problemet i Friedmans verden er at markedet ikke opererer under optimale forhold. I stedet for at lønningene justeres ned i krisetider slik at folk ikke mister jobben, noe som ville forhindre en negativ økonomisk spiral, har staten og fagforeninger

innført tariffen og lovverk som hindrer markedsmekanismene fra å fungere (Rochon og Rossi 2016, 25)

Statens innblanding i økonomiske nedgangstider kritiseres også i Friedmans monetarisme. Hvis stater stimulerer økonomien ved for eksempel å investere i infrastrukturprosjekter, vil det føre til en unaturlig høy etterspørsel etter arbeidskraft og dermed også unaturlig høye lønninger. Dette vil deretter presse opp prisene. Når markedet da regulerer seg selv tilbake til likevektspunktet og etterspørselen etter arbeidskraft er tilbake til normalen, vil man sitte igjen med økte priser uten at arbeidsledigheten har blitt noe mindre av den grunn (Skidelsky 2018, 181). Derfor bør staten unngå alle former for konjunkturutjevningspolitik, ettersom det vil være skadelig for økonomien på lang sikt (2018, 177).

Friedman og Hayeks ideer sammenfaller på flere områder, selv om de ikke alltid bygger på de samme resonnementene (Skidelsky 2018, 177). Friedman bruker økonomiske prinsipper til å argumentere for mindre statlig innblanding i økonomien, mens Hayek også kommer frem til den samme konklusjonen ut ifra et frihetsperspektiv. I hans øyne trenger mennesker økonomisk frihet uavhengig av staten for å kunne ha andre sivile og politiske friheter (Kymlicka 2002, 102). At Hayek mener dette er ikke så rart, ettersom hele basisen for den økonomiske modellen er at mennesker ønsker å tilgodegjøre seg selv (Ball 2016, 148). Hvis dette gjelder alle mennesker må det også gjelde politikere, noe som gjør at de ikke er egnet til å justere på økonomien. Slik Hayek så det, vil staten, dersom den får mulighet til å kontrollere det økonomiske livet til folk, også begynne å kontrollere andre aspekter av livene til innbyggerne sine (Kymlicka 2002, 102).

6.1.2 Friedman og Hayeks ideologiske arv i den chilenske vannsektoren

Denne oppgaven har allerede etablert sammenhengen mellom den ideologiske posisjonen til Chicago Boys og Gremialistas, og teoriene til Milton Friedman og Friedrich Hayek. Spørsmålet i denne delen av kapittelet blir derfor hvordan denne påvirkningen har påvirket chilensk politikk, og mer spesifikt, chilensk vannpolitikk.

En av de mest innlysende, men kanskje også mest betydningsfulle, konsekvensene av at Chicago Boys og Gremialistas baserte sitt politiske syn på monetaristiske prinsipper, er at det definerte statens rolle i økonomien. Når disse ideene settes ut i virkeligheten krever det ofte

store reformer for å fjerne alle hindringene som blokkerer markedet fra å fungere optimalt. Som en konsekvens må arbeidsmarkedene og næringslivet dereguleres, og tjenestene som tidligere har blitt levert av det offentlige må overlates til privat sektor (Glyn 2012, 25). Slike endringer så man som sagt tidlig etter at Chicago Boys og Gremialistas hadde etablert seg i regjeringen, for eksempel ved en dreining mot selvfinansiering for blant annet vannselskapene (Morandé og Doña 1999, 168), og gjennom vannloven i 1981 da rettigheten til vann ble skilt fra eiendomsretten (Bauer 1997, 641).

For at markedsmekanismene skal få jobbe uhindret må dereguleringene naturligvis skje på alle nivåer og over hele samfunnet, noe som gjør at disse ideene som sagt får en direkte innvirkning på vannsektoren. Grunnen til at ingen sektorer i samfunnet bør reguleres på en annen måte er at aksiomene som ligger til grunn for Friedman og Hayeks økonomiske og politiske forståelse blir sett på som naturlover. De lar seg med andre ord anvende til alle tider, under alle sosiale forhold og i alle former for markeder (Rochon og Rossi 2016, 23).

At de chilenske økonomene oppfattet markedsmekanismene som naturlover er det liten tvil om. Skoleringen Chicago Boys hadde fått ved Universitetet i Chicago gjorde at de avviste andre økonomiske modeller. For dem var det viktig å fremstå som om de var formidlere av sannheten og at deres politiske løsninger var et resultat av moderne økonomisk vitenskap. Dette førte blant annet til at all kritikk ble avfeid, enten på bakgrunn av at kritikerne manglet forståelse for økonomien, eller ved at kritikerne ønsket en annen politikk for å fremme egne interesser (P Silva 1991, 394). Troen på den økonomiske modellen kom tydelig frem under finanskrisen som lammet den chilenske økonomien i 1981, da Chicago boys fortsatte å argumentere for at krisen ville gå over av seg selv dersom man bare lot markedsmekanismene ordne opp og ta økonomien tilbake til likevektspunktet (1991, 397).

Det virker ganske klart at Chicago Boys og Gremialistas var overbevist om at markedet var den beste måten å omfordele knappe ressurser på, og at statens rolle i markedet burde begrenses. Reformene de var med på å gjennomføre i vannsektoren kan derfor ansees som et forsøk på å forbedre økonomien som helhet, men også flytte vann til de stedene eller bruksområdene hvor det trengtes mest. Spørsmålet er likevel om det er mulig å si noe mer om motivasjonen gruppene hadde for å drive frem reformene i vannsektoren?

Går man til det som ofte blir sett på som den andre siden av spekteret og ser på saken fra et menneskerettighetsperspektiv, kan det være med på å gi noen svar. Hayek var som sagt opptatt av at økonomisk frihet fra statens innblanding er en nødvendighet for andre friheter, men casen Chile viser i hvert fall at dette ikke er nok i seg selv til å gi full frihet til innbyggerne. Under militærregimet på 70- og 80-tallet gjennomførte landet store reformer som reduserte statens rolle i økonomien betraktelig. Likevel opplevde befolkningen brudd på sine menneskerettigheter (Kymlicka 2002, 102).

Selv om Pinochet-regimet stod for flere menneskerettighetsbrudd argumenterte Guzman, lederen i Gremialistas, for at menneskerettigheter ikke er absolutte og at brudd kan forsvares i perioder med unntakstilstand (Huneus 2000, 484). Selv om retten til vann ikke var ansett som en menneskerettighet på denne tiden sier det noe gruppens holdninger til å beskytte menneskerettigheter generelt. Dersom vann hadde hatt menneskerettighetsstatus under Pinochet-regimet, hadde Gremialistas trolig ikke fremmet reformer i vannsektoren ut fra et menneskerettighetsperspektiv.

Også Chicago Boys viste tidlig autoritære tendenser. Da de i 1970-valget støttet Alessandri var det uten tvil en kandidat som var forberedt på å sette demokratiet til side for å gjennomføre sin økonomiske politikk. Han ønsket for eksempel å minimere partienes og parlamentets muligheter til å begrense presidenten (Huneus 2000, 483). Når mange av medlemmene fra gruppen inntok regjeringskontorene sammen med en militærjunta som forfulgte sine politiske motstandere, er det åpenbart at menneskerettigheter ikke var øverst på deres prioriteringsliste heller. Det behøver likevel ikke å bety at reformene de var med på å gjennomføre innenfor vannsektoren nedprioriterte målet om vann til alle, men det tyder på at det økonomiske aspektet var viktigere for dem enn å beskytte innbyggernes liv og helse.

Narrativet som Chicago boys, Gremialistas og de andre neoliberale kreftene i militærregimet konstruerte har åpenbart blitt sittende igjen i veggene på regjeringskontorene i Santiago. Da disse gruppene forlot regjeringsapparatet, ble juntaens nærmeste samarbeidspartnere næringslivstopper som selvfølgelig ønsket å fortsette å legge til rette for næringslivet (E Silva 1996, 310). Som den historiske gjennomgangen viser, har også de demokratiske regjeringene på 90- og 2000-tallet beholdt mange av grunnpilarene i Pinochets politiske plattform. Selv den politiske venstresiden tonet ned ønskene om økonomiske reformer. Med fiaskoen som fulgte sist landet gjennomførte sosialistorienterte reformer friskt i minne, var det få som tok til

orde for å gå vekk ifra den innarbeidede økonomiske modellen etter at landet ble demokratisk igjen (P Silva 1991, 399). Den ideologiske posisjonen som Friedman og Hayek var med på å utvikle, og som Chicago Boys og Gremialistas var med på å sette ut i live, må derfor tilegnes en betydelig del av forklaringen på hvorfor Chiles vannpolitikk har blitt slik som den har blitt.

6.2 Den ideologiske slagsiden til internasjonale finansinstitusjoner – Verdensbanken og IMF

Som de forrige kapitlene har beskrevet, har de internasjonale finansinstitusjonene ønsket mange av de samme strukturelle endringene som for eksempel Pinochet-regimet ønsket. Mye tyder på at det ideologiske grunnlaget for deres politiske preferanser også har utgangspunkt i de samme ideene. At Verdensbanken og internasjonale finansorganisasjoner frontet den chilenske modellen overfor andre land i regionen, slik som Bolivia (Assies 2003, 16; Mulreany 2006, 28), styrker troverdigheten til denne antagelsen. Det gjør også det faktum at Verdensbanken i en rapport fra 2004 forklarte stagningen i den bolivianske økonomien med blant annet at landet i flere tilfeller hadde gått vekk fra privatiseringen av offentlig sektor (Verdensbanken 2004, 2).

Ifølge Skidelsky (2018, 181) ble Friedmans økonomiske teorier lagt til grunn da IMF utarbeidet sine lånevilkår, som hadde som mål å føre til «strukturelle justeringer» i landene fondet lånte til. Denne fremstillingen er i tråd med Glyns historieforståelse. Han sier at fondet, som en konsekvens av det ideologiske grunnlaget styrte låntagerne direkte mot dereguleringer av industri- og finanssektorene, samt sørget for reformer i arbeidsmarkedet (Glyn 2012, 121).

For å forstå påvirkningen Friedmans monetarisme hadde på Verdensbanken og IMF, må man ta inn over seg at disse ideene traff betydelig bredere enn bare hos de internasjonale finansinstitusjonene. De inspirerte en ny generasjon med økonomer, mange av dem amerikanske. Et relevant eksempel på dette er Jeffrey Sachs, som var inne og meglet mellom Bolivia og IMF på 80-tallet (Dangl 2007, 33). Han var en av dem som videreførte Friedmans lære og som aktivt brukte hans økonomiske teorier til å forhandle frem strukturelle endringer i flere land med gjeldsutfordringer (Cassidy 2009, 83).

Man trenger heller ikke lete lenge for å finne akademikere som kobler Friedman til statslederne Thatcher- og Reagan (Cassidy 2009, 82; Mulreany 2006, 24; Skidelsky 2018,

181). Med tanke på USAs sterke posisjon i Verdensbanken, som ble beskrevet i forrige kapittel, kan dette i seg selv ha vært på å sementere Friedmans ideer i banken. En ekstra dimensjon, og som sagt en vanlig kritikk mot Verdensbanken, er at deres virke har ligget tett opp mot amerikansk utenrikspolitikk (Paloni og Zanardi 2012). Sjeldent har nok amerikansk utenrikspolitikk vært mer opptatt av Latinamerikanske staters holdninger til egen økonomi enn under den kalde krigen, da den store bekymringen var at kommunismen skulle spre seg til det USA så på som sin egen bakgård (Mainwaring og Pérez-Liñán 2013, 217).

Dersom man skal få klarhet i hva som var Verdensbanken og IMF's interesser og ideologiske posisjoner, er det nødvendig å se på disse institusjonene som det de faktisk er, nemlig långivere. I motsetning til bistandsorganisasjoner ønsker denne typen aktører å få igjen midlene de gir fra seg, gjerne også med renter. Med tanke på at disse finansinstitusjonene, etter alle solemerker, delte de samme overbevisningene om markedet og staten som monetaristen Milton Friedman, gir det helt mening at de ønsket å legge til krav om deregulering og privatisering i låneavtalene sine. Hvis antagelsen er at økonomien fungerer bedre dersom markedet får regulere seg selv, vil lånebetingelsene føre til en sterkere økonomi, som igjen gjør det mer sannsynlig at statene klarer å betale tilbake de lånte midlene. Den tidligere presidenten i Verdensbanken, Robert McNamara, var spesielt opptatt av hvordan denne utlånsmodellen ville gi både økonomiske og politiske garantier (Goldman 2007, 788).

Ser man spesifikt på rollen som Verdensbanken har hatt knyttet til vannpolitikk, er det svært tydelig at de følger Friedman og Hayeks markedsorienterte prinsipper. For det er ikke bare gjennom lånebetingelser og gjeldsslettepakker at Verdensbanken har vist at de ønsker å styre låntakerne mot deregulering og privatisering i vannsektoren. Selskapsstrukturen til banken er også en indikator på at de ønsker å fremme private løsninger. Verdensbanken opprettet IFC for å kunne låne ut penger til private selskaper, og som det kom frem i nettverksanalysen, var datterorganisasjonen direkte involvert da bolivianske myndigheter solgte seg ut av det offentlige vannselskapet i hovedstaden. Samtidig som de lånte et betydelig beløp til Aguas del Illimani, investerte de også 1 million USD i selskapets aksjer (IFC 1999).

Opprettelsen av Water Resource Group i 2008 er enda en tydelig erklæring fra bankens side. Som sponsorer og samarbeidspartnere har de noen av de største private vannaktørene i verden med på laget (The 2030 Water Resource Group 2009, 3). Selv om det er sant at disse selskapene har en ekstra god grunn til å finne løsninger på verdens vannkrise, ettersom

vannmangel utgjør en enorm økonomisk risiko for dem og truer hele deres verdikjede (2009, 24), viser det også at denne gruppen kommer til å lete etter markedsorienterte løsninger, der disse private aktørene kommer godt ut. Dilemmaet de private aktørene står i gjør nemlig dette uunngåelig. Selskapene som skal jobbe for å forhindre vannkrisen er også de som tjener mest på at vannkrisen er der. Det kjente investeringsnettstedet Investopedia beskriver denne motsetningen godt når de skriver at den økende vannmangelen skaper gode investeringsmuligheter i vannselskaper og vannbaserte ETF-er (McWhinney 2021). De private selskapene vil nok være lite villige til å gå med på løsninger som reduserer fortjenesten deres betraktelig.

Hvilken diagnose aktørene stiller på vannkrisen, forteller også mye om deres ideologiske posisjon. WRG skriver at det er to overordnede problemer knyttet til vannsektoren i fattige- og mellominntektsland. Det første er at vannsektorene har forblitt underfinansiert på grunn av at investorer mangler et grunnlag for å kunne ta rasjonelle investeringsbeslutninger. Det er rett og slett ikke tydelig nok hvordan de skal kunne tjene penger på slike investeringer. Det andre problemet er at jordbruket, bedrifter og vanlige vannforbrukere ikke oppfordres i stor nok grad til å hindre sløsing (The 2030 Water Resource Group 2009, 34).

Problemområdene som WRG beskriver er ikke nye tanker i organisasjonen. John Briscoe, som var ansatt i Verdensbanken som den ledende vanneksperter i en årrekke, mener at man bør ha en mer pragmatisk tilnærming til privatisering i vannsektoren. I et intervju med det amerikanske tv-selskapet PBS i 2002, sitert i Shultz (2009, 13), uttalte han at det å sikre vann til verdens fattige er et praktisk spørsmål, ikke et moralsk spørsmål. Når historien gjentatte ganger har vist at man ikke klarer å sikre vann til alle ved å behandle vann som et offentlig gode, blir man ifølge Briscoe nødt til å se på andre muligheter. I et annet intervju med tidsskriftet Water Policy i 2011, gjør han det klart at markedet er den beste måten å fordele vann på (Briscoe 2011, 147).

Verdensbanken og IMF deler nok mye av den samme ideologiske overbevisningen som Chicago Boys og Gremialistas når det gjelder økonomistyring, men det går også et tydelig skille mellom dem. Selv om de internasjonale finansinstitusjonene har bevilget lån og investert i diktaturer som Chile under Pinochet, har ikke disse aktørene den samme udemokratiske grunnmuren som de to chilenske gruppene. Dette gir utslag i forskjellige holdninger til det menneskelige aspektet i de vannpolitiske problemstillingene. Som denne

analysen viser, var trolig Chicago Boys og Gremialistas først og fremst opptatt av gevinsten vannreformene deres kunne ha for økonomien generelt. Verdensbanken og IMF har i tillegg til den antatte økonomiske gevinsten, også gitt uttrykk for at de ønsker å jobbe for å sikre vann til alle mennesker. Motivasjonen ser med andre ord ut til å ha vært delvis forskjellig, selv om troen på de markedsorienterte løsningene har vært den samme.

6.3 Rettighetstilnærmingens mange ansikter

I et intervju med Time Magazine i 2006 ytret den daværende presidenten Evo Morales et ønske om å returnere Bolivias naturressurser til befolkningen. For ham var det viktig at ressursene forble i hendene på det bolivianske folket i motsetning til det han beskrev som «... [P]utting our economy in the hands of the World Bank, the IMF and transnational corporations» (Padgett 2006). Senere har han også omtalt vann og andre naturressurser som Bolivias arvesølv (Baer 2015, 358). Som denne oppgaven viser, er det liten tvil om at Morales sin overlegne seier i presidentvalget i 2005 var en direkte respons, fra grasroten i det bolivianske samfunnet, på privatiseringen og kommersialiseringen av landets naturressurser. I denne delen av kapittelet blir meningene til de mest sentrale aktørene som motsatte seg privatiseringsreformene i Bolivia analysert. Innsikten dette gir vil kaste lys over interessene og de ideologiske posisjonene som samlet seg i denne bevegelsen.

6.3.1 Urettferdighet, tristhet og sinne

Bakker (2013) identifiserer særlig to samlingspunkter for de forskjellige aktørene som deltok i demonstrasjonene i Cochabamba og La Paz/El Alto. Det ene er en felles misnøye rettet mot den neoliberale politikken som gjorde at viktige lokale ressurser ble distansert fra felleskapet. Det andre er den kulturelle og religiøse betydningen som vann har for urbefolkningen i Andesfjellene.

Ser man på det første samlingspunktet først, harmonerer det godt med holdningene som FEJUVE-lederen Germán Mercado har gitt uttrykk for. Mercado reagerte voldsomt på prisøkningen som privatiseringen førte med seg fordi han mente at det påla folk å betale for tjenester de enda ikke hadde fått (Assies 2003, 23). Ikke overraskende var altså den kraftige prisøkningen en direkte mobiliseringssak, om ikke også den utløsende faktoren for mange.

Likevel var det ikke bare den økonomiske påvirkningen som engasjerte. Innbakt i raseriet over de høye vannprisene var også frykten for å miste kontrollen over vannressursene (Assies 2003, 31). Som et alternativ ønsket demonstrantene en demokratisering av beslutningstakingen (Razavi 2019, 7). «*Usos y Costumbres*» ble ansett som det beste alternativet til privatiseringen. Med dette menes en struktur for vannstyring der felleskapet lager reglene, og styrer ut ifra sine egne behov i stedet for profitt (Razavi 2019, 8). Da SEMAPA skulle gjeninnføres etter renasjonaliseringen var det derfor særlige fire ting som var viktige for La Coordinadora. Selskapet må bli transparent, effektivt, basert på offentlig deltagelse og bygget på sosial rettferdighet (Gómes og Terhorst 2005, 121).

Viktigheten av lokalt selvstyre vises også igjen i et åpent brev som La Coordinadora skrev til Verdensbanken og Inter-American Development Bank i 2005. Der la de frem sine siktemål for vannsektoren i Bolivia. Ifølge dem bør vannsystemene være i lokale hender, uten innblanding fra internasjonale selskaper. Vannsystemene burde også være uavhengig av staten, fordi det er den beste måten å sikre at befolkningen har mulighet til å delta i beslutningsprosessene, samtidig som de har kontroll over ressursene (La Coordinadora referert i Baer 2008, 214).

Selv om Bakker (2013) beskriver mobiliseringen som hadde bakgrunn i at folket følte seg distansert fra felleskapets ressurser, og mobiliseringen som var en følge av kulturell og religiøs tilknytning til vann, som to ulike interesser, har disse to faktorene alltid vært overlappende. Lokalt selvstyre har vært en integrert del av kulturen. Kanskje det beste eksempelet på det er byen El Alto. Som det ble beskrevet i forrige kapittel var El Alto en svært godt organisert by, med lange tradisjoner for lokal innflytelse over politikken. Byen har også utviklet en tydelig egen identitet og innbyggerne regner seg selv som innbyggere i en urbefolkningsby (Lazar 2008, 46). Det var derfor ingen overraskelse at lokal kontroll over vannsektoren også var et ønske fra nabolagsstyrene i FEJUVE. Deres filosofi har alltid gått ut på at en leder aldri skal stå for avgjørelser selv. En leder i deres øyne skal være en tjener av folket, og som et resultat av det implementerte grasrotens ønsker (2008, 235).

Som en del av den kulturelle betydningen vann har for urbefolkningen i Bolivia, finnes det en religiøs komponent. Dette gjelder forresten ikke bare innenfor Bolivias grenser. En religiøs tilknytning til vann er noe som forener all urbefolkningen i Andesfjellene, som ser på vann både som et levende vesen og som noe guddommelig på en gang (Dwinell og Olivera 2014,

i49). Dette gjenspeiles for eksempel i retorikken til FEDECOR som argumenterte for at vannrettighetene deres var umistelige av to grunner. For dem stammer vannet fra fertilitetsguden Pachamama, som er roten til alt liv, og er som en forlengelse av det ansett som svært dyrebart. Vannet er også nært knyttet til forfedredyrkelse, ettersom urbefolkningen anser vannet for å være nedarvet fra tidligere generasjoner (Spronk 2007, 16).

6.3.2 Mer enn menneskerettigheten til vann?

Kampen for vann i Bolivia blir som sagt ofte assosiert med kampen for menneskerettigheten til vann (Baer 2017, 108; Sacher og Windfuhr 2008, 156; Spronk 2007, 8). Dette er ikke så rart med tanke på at Evo Morales sin regjering både lovfestet menneskerettigheten til vann i Bolivia og frontet rettighetstilnærmingen i FN (Razavi 2019, 13). Likevel virker det ikke som om argumentasjonen til de mest innflytelsesrike aktørene i motstanden mot privatiseringen, som beskrives i forrige seksjon, er preget av menneskerettighetsretorikk. For å virkelig forstå disse grasrotaktørene i Bolivia, kan det derfor være interessant å se deres argumenter opp mot menneskerettigheten til vann.

Ut ifra argumentasjonen til La Coordinadora, som også inkluderer FEDECOR, og FEJUVE, har denne oppgaven identifisert fire delvis distinkte, delvis overlappende retoriske temaer: Økonomiske konsekvenser av den neoliberale politikken, distansering fra felleskapets ressurser, kultur og religiøsitet, samt et natur- og miljøperspektiv.

Argumentene som dreier seg om misnøye med de økonomiske konsekvensene av den neoliberale politikken, er åpenbart på linje med menneskerettighetsretorikken. Den mest akutte konsekvensen av privatiseringen i Cochabamba, og den utløsende faktoren for protestene i La Paz/El Alto-området, var som sagt den voldsomme prisøkningen. 35% påslag nærmest over natten, med planer om en økning på ytterligere 20% (Kluge og Scheele 2008, 215; Verdensbanken 2002, 3), var åpenbart vanskelig å håndtere for de fleste. For noen ble vannregningen på nærmere en kvart månedslønn (Finnegan 2002). Både Bolivias egen grunnlov og FNs menneskerettighet til vann er tydelig på at vann må være rimelig, slik at det også er tilgjengelig for alle (Constitución política del estado, §20-2, 2009; FNs Generalforsamling 2010, 3).

Når det kommer til argumentet om at vann bør styres av felleskapet og kontrolleres av grasroten, begynner forskjellene på vannbevegelsens ønsker og rettighetstilnærmingen å komme til syne. Bolivias grunnlov har gjort det forbudt å privatisere vannrettigheter (Constitución política del estado, §20-3, 2009), men samtidig er det fortsatt mulig å etablere private vannselskaper. Disse selskapene kan i tillegg stenge igjen kranen dersom folk ikke betaler (Baer 2017, 159). At menneskerettigheten til vann er skrevet inn i grunnloven gjør altså likevel ikke at ønskene til La Coordinadora og FEJUVE har blitt innvilget.

Tanken om «*Usos y Costumbres*», hvor felleskapet har eierskap over ressursene og styrer dem etter sitt behov (Razavi 2019, 8), står i kontrast til den internasjonale menneskerettigheten til vann som peker på at staten har et ekstra ansvar for å sikre denne retten (FNs Generalforsamling 2010, 3). I teorien er det ingenting som hindrer staten fra å sikre vanntilgangen til befolkningen ved å legge til rette for lokalt eierskap og drift, men dersom man ser hvordan det følges opp i den bolivianske grunnloven kan det virke som myndighetene og grasrotsorganisasjonene har forskjellige ønsker for vannsektoren. I grunnloven til Bolivia står det at det er statens ansvar på alle myndighetsnivåer å levere vann til befolkningen, men selv om det også nevnes at dette kan gjøres gjennom samarbeidsmodeller mellom myndighetene og felleskapet (Constitución política del estado, §20-2, 2009), er det fortsatt offentlige selskaper som har ansvaret for vannforsyningen i byer som Cochabamba og La Paz. Når mulighetene for borgerdeltagelse i disse selskapene, som i SEMAPAs tilfelle (Razavi 2019, 8), ikke er tilstrekkelig til å inkludere befolkningen i beslutningsprosessen, virker det som om avstanden på dette punktet er betydelig.

Verken FNs resolusjon om menneskerettigheten til vann eller den bolivianske grunnloven nevner spesifikt noe om urfolks kulturelle eller spirituelle tilknytning til vann. Ved å bevare rettighetene til vann som et felles gode, som de har gjort i Bolivia, har myndighetene likevel nærmet seg bevegelsen som La Coordinadora og FEJUVE har ledet.

De kulturelle og religiøse argumentene til demonstrasjonslederne har også et miljøaspekt knyttet til seg. Ser man på hva fertilitetsguden Pachamama representerer for urbefolkningen i Andesfjellene, tyder det på at menneskerettigheten til vann både blir for snever og for antroposentrisk. «Pacha Mama» betyr Moder Jord og representerer en forbrødring mellom alle arter og økosystemer (Humphreys 2016, 460). Fordi bolivianske myndigheter har anerkjent avstanden mellom den klassiske rettighetstilnærmingen som representeres av FNs

resolusjon, og urbefolkningens spirituelle og ideologiske holdning til naturen, laget landet i 2010 en egen lovtekst som sikrer naturen retten til liv (2016, 470).

At menneskerettigheten til vann kom på plass i Bolivias grunnlov og ble innlemmet som en egen menneskerettighet av FN, har med andre ord ikke vært en udiskutabel seier for grasrotbevegelsen i Bolivia. Denne analysen viser at aktørene som demonstrerte mot privatiseringsreformene i Cochabamba og La Paz/El Alto stod for et bredt spekter av interesser og ideologiske posisjoner, betydelig bredere enn det menneskerettigheten til vann omfatter. Argumentasjonen til de mest innflytelsesrike aktørene viser at deres interesser og ideologiske posisjoner bryter totalt med de internasjonale finansinstitusjonenes prinsipper. For dem er lokal forankring, kultur, religion og respekt for naturen verdier som ikke kan settes til side, spesielt ikke når det koster skjorten å gjøre det.

6.4 Diskusjon

Som dette kapitlet viser er det store forskjeller på interessene og verdensbildene til aktørene som har ønsket markedsorienterte reformer i vannsektorene, og aktørene som har motsatt seg disse reformene. Denne delen av kapitlet bruker de fire siste hypotesene, som ble lagt frem i kapittel 2, som utgangspunkt for den videre diskusjonen:

H3: Aktørene som presset på for en markedsstyring av vannsektorene i Chile og Bolivia var motivert av økonomisk profitt.

H4: Aktørene som presset på for en markedsstyring av vannsektorene i Chile og Bolivia hadde en ideologisk overbevisning om at et system basert på markeds mekanismer ville være bedre i stand til å løse utfordringene i vannsektorene enn statene.

H5: Aktørene som presset på for rettighetsbaserte reformer i vannsektorene i Bolivia var motivert av de negative sosiale konsekvensene privatiseringsreformene førte med seg.

H6: Aktørene som presset på for rettighetsbaserte reformer i vannsektoren i Bolivia var overbevist om at markedsliberalistiske mekanismer ikke er forenelig med menneskerettigheten til vann.

6.4.1 Markedsstyring – Drevet av økonomisk profitt eller ideologisk overbevisning?

Var aktørene som presset på for en markedsstyring av vannsektorene i Chile og Bolivia motivert av økonomisk profitt? Analysene i denne oppgaven tyder på at dette er et

sammensatt spørsmål. Både gruppene Chicago Boys og Gremialistas, og de internasjonale finansinstitusjonene hadde økonomiske insentiver for å promotere markedsstyring. Samtidig var disse insentivene basert en økonomisk modell med underliggende ideologiske antagelser. Denne delen av oppgaven vil diskutere hypotese 3 og 4, for å se på samspillet mellom driverne økonomisk profitt og ideologisk overbevisning.

Chicago Boys og Gremialistas sine økonomiske insentiver har åpenbart et ideologisk bakteppe. Det er lite som tyder på at disse gruppene bare fremmet markedsbaserte reformer fordi de personlig hadde så mye å tjene på det. Selvfølgelig er det naturlig å tenke at individene i disse gruppene, som veldig mange andre som søker seg til maktposisjoner, hadde ambisjoner om å styrke sine egne karrierer. I så fall var det også tydelig hvor man måtte stå politisk for å kunne klarte på den politiske karrierestigen i denne perioden. Ved å styrte sin sosialistiske forgjenger og forfølge sine politiske motstandere gjorde Pinochet det tidlig klart hvilken politikk han ønsket, og dersom man jaktet på politisk innflytelse måtte man spille på lag med diktatoren. Grunnen til at individuelle karriereambisjoner likevel ikke virker å kunne forklare gruppens ønsker om markedsreformer er den tette koblingen til Milton Friedman og monetarismen.

At de lokale chilenske gruppene var drevet av personlig profitt alene virker derfor usannsynlig, men at de var drevet av profitt på landets vegne virker mer plausibelt. I så måte var det også et personlig motiv for dem at jobben de gjorde ble vellykket, men både deres motivasjon for statlig og personlig suksess koker ned til ideologi. Det som virker som den største driveren for Chicago Boys og Gremialistas sitt arbeid for markedsreformer i Chile er altså at de var fullstendig overbevist om at det var den beste måten å styre landet på. Som dette kapittelet allerede har diskutert virker det som om denne motivasjonen også var den viktigste motivasjonen for privatisering og kommersialisering i vannsektoren. Gruppens antidemokratiske holdninger, syn på menneskerettigheter, og samarbeid med Pinochet-regimet gjør det i hvert fall mindre sannsynlig at hovedmotivasjonen bak vannreformene var å sikre befolkningens liv og helse. Dette var nok mer en heldig bivirkning av de økonomiske reformene.

Ser man på de internasjonale finansinstitusjonene var nok disse i større grad drevet av økonomisk profitt. Alle som låner ut penger ønsker å få dem igjen, og her er nok ikke aktører som Verdensbanken og IMF noe annerledes. Likevel tyder denne oppgaven på at også disse

aktørene hadde en klar ideologisk posisjon i bunn. Institusjonene hadde nok neppe pålagt låntakerne markedsbaserte reformer som en del av lånebetingelsene dersom de ikke trodde at dette var den beste måten å få igjen pengene på.

Grensen mellom økonomiske motiver og ideologiske overbevisninger er ikke alltid lett å identifisere, og det er vanskelig å gi noe fasitsvar på vektingen mellom de to motivene. Det diskursanalysen i denne oppgaven tyder på er likevel at de grunnleggende ideologiske antagelsene i Friedmans økonomiske modeller har vært avgjørende for hvordan aktørene selv velger å jakte etter sine interesser. Troen på markedets perfektjon og statens negative innvirkning har påvirket Chicago Boys, Gremialistas og de internasjonale finansinstitusjonene til å følge markedsstyrte tilnærminger for å nå sine egne mål.

6.4.2 Perspektiver fra rettighetsbasert side

Hypotese 5 og 6 dreier seg om motivene til aktørene som motarbeidet privatiseringsreformene i Bolivia. Var disse aktørene først og fremst opptatt av de negative sosiale konsekvensene reformene fikk, eller kom reaksjonen fordi de var overbevist om at markedsbaserte prinsipper ikke er forenelig med menneskerettigheten til vann?

Det kan se ut som om de negative sosiale konsekvensene av reformene, som hovedsakelig var knyttet til høye vannpriser, hadde størst betydning som den utløsende faktoren. I Cochabamba ble det konflikt bare to måneder etter at byens vannselskap ble solgt til private aktører, men i La Paz og El Alto gikk det nærmere fem år før demonstrasjonene startet. I begge tilfeller var det som sagt økende vannpriser i forkant av de kraftige reaksjonene. At de store reaksjonene ikke kom før, spesielt i La Paz- og El Alto-området, tyder på at den underliggende misnøyen med systemet ikke utløste «krigene om vann» i Bolivia.

Når det er sagt var ikke La Coordinadora og FEJUVE fornøyde bare fordi kontraktene med de private selskapene ble kansellerte, noe som tilsier at de i hvert fall ikke hadde vært fornøyde dersom det hele bare hadde endt med lavere vannpriser. Det er her den ideologiske dimensjonen kommer i bildet. Selv om de grunnleggende motsetningene mellom den markedsstyrte tankegangen og de bolivianske grasrotgruppens interesser og ideologiske posisjoner ikke var den utløsende faktoren, har de nok hatt mye å si for styrken til bevegelsen og for formingen av vannsektoren etter renasjonaliseringene.

Denne analysen har identifisert fire overordnede temaer i grasrotgruppenes motstand, og disse indikerer blant annet hvorfor La Coordinadora og FEJUVE mener at markedsliberalistiske mekanismer ikke er forenelig med deres syn på god vannstyring. Ser man bort ifra temaet «negative økonomiske konsekvenser», reagerte lederne av bevegelsen på at de ble distansert fra sine lokale vannressurser, og at det ikke ble tatt hensyn til kultur og natur. Når markedsmekanismene sørget for at internasjonale selskaper kunne kjøpe opp vannrettigheter og benytte disse til sin egen økonomiske vinning, brøt det totalt med det lokale, behovsbaserte systemet de bolivianske gruppene ønsket. Deres tiltro til at markedsmekanismene skulle kunne sikre mulighetene for kulturell utøvelse og samtidig hindre rovdrift på naturen, virker også liten.

At bevegelsen, med La Coordinadora og FEJUVE i spissen, mente at markedsmekanismene ikke var forenelig med deres versjon av god vannstyring er kanskje ikke så overraskende, men det er ikke helt det hypotese 6 handler om. Den handler om hvorvidt de så på markedsmekanismene som forenelig med menneskerettigheten til vann eller ikke. Det denne analysen tyder på er at de heller ikke anså menneskerettigheten til vann som kompatibel med god vannstyring. Dette er på grunn av FN-resolusjonens vektlegging av statens rolle og det antroposentriske verdensbildet en menneskerettighet til vann representerer.

For å oppsummere, peker denne analysen i retning av at de negative sosiale konsekvensene hadde en avgjørende effekt for å utløse demonstrasjonene i Cochabamba og La Paz/El Alto. Samtidig var aktørene som presset på for rettighetsbaserte reformer også overbevist om at markedsmekanismene ikke kunne levere de rammene rundt vannstyring som grasrotbevegelsen var opptatt av. Troen på at lokale fellesskapsløsninger bedre kunne beskytte demokratisk styring, kulturell utfoldelse og naturen, har holdt liv i bevegelsen også etter demonstrasjonene og drevet frem ny politikk. Selv om de rettighetsbaserte reformene gjerne ikke har gitt akkurat det resultatet disse gruppene ville ha, har deres påvirkning på vannsektoren etter renasjonaliseringen vært av stor betydning.

Kapittel 7: Konklusjon

Denne oppgaven har sett på hvordan aktørers interesser og ideologiske posisjoner har ført til at landene har endt opp med to vidt forskjellige systemer for vannstyring. To nettverksanalyser av aktørene som knyttes til de chilenske og bolivianske vannsektorene har identifisert hvilke aktører som har hatt spesielt sentrale roller i landenes utforming av vannpolitikk. Den påfølgende diskursanalysen så dermed nærmere på disse utvalgte aktørenes interesser og de ideologiske posisjoner.

Nettverksanalysene i denne oppgaven viser at de interne gruppene Gremialistas og Chicago Boys hadde en betydelig rolle i utviklingen av Chiles vannpolitikk. Det var etter at sentrale individer fra disse gruppene ble tatt inn i Pinochets regjering at landet begynte å eksperimentere med neolibérale reformer, og de satt i ledende posisjoner da landet skrev ny grunnlov i 1980, og ny vannlov i 1981. Retningen Gremialistas og Chicago Boys bidro til å ta landet i ble videreført etter at de gikk ut av regjeringsapparatet, og den retningen har vist seg å være svært krevende å justere på, også etter at landet gikk tilbake til en demokratisk styreform.

Store internasjonale finansinstitusjoner, som Verdensbanken og IMF, har vært involvert i vannsektorene til begge landene, men de har hatt størst innflytelse over vannpolitikken i Bolivia. Gjennom lånebetingelser og gjeldsslettepakker som landet var avhengig av, ble de pålagt store privatiseringsreformer. Til forskjell fra Chile som brukte flere tiår på å omstrukturere vannsektoren før privatiseringene startet, ble vannselskaper i flere av de største byene i Bolivia solgt i løpet av noen få år som en følge av avtaler som var inngått med Verdensbanken. To måneder inn i den nye hverdagen med private vannselskaper i Cochabamba førte skyhøye vannpriser til et opprør som endte med kontraktkansellering. Fem år senere skjedde det samme i La Paz og El Alto. Nettverksanalysen viser at de viktigste aktørene i disse opprørene var de lokale grasrotgruppene La Coordinadora og FEJUVE.

Diskursanalysen er tydelig på at aktørene som har drevet frem privatiseringen og kommersialiseringen av vannsektorene i Chile og Bolivia stort sett har vært styrt av de samme ideologiske overbevisningene. Selvfølgelig er det også økonomiske motiver, spesielt hos verdensbanken, men denne oppgaven viser at også de økonomiske motivene koker ned til

ideologi. Både Chicago Boys, Gremialistas, Verdensbanken og IMF ser ut til å være sterkt påvirket av Friedmans monetarisme. Ved å godta aksiomene som ligger til grunn for denne økonomiske læren, og behandle Friedmans modeller som den fremste innovasjonen innenfor økonomisk vitenskap, har aktørene tatt i bruk markedsstyrte tilnærminger for å fremme sine egne interesser.

Blant aktørene som motsatte seg de neoliberale reformene i Bolivia virker det som om det var de høye vannprisene som var den utløsende faktoren for protestene. Det var likevel de mer grunnleggende uenighetene med neoliberale aktører som tok den bolivianske vannsektoren videre etter at de store demonstrasjonene ga seg. Disse totalt motstående verdensbildene kommer frem når man sammenligner aktører fra hver side, og ser på deres analyse av hva de grunnleggende problemene i vannsektorene kommer av. Verdensbanken for eksempel, ser på det fra et markedspektiv når de kommer frem til at de største problemene er manglende tilrettelegging for investeringer, og manglende økonomiske insentiver for å hindre sløsing. Begge disse problemene må løses nettopp gjennom å gi markedet større spillerom. På den andre siden mener aktører som La Coordinadora og FEJUVE at de største problemene kommer av at aktører uten respekt for naturen, kulturen og lokalt demokrati overtar kontrollen over vannressurser og utnytter det faktum at alle mennesker er avhengig av vann for å overleve. Diagnosen som stilles, som igjen får betydning for løsningsforslagene, avgjøres med andre ord av den ideologiske overbevisningen aktørene allerede innehar.

7.1.1 Videre utforskning

Denne oppgaven har brukt litteraturen til å identifisere aktører med direkte og sporbar tilknytning til vannsektorene i Chile og Bolivia. Det som kanskje har vært den største overraskelsen med denne studien er at nettverkene er så ulike med tanke på det internasjonale nivået. Nå skal det sies at inntrykket av denne ubalansen gjerne blir forsterket av at den chilenske delen i kapittel 5 er større enn den bolivianske, noe som er forårsaket av at landene deler mange aktører og at disse blir introdusert i den chilenske delen. Prosessene i Chile varte også i mer enn 10 år lengre enn i Bolivia, noe som også kan være deler av forklaringen. Likevel er det interessant at det er så få internasjonale aktører på rettighetssiden som har en direkte tilknytning til utviklingen av Bolivias vannsektor.

Med tanke på at det pågikk en parallell kamp for menneskerettigheten til vann på det internasjonale nivået, og at Bolivia blir beskrevet som en viktig bidragsyter for å få på plass FNs resolusjon om menneskerettigheten til vann, er det overraskende at ikke flere aktører fra denne kretsen dukket opp i kartleggingsfasen til denne oppgaven.

En forklaring kan være at litteraturen som diskuterer utviklingen av vannsektoren i Bolivia, og som har utgjort store deler av datagrunnlaget til denne oppgaven, har en ubalansert vinkling i studiene av dette fenomenet. Fordi snuoperasjonen i Bolivia ofte fremstilles som grasrotens kamp mot den de store mektige internasjonale aktørene, er det ikke usannsynlig at nettopp grasroten har fått en betydelig større plass i litteraturen enn internasjonale aktører på rettighetsbasert side. Dessuten er mye av forskningen på «krigen om vann» i Bolivia fokusert rundt de ukene og månedene hvor demonstrasjonene pågikk, noe som også kan være grunnen til at grasrotgruppene har fått en større plass i deknningen. Det kan i tillegg se ut som om det har blitt forsket mer på hvordan Bolivia har påvirket de internasjonale rettighetsprosessene, enn på hvordan aktører fra de internasjonale prosessene har påvirket den nasjonale utviklingen i Bolivia.

Funnene i denne oppgaven tyder på at de lokale gruppene hadde stor innflytelse på utviklingen av vannsektoren i Bolivia. Om internasjonale aktører på rettighetsbasert side også har hatt en rolle i denne utviklingen er mer usikkert. Fremtidige analyser med andre datagrunnlag kan gi ytterligere innsikt på dette området.

Referanser

- Aedo, Angel. 2016. "Cultures of expertise and technologies of government: The emergence of think tanks in Chile." *Critique of anthropology* 36 (2): 145-167.
<https://doi.org/10.1177/0308275X15614634>.
- Alvesson, Mats, and Dan Kärreman. 2011. "Decolonializing discourse: Critical reflections on organizational discourse analysis." *Human relations* 64 (9): 1121-1146.
<https://doi.org/10.1177/0018726711408629>.
- Assies, Willem. 2003. "David versus Goliath in Cochabamba: Water Rights, neoliberalism, and the revival of social protest in Bolivia." *Latin American perspectives* 30 (3): 14-36. <https://doi.org/10.1177/0094582X03030003003>.
- Aydın-Düzgit, Senem, and Bahar Rumelili. 2019. "Discourse Analysis: Strengths and Shortcomings." *All Azimuth* 8 (2): 285-392.
<https://doi.org/10.20991/allazimuth.477300>.
- Baer, Madeline. 2008. "The global water crisis, privatization, and the Bolivian water war." I *Water, Place, and Equity*, redigert av John Whiteley, Helen Ingram and Richard Warren Perry, 195-224. Cambridge: Cambridge: MIT Press.
<https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262232715.001.0001>.
- Baer, Madeline. 2015. "From water wars to water rights: Implementing the human right to water in Bolivia." *Journal of Human Rights* 14 (3): 353-376.
<https://doi.org/10.1080/14754835.2014.988782>.
- Baer, Madeline. 2017. *Stemming the tide: Human rights and water policy in a neoliberal world*. Oxford: Oxford university press.
- Bakker, Karen. 2007. "The "commons" versus the "commodity": Alter-globalization, anti-privatization and the human right to water in the global south." *Antipode* 39 (3): 430-455. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2007.00534.x>.
- Bakker, Karen. 2013. *Privatizing water: Governance failure and the world's urban water crisis*. New York: Cornell University Press.
<https://www.perlego.com/book/534572/privatizing-water-pdf>.
- Ball, Terence. 2016. "A libertarian utopia." I *Ideals and ideologies*, redigert av Terence Ball, Richard Dagger and Daniel O'Neill, 143-151. Oxford: Routledge.
- Barlow, Maude. 2001. "Commodification of water - the wrong prescription." *Water Sci Technol* 43 (4): 79-84. <https://doi.org/10.2166/wst.2001.0183>.

- Bauer, Carl J. 1997. "Bringing water markets down to earth: The political economy of water rights in Chile, 1976- 1995." *World Development* 25 (5): 639-656.
[https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(96\)00128-3](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(96)00128-3).
- Bauer, Carl J. 2004. *Siren song: Chilean water law as a model for international reform*. Washington, D.C.: Resources for the Future.
- Baulenas, Eulàlia, Sylvia Kruse, and Metodi Sotirov. 2021. "Forest and water policy integration: A process and output-oriented policy network analysis." *Environmental policy and governance* 31 (5): 432-450. <https://doi.org/10.1002/eet.1951>.
- Bayliss, Kate. 2014. "The financialization of water." *The review of radical political economics* 46 (3): 292-307. <https://doi.org/10.1177/0486613413506076>.
- Bechtel. 2005. "Bechtel perspective on the Aguas del Tunari water concession in Cochabamba, Bolivia." Oppdatert desember, 2005.
<https://www.bechtel.com/files/perspective-aguas-del-tunari-water-concession/>.
- Birnie, Patricia W. 1995. "Environmental protection and development." *Melbourne University law review* 20 (1): 66-100.
<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mulr20&i=76>.
- Borg, Riikka, Arho Toikka, and Eeva Primmer. 2015. "Social capital and governance: A social network analysis of forest biodiversity collaboration in Central Finland." *Forest policy and economics* 50: 90-97. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2014.06.008>.
- Borgatti, S.P., Everett, M.G. and Freeman, L.C. 2002. *Ucinet 6 for Windows: Software for Social Network Analysis*. Harvard, MA: Analytic Technologies.
- Borgatti, Stephen, Ajay Mehra, Daniel Brass, and Giuseppa Labianca. 2009. "Network analysis in the social sciences." *Science* 323 (5916): 892-895.
<https://doi.org/10.1126/science.1165821>.
- Borgias, Sophia L. 2018. "'Subsidizing the State:' The political ecology and legal geography of social movements in Chilean water governance." *Geoforum* 95: 87-101.
<https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.06.017>.
- Bortis, Heinrich. 2016. "The history of economic theories." I *An introduction to macroeconomics*, redigert av Louis-Philippe Rochon and Sergio Rossi, 42-75. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Brandes, Ulrik. 2008. "On variants of shortest-path betweenness centrality and their generic computation." *Social networks* 30 (2): 136-145
<https://doi.org/10.1016/j.socnet.2007.11.001>.

- Briscoe, John. 2011. "Invited opinion interview: Two decades at the center of world water policy." *Water policy* 13 (2): 147-160. <https://doi.org/10.2166/wp.2010.000>.
- Budds, Jessica. 2013. "Water, power, and the production of neoliberalism in Chile, 1973–2005." *Society & space* 31 (2): 301-318. <https://doi.org/10.1068/d9511>.
- Cali, Massimiliano, and Luis Carlos Jemio. 2010. *Bolivia: Case study for the MDG gap task force report*. Overseas Development Institute. <https://cdn.odi.org/media/documents/6271.pdf>.
- Caniglia, Beth, Beatrice Frank, Bridget Kerner, and Tamara Mix. 2016. "Water policy and governance networks: A pathway to enhance resilience toward climate change." *Sociol Forum* 31 (S1): 828-845. <https://doi.org/10.1111/socf.12275>.
- Carruthers, David. 2001. "Environmental politics in Chile: Legacies of dictatorship and democracy." *Third world quarterly* 22 (3): 343-358. <https://doi.org/10.1080/01436590120061642>.
- Cassidy, John. 2009. *How markets fail: The logic of economic calamities*. London: Penguin books.
- Castree, Noel. 2005. "The epistemology of particulars: Human geography, case studies and 'context'." *Geoforum* 36 (5): 541-544. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2005.08.001>.
- CDayV. u.å.. "Quiénes Somos." Hentet 01. november 2021. <https://www.derechoalagua.cl/somos/>.
- Chile Sustentable. u.å.. "Agua y Glaciares." Hentet 01. november 2021. <http://www.chilesustentable.net/areas-tematicas/agua-y-glaciares/>.
- Citizens' Rights Watch. 2018. "QUIÉNES SOMOS." Hentet 01. november 2021. <https://observatorio.cl/quienes-somos-about-us/>.
- Constitución política del estado. *Constitución política del estado plurinacional de Bolivia av 7. februar 2009*. <http://www.planificacion.gob.bo/uploads/marco-legal/nueva-constitucion-politica-del-estado.pdf>.
- Dangl, Benjamin. 2007. *The Price of Fire: Resource Wars and Social Movements in Bolivia*. Oakland: Oakland: AK Press. <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=625085>.
- Dellapenna, Joseph, and Joyeeta Gupta. 2008. "Toward global law on water." *Global governance: A review of multilateralism and international organizations* 14 (4): 437-453. <https://doi.org/10.1163/19426720-01404004>.

- Doom, Neelke. 2019. *Water ethics: An introduction*. London: Roman & Littlefield international.
- Dwinell, Alexander, and Marcela Olivera. 2014. "The water is ours damn it! Water commoning in Bolivia." *Community development journal* 49 (suppl 1): i44-i52. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsu014>.
- Ebenstein, Lanny. 2014. "The increasingly libertarian Milton Friedman: An ideological profile." *Econ journal watch* 11 (1): 81-96. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/increasingly-libertarian-milton-friedman/docview/1493358406/se-2?accountid=8579>.
- Feldman, David L. 2017. *Water politics*. Cambridge: Polity press.
- FENAPRU. 2020. "Nuestra-Historia." Hentet 01. november 2021. <https://fenapruchile.cl/nuestra-historia>.
- FENASTRAOS. 2021. "Historia." Hentet 01. november 2021. <http://fentos.org.ar/web/historia/>.
- Fidler, David P. 2001. "Challenges to humanity's health: The contributions of international environmental law to national and global public health." *Environmental law reporter* 30 (1). <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/elrna31&i=52>.
- Finnegan, William. 2002. "Leasing the rain." *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/magazine/2002/04/08/leasing-the-rain>.
- FN. 2000. *General comment No. 14: The right to the highest attainable standard of health*. E/C.12/2000/4. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>
- FN. 2002. *General comment No. 15: The right to water*. E/C.12/2002/11. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d11.pdf>
- FN. 2015. *The millennium development goals report*. [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf).
- FNs Generalforsamling. 2010. *The human right to water and sanitation*. A/64/L.63/Rev.1*. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N10/464/64/PDF/N1046464.pdf>
- FN-sambandet. 2020. "Verdensbanken." Hentet 28. oktober. 2021. <https://www.fn.no/om-fn/fns-organisasjoner-fond-og-programmer/verdensbanken>.
- Forder, James. 2019. *Milton Friedman*. In *Great thinkers in economics series*. London: London: Palgrave Macmillan. <https://link-springer-com.pva.uib.no/content/pdf/10.1057%2F978-1-137-38784-4.pdf>

- Foster, Vivien. 2005. "Ten years of water service reform in Latin America: Toward an anglo-french model." *Water supply and sanitation sector board discussion paper series* (3). <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/17234/320270WSSServiceReform.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Fundación Abril. 2013. *Yaku al Sur*. http://www.fundacionabril.org/wp-content/uploads/2020/04/yaku_pdf.pdf.
- Fundación Abril. 2015. "Agua y Saneamiento." <http://www.fundacionabril.org/wp-content/uploads/2020/04/AGUA-Y-SANEAMIENTO.pdf>.
- Galaskiewicz, Joseph. 1985. "Interorganizational relations." *Annual review of sociology* 11 (1): 281-304. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.11.1.281>.
- Gee, James Paul. 2012. "Discourse and "the new literacy studies"." I *The Routledge handbook of discourse analysis*, redigert av James Paul Gee and Michael Handford, 371-382. London: Routledge. <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=957494>.
- George, Alexander, and Andrew Bennet. 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. London: MIT Press.
- Gerring, John. 2006. *Case study research: Principles and practices*. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press. <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=288451>.
- Gerring, John. 2012a. "Mere Description." *British Journal of Political Science* 42 (4): 721-746. <https://doi.org/10.1017/S0007123412000130>.
- Gerring, John. 2012b. *Social science methodology: A unified framework*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilbert, Alan. 2002. "Power, ideology and the Washington consensus: The development and spread of Chilean housing policy." *Housing studies* 17 (2): 305-324. <https://doi.org/10.1080/02673030220123243>.
- Glyn, Andrew. 2012. *Capitalism unleashed: Finance, globalization, and welfare*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldman, Michael. 2007. "How "Water for All!" policy became hegemonic: The power of the World Bank and its transnational policy networks." *Geoforum* 38 (5): 786-800. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2005.10.008>.

- Gómez, Luis Sánchez, and Philipp Terhorst. 2005. "Cochabamba, Bolivia: Public-collective partnership after the water wars " I *Reclaiming public water: Achievements, struggles and visions from around the world*, redigert av Belén Balanyá, Brid Brennan, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto and Philipp Terhorst, 121-130. Amsterdam: Transnational Institute & Corporate Europe Observatory.
https://www.tni.org/files/publication-downloads/second_edition.pdf.
- Grønmo, Sigmund. 2016. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hailu, Degol, Rafael Guerreiro Osorio, and Raquel Tsukada. 2012. "Privatization and renationalization: What went wrong in Bolivia's water sector?" *World development* 40 (12): 2564-2577. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.05.032>.
- Hammond, Daniel. 2013. "The uniqueness of Milton Friedman." *Econ journal watch* 10 (2): 184-188. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/uniqueness-milton-friedman/docview/1365851316/se-2?accountid=8579>.
- Harris, Guillermo Donoso. 2003. "Water markets: Case study of Chile's 1981 water code." Pontificia Universidad Católica de Chile.
<http://bibliotecadigital.ciren.cl/bitstream/handle/123456789/26816/inch01603.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Hatala, John-Paul. 2016. "Social network analysis in human resource development: A new methodology." *Human resource development review* 5 (1): 45-71.
<https://doi.org/10.1177/1534484305284318>.
- Hollstein, Betina. 2016. "Qualitative approaches." I *The SAGE handbook of social network analysis*, redigert av John Scott and Peter Carrington, 1-23. London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/https://dx-doi-org.pva.uib.no/10.4135/9781446294413.n27>.
- Holscheiter, Anna. 2014. "Between communicative interaction and structures of signification: Discourse theory and analysis in international relations." *International studies perspectives* 15 (2): 142-162. <https://doi.org/10.1111/insp.12005>.
- Houdret, Annabelle, and Miriam Shabafrouz. 2006. *Report Nr. 84 - Privatisation in Deep Water? Water Governance and Options for Development Cooperation*. Institute for Development and Peace, University Duisburg-Essen (Duisburg).
https://www.researchgate.net/publication/279494881_Report_Nr_84_-_Privatisation_in_Deep_Water.

- Huisman, Mark, and Tom Snijders. 2003. "Statistical analysis of longitudinal network data with changing composition." *Sociological methods & research* 32 (2): 253-287. <https://doi.org/10.1177/0049124103256096>.
- Humphreys, David. 2016. "Rights of Pachamama: The emergence of an earth jurisprudence in the Americas." *Journal of international relations and development* 20 (3): 459-484. <https://doi.org/10.1057/s41268-016-0001-0>.
- Huneus, Carlos. 2000. "Technocrats and politicians in an authoritarian regime. The 'ODEPLAN Boys' and the 'Gremialists' in Pinochet's Chile." *Journal of Latin American Studies* 32 (2): 461-501. <https://doi.org/10.1017/S0022216X00005812>.
- ICWE. 1992. *International conference on water and the environment: Development issues for the 21st century*. World Meteorological Organization (Dublin). <https://www.ircwash.org/sites/default/files/71-ICWE92-9739.pdf>.
- IFC. 1999. "IFC invest in water and sanitation concession in Bolivia." Oppdatert 10. mars 1999. <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=19470>.
- Isett, Kimberley, Ines Mergel, Kelly LeRoux, Pamela Mischen, and R. Karl Rethemeyer. 2011. "Networks in public administration scholarship: Understanding where we are and where we need to go." *Journal of public administration research and theory* 21 (Supplement 1): i157-i173. <https://doi.org/10.1093/jopart/muq061>.
- Invesco. 2021. "Fund holdings." Hentet 30. oktober 2021. <https://www.invesco.com/us/financial-products/etfs/holdings?audienceType=Investor&ticker=CGW>.
- Kapucu, Naim, and Qian Hu. 2020. *Network governance: Concepts, theories, and applications*: Routledge. <https://doi-org.pva.uib.no/10.4324/9781351056540>.
- Kedar, Claudia. 2017. "The World Bank-United States-Latin American triangle: The negotiations with socialist Chile, 1970-1973." *International history review* 39 (4): 667-690. <https://doi.org/10.1080/07075332.2016.1239587>.
- Kluge, Thomas, and Ulrich Scheele. 2008. "Private sector participation in water supply and sanitation." I *Water politics and development cooperation: Local power plays and global governance*, redigert av Waltina Scheumann, Martin Kipping and Susanne Neubert, 205-226. Berlin: Springer-Verlag. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-540-76707-7>.
- Knoke, David. 2016. "Policy networks." I *The SAGE handbook of social network analysis*, redigert av John Scott and Peter Carrington, 1-23. London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/https://dx-doi-org.pva.uib.no/10.4135/9781446294413.n15>.

- Knoke, David. 2018. *Changing Organizations*: Taylor and Francis.
<https://www.perlego.com/book/1596760/changing-organizations-pdf>.
- Korobov, Neill. 2020. "Discourse analysis: Combining rigor with application and intervention." *Qualitative psychology (Washington, D.C.)* 7 (3): 326-330.
<https://doi.org/10.1037/qup0000168>.
- Kymlicka, Will. 2002. *Contemporary political philosophy: An introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lazar, Sian. 2008. *El Alto, Rebel City*. London: Duke University Press.
<https://www.perlego.com/book/1457921/el-alto-rebel-city-pdf>
- Lothian, James, and George Tavlas. 2018. "How Friedman and Schwartz Became Monetarists." *Journal of money, credit and banking* 50 (4): 757-787.
<https://doi.org/10.1111/jmcb.12481>.
- Mainwaring, Scott, and Anibál Pérez-Liñán. 2013. *Democracies and dictatorships in Latin America: Emergence, survival, and fall*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marin, Alexandra, and Barry Wellman. 2016. "Social network analysis: An introduction." I *The SAGE handbook of social network analysis*, redigert av John Scott and Peter Carrington, 1-28. London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/https://dx-doi-org.pva.uib.no/10.4135/9781446294413.n2>.
- McGann, James. 2010. *Democratization and market reform in developing and transitional countries*: Taylor and Francis.
<https://www.perlego.com/book/714867/democratization-and-market-reform-in-developing-and-transitional-countries-pdf>.
- McWhinney, James. 2021. "Water investments: How to invest in water." Investopedia. Oppdatert 23. juli 2021. <https://www.investopedia.com/articles/06/water.asp>.
- Milliken, Jennifer. 1999. "The study of discourse in international relations: A critique of research and methods." *European journal of international relations* 5 (2): 225-254.
<https://doi.org/10.1177/1354066199005002003>.
- Milonakis, Dimitris, and Ben Fine. 2009. *From political economy to economics: Method, the social and the historical in the evolution of economic theory*. New York: Routledge.
- Morales, Juan Antonio, and Jeffrey Sachs. 2007. "Bolivia's economic crisis." I *Developing country debt and the world economy*, redigert av Jeffrey Sachs. London: The University of Chicago Press. <https://www.perlego.com/book/1975072/developing-country-debt-and-the-world-economy-pdf>.

- Morandé, Felipe, and Juan Doña. 1999. "Governance and regulations in Chile: Fragmentation of the public water sector." *I Spilled water: Institutional commitment in the provision of water services.*, redigert av William Savedoff and Pablo Spiller, 159-195. Washington D.C: Inter-American development bank.
<https://publications.iadb.org/publications/english/document/Spilled-Water-Institutional-Commitment-in-the-Provision-of-Water-Services.pdf>.
- MPS. u.å.. "F.A. Hayek." The Mont Pelerin Society. Hentet 15. november 2021.
<https://www.montpelerin.org/f-a-hayek/>.
- Mulreany, John, Sule Calikoglu, Sonia Ruiz, and Jason Sapsin. 2006. "Water privatization and public health in Latin America." *Rev Panam Salud Publica* 19 (1): 23-32.
<https://doi.org/10.1590/S1020-49892006000100004>.
- Nordnet Bank AB. 2021. "Børsnoterte fond (ETF)." Hentet 30. oktober 2021.
<https://www.nordnet.no/no/marked/etf>.
- Padgett, Tim. 2006. "A voice on the left." *Time Magazine*.
<http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,1198906,00.html>.
- Pahl-Wostl, Claudia, Joyeeta Gupta, and Daniel Petry. 2008. "Governance and the Global Water System: A Theoretical Exploration." *Global governance* 14 (4): 419-435.
<https://doi.org/10.1163/19426720-01404003>.
- Paloni, Alberto, and Maurizio Zanardi. 2012. *The IMF, World Bank and policy reform*. London: Routledge. <https://www.perlego.com/book/714503/the-imf-world-bank-and-policy-reform-pdf>.
- Pastor, Manuel. 2019. *The International Monetary Fund and Latin America*. London: Routledge. <https://www.perlego.com/book/1480424/the-international-monetary-fund-and-latin-america-pdf>.
- Pedersen, Jørgen. 2019. *Rettferdig fordeling og rettferdig skatt*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Razavi, Nasya S. 2019. "'Social Control' and the Politics of Public Participation in Water Remunicipalization, Cochabamba, Bolivia." *Water (Basel)* 11 (7): 1455.
<https://doi.org/10.3390/w11071455>.
- Rochon, Louis-Philippe, and Sergio Rossi. 2016. "What is economics?" I *An introduction to macroeconomics: A heterodox approach to economic analysis*, redigert av Louis-Philippe Rochon and Sergio Rossi, 21-41. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Roose, Ilka. 2020. *Flows of Chilean water governance*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
<https://www.perlego.com/book/1794681/flows-of-chilean-water-governance-pdf>.

- Sacher, Danatu, and Michael Windfuhr. 2008. "The debate on "water as a human right" and its implications for development assistance." *I Water politics and development cooperation: Local power plays and global governance*, redigert av Waltina Scheumann, Martin Kipping and Susanne Neubert, 147-176. Berlin: Springer-Verlag. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-540-76707-7>.
- Salman, Muneera. 2007. "The Helsinki rules, the UN watercourses convention and the Berlin rules: Perspectives on international water law." *International journal of water resources development* 23 (4): 625-640. <https://doi.org/10.1080/07900620701488562>.
- Scharpf, Fritz. 2018. *Games real actors play*. London: Routledge. <https://www.perlego.com/book/1596481/games-real-actors-play-pdf>.
- Shirley, Mary, Lixin Collin Xu, and Ana Maria Zuluaga. 2000. "Reforming urban water supply: The case of Santiago, Chile." *World bank policy research* 2294. <https://doi.org/https://doi.org/10.1596/1813-9450-2294>.
- Shultz, Jim. 2009. "The Cochabamba Water Revolt and Its Aftermath." *I Dignity and defiance: Stories from Bolivia's challenge to globalization*, redigert av James Shultz and Melissa Draper, 9-44. Berkeley: Berkeley: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520942660-003>.
- Silva, Eduardo. 1993. "Capitalist coalitions, the state, and neoliberal economic restructuring: Chile, 1973–88." *World Politics* 45 (4): 526-559. <https://doi.org/10.2307/2950708>.
- Silva, Eduardo. 1996. "From dictatorship to democracy: The business-state nexus in Chile's economic transformation, 1975-1994." *Comparative politics* 28 (3): 299-320. <https://doi.org/10.2307/422209>.
- Silva, Patricio. 1991. "Technocrats and politics in Chile: From the Chicago Boys to the CIEPLAN monks." *Journal of Latin American studies* 23 (2): 385-410. <https://doi.org/10.1017/S0022216X00014048>.
- Skidelsky, Robert. 2018. *Money and government: A challenge to mainstream economics*. Penguin Random House.
- Spronk, Susan. 2007. "Roots of resistance to urban water privatization in Bolivia: The "New Working Class," the Crisis of Neoliberalism, and Public Services." *International labor and working class history* 71 (71): 8-28. <https://doi.org/10.1017/S0147547907000312>.

- The 2030 Water Resources Group. 2009. *Charting our water future: Economic framework to inform decision-making*. https://www.nestle.com/sites/default/files/asset-library/documents/library/events/2009-2030-water-resources-group/charting_our_water_future_final.pdf.
- Trigueros, Alezah. 2012. "The human right to water: Will its fulfillment contribute to environmental degradation?" *Indiana journal of global legal studies* 19 (2): 599-625. <https://doi.org/10.2979/indjglolegstu.19.2.599>.
- UNCCD. 2016. "Corporación Observatorio Latinoamericano de Conflictos Ambientales (OLCA)." Hentet 01. november 2021. <https://knowledge.unccd.int/cbm/corporacion-observatorio-latinoamericano-de-conflictos-ambientales-olca>.
- van der Zaag, Pieter, and Hubert Savenije. 2000. "Towards improved management of shared river basins: Lessons from the Maseru Conference." *Water policy* 2 (1): 47-63. [https://doi.org/10.1016/S1366-7017\(99\)00027-6](https://doi.org/10.1016/S1366-7017(99)00027-6).
- van Dijk, Teun. 2012. "Discourse and knowledge." I *The Routledge handbook of discourse analysis*, redigert av James Paul Gee and Michael Handford, 587-603. London: Routledge. <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=957494>.
- Vera, Eugenia Roldan, and Thomas Schupp. 2006. "Network analysis in comparative social sciences." *Comparative education* 42 (3): 405-429. <https://doi.org/10.1080/03050060600876723>.
- Verdensbanken. 1980. *Chile: An economy in transition*. Latin America and the Caribbean Regional Office, The World Bank (Washington D.C.). <https://documents1.worldbank.org/curated/en/645231468769210794/pdf/multi0page.pdf>.
- Verdensbanken. 2002. *Bolivia water management: A tale of three cities*. (Washington D.C.). https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/reports/precis_222.pdf.
- Verdensbanken. 2004. *Bolivia: Public expenditure management for fiscal sustainability and equitable and efficient public services*. (Washington D.C.). <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/14385>.
- Verdensbanken. 2016. "World Bank's first development loans to Chile, 1948." *World Bank Group archives exhibit series* (Number 057). <https://documents1.worldbank.org/curated/en/308691468185347709/pdf/104690-WP-PUBLIC-2007-01-World-Banks-First-Development-Loans-to-Chile.pdf>.

Verdensbanken. 2021. "History." Hentet 28. oktober 2021.

<https://www.worldbank.org/en/about/history>.

Verdens helseorganisasjon. 2015. *Chile*.

https://www.who.int/water_sanitation_health/glaas/2014/chile-15-oct-2015.pdf.

Wasserman, Stanley, and Katherine Faust. 1994. *Social network analysis: Methods and applications*. Cambridge: Cambridge University Press.

https://books.google.de/books?id=CAm2DpIqRUIC&printsec=frontcover&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

WWAP (UNESCO World Water Assessment Programme). 2019. *The United Nations World Water Development Report 2019: Leaving No One Behind*. Paris, UNESCO.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000367306>